

SZAKOLY KÖZSÉG TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERV ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Megrendelő: Szakoly Község Önkormányzata
4234 Szakoly, Rákóczi utca 10.

Tervező: Nyírségterv Kft.
Cím: 4400 Nyíregyháza, Bocskai u. 18. sz.
Iroda: 4400 Nyíregyháza, Bocskai u. 18. sz.

Kelt: Nyíregyháza, 2024. március hó

2. ALÁÍRÓLAP

Településrendezési tervező:

Mészáros Ákos

okl. településmérnök
építésmérnök
TT 14-0258
építésmérnök

Régész:

Lukács József

régész
185/2005.

Lukácsné Nagy Márta

régész
Szakértői szám: 17-001

Kelt: Nyíregyháza, 2024. március hó

TARTALOMJEGYZÉK

2. ALÁÍRÓLAP	1
BEVEZETÉS	3
4. VIZSGÁLAT	4
4.1. A TELEPÜLÉS TÖRTÉNETI LEÍRÁS	4
4.1.1. A település fekvése	4
4.1.2. Címer	5
4.1.3. Története	5
4.1.4. A történeti településszerkezet alakulása	7
4.1.5. A történeti településszerkezet bemutatása térképeken	7
4.1.6. A telekstruktúra vizsgálata	8
4.1.7. Telekmorfológia és telekméret vizsgálat	8
4.1.8. Településkarakter, helyi sajátosságok: utcakép, térarány, jellegzetes épülettípusok	10
4.1.9. A tájszerkezet alakulása	11
4.2. A TELEPÜLÉS RÉGÉSZETI ÖRÖKSÉGEINEK FELMÉRÉSE ÚJONNAN BEÉPÍTÉSRE SZÁNT TERÜLETNEK KIJELÖLT TERÜLET ESETÉN TEREPBEJÁRÁSSAL	11
4.3. A VÉDETT MÜEMLÉKI ÉRTÉKEK TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA	13
4.3.1. Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket	13
4.3.2. Országos építészeti örökség elemi	14
4.3.3. Védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és nyilvántartott régészeti lelőhelyek	15
4.4. A HELYI ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRA	24
4.4.1. Településszerkezet	24
4.4.2. Telekstruktúra és utcavonal-vezetés	25
4.4.3. Utcaépítészeti részletek	26
4.4.4. Egyéb településkarakter elemek	29
4.4.5. Építményrészlet, alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás Helyi védelemre javasolt épületek	34 47
4.4.6. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzet	57
5. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE	59
5.1. A TELEPÜLÉSI ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPLŐ ELEMELK VONATKOZÁSÁBAN RELEVÁNS RÖVID ÉS KÖZÉPTÁVON TERVEZETT VÁLTOZÁSOK ISMERTETÉSE	59
5.1.1. Településhasználattal és tájhasználati változás	59
5.1.2. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás	60
5.2. AZ 5.1. PONTBAN SZEREPLŐ VÁLTOZÁSOK HATÁSAI	65
5.2.1. Az 5.1. pontban szereplő változások hatásai a régészeti örökségre	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
5.2.2. Az 5.1. pontban szereplő változások hatásai a történeti településre, település- és tájszerkezetre	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
5.2.3. Az 5.1. pontban szereplő változások hatásai a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre	71
6. AZ ÉRTÉKVÉDELMI TERV	73
6.1. AZ ÉRTÉKLELTÁRBAN SZEREPELTETETT ÉRTÉKEK MEGŐRZÉSÉT BIZTOSÍTÓ SZEMPONTOK ÉS KÖVETELMÉNYEK MEGHATÁROZÁSA	73
6.2. AZ ÖNKORMÁNYZATI FELADATOK MEGHATÁROZÁSA	73
7. ÖSSZEFOGLALÁS	74
8. NYILATKOZAT	76

Bevezetés

Jelen dokumentáció Szakoly Község településrendezési terv felülvizsgálat, módosítás alátámasztása céljából készült a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. tv. rendelkezése alapján, összhangban a települési örökségvédelmi hatástanulmány tartalmáról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelettel. A tervfejezet célja a településen található kulturális értékek feltárása, azok előtérbe helyezése és ebből kifolyólag az értékek megőrzésének elősegítése. A települési értékek bemutatása, illetve védelme meghatározó lehet a Község arculatának megerősítésében (településmegtartó erejének fokozásában). A fejlesztések érvényesülésének fontos feltétele, hogy azok a már meglévő környezeti értékekre figyelemmel valósuljanak meg. Egy új fejlesztési terület, illetve egy új épület tényleges értékének jelentős része abban a többletben realizálódik, ami a környezetéhez való illeszkedésből és a település már meglévő értékeiből vetül rá. A települési környezet értékeinek védelme, a hozzájuk való igazodás nem csak kulturális, esztétikai igény, egyben gazdasági érdek is, melyet kulturált módon, esztétikai eszközökkel lehet teljesíteni. Az új fejlesztéseknél, azok építészeti kialakítása során célszerű igazodni ezekhez az értékekhez.

A kulturális örökségvédelemre, régészeti lelőhelyekre, a régészeti kutatásra és a régészeti leletekre vonatkozó főbb jogszabályok:

- 2001. évi LXIV. törvény – a kulturális örökség védelméről
- 1997. évi CXL. törvény, különösen a 38-49. § - múzeumi törvény
- 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 1979. évi 2. törvényerejű rendelet – kulturális javak jogtalan átruházásáról
- 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendelet – a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról
- 497/2016. (XII. 28.) Kormányrendelet – a kulturális örökség védelmét érintő egyes kormányrendeletek módosításáról
- 13/2015. (III. 11.) MvM rendelet – a régészeti lelőhely és a műemléki érték nyilvántartásának és védetté nyilvánításának, valamint régészeti lelőhely és a lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól
- 191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet – az örökségvédelmi bírságról
- 3/2003. (I. 25.) NKÖM rendelet – egyes régészeti lelőhelyek védetté nyilvánításáról
- BTK vonatkozó paragrafusai

Jelen munkát (azaz a jelen tanulmány részét és egészét is) a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. tv. alapján szerzői jogvédelem illeti meg. A vagyoni jogok kizárólagos jogosultja a Nyírségterv Kft.

4. VIZSGÁLAT

4.1. A település történeti leírás

- 4.1.1. A település fekvése
- 4.1.2. Címer
- 4.1.3. Története
- 4.1.4. A történeti településszerkezet alakulása
- 4.1.5. A történeti településszerkezet bemutatása térképeken
- 4.1.6. A telekstruktúra vizsgálata
- 4.1.7. Telekmorfológia és telekméret vizsgálat
- 4.1.8. Településkarakter, helyi sajátosságok: utcakép, térarány, jellegzetes épülettípusok
- 4.1.9. A tájszerkezet alakulása

4.1.1. A település fekvése

Szakoly Község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Közép-Nyírség déli részén található Nyíradony város (HB-megye) közelében. Balkánytól 3 km-re keletre, Nyírmihályditől 7 km-re északnyugatra, Abapuzstától 7 km-re északkeletre, Nyírgelsétől 6 km-re nyugatra és Kislétától 8 km-re (földúton) délnyugatra helyezkedik

el, Nyíradonytól 5 km-re déli irányba helyezkedik el Szakolykerten keresztül haladva (részben földút) Szabolcs-Szatmár-Bereg megye déli részén.

Elérhetőség vasúton: Vasútállomása nincs, a Nagykálló–Nyíradony-vasútvonalon legközelebb Balkányban (4 km) volt, de ott 2007. március 4-én "ideiglenesen" megszűnt a forgalom. Nyírmihálydi állomása a (Debrecen Nyírbátor–Mátészalka-vasútvonalon) kb. 6 km-re van.

Elérhetőség közúton: A 471-es úttól mintegy 7 km-re helyezkedik el. A településen a 4913-as számú országút halad át.

Debrecentől 37 km-re található, míg Nyíregyházától 35 km-re.

Szakoly Község pozíciója Magyarország és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye térképén

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye, megyeszékhelyéből, azaz Nyíregyházáról kiindulva, haladva a 4911-es számú összekötő úton Nagykállóig, majd a 4102-es összekötő úton Balkányig, majd a 4913-as számú összekötőúton haladva érhető el Szakoly Község. Az útvonal hossza 27 km, menetidőben kb. 35 perc.

4.1.2. Címer

Címere álló, ívelt háromszögtalpú pajzs, a pajzstalpban késsel és zölddel vágva. A kék mezőben jobbra fordulva álló, aransólyom lebeg. A zöld mezőben élével balra ezüstcsoroszlya és -ekevas lebeg. A pajzs felső élén vörös bélésű, aranyos szegélyű és pántozatú ezüstsisak helyezkedik el, nyakában aranszalagon aranymedállal. Rajta ötágú (rubinokkal ékített három levél között két zafírgömb), abroncsán zafir- és rubinkövekkel díszített, nyitott aranykorona, melyből sisakdíszként három arany dohánylevél, jobbról arany búzakalással, balról aranyalmaággal (ezen egy aranyalmával) közrefogva növekszik. A foszlányok jobbról kék és ezüst, balról zöld és arany.

A kék szín a tér és az idő végtelenségét szimbolizálja, ez esetben azt, hogy a település nagy múltra tekint vissza, pusztá személynévből keletkezett neve a 12-13. századi magyar névadási gyakorlatot tükrözteti. A szláv eredetű Szakoly (Szokol) név magyar jelentése "sólyom", amely indokolja e madár címerképi megjelenítését.

A zöld mező azt érzékelteti, hogy hosszú ideig pusztá volt. A csoroszlya és az ekevas - amelyek már fellelhetők a község legkorábbi, a 18. század első felében használt pecsétjén is - azt jelképezik, hogy a lakosság döntően mezőgazdaságból él. Több évszázados kemény munkálkodása során fő terményei a sisakdíszben kiemelt dohány, a gabona és a gyümölcs (alma) voltak.

A sisak - általános szemlélet szerint - a település hősi halottainak és háborús áldozatainak emlékét idézi, a korona az önkormányzatiság, helyi autonómia szimbóluma. A foszlányok pedig az egykori és a mai vallásfelekezeteket (római és görögkatolikus, református és zsidó) jelenítik meg.

4.1.3. Története

A település kialakulását történeti leírások több, mint 700 évesre becsülik. A településen a bioerőmű építése során, rengeteg avar kori, kelta tárgyak, kelta maszkok, görög-macedón arany- és ezüstérmék, továbbá kelta vert ezüst és öntött érméket, valamint csontváz leletek kerültek elő, így valószínűleg még régebb óta lakott ez a terület. A leletek alapján, már Krisztus előtt a II-I. században lakott volt ez a terület.

III. Béla magyar király uralkodása idején az ország 5 ispotálya közül az egyik Szakolyban működött.

Már az 1290-ben voltak feljegyzések, melyek említik a települést Ina-Szakola néven. Ezért úgy tartják, hogy a Szakoly szláv eredetű helynév, melynek jelentése: sólyom. Ez azonban tévedés, mert a községet egy 1326. évi oklevélben Zakul, illetve Zokul néven említik, ami a székely név egyik változata.

1320. Dózsa nádor elnöklete alatt megyegyűlés volt Szakolyban.

1487-ben a falu a Zakoly család birtoka volt. Az ősrégi jellegét ma is őrzi a Földvár nevű dűlő, ahol a monda szerint földvár állott.

A török pusztítása idején csaknem lakhatatlanná vált, újjáépítése a 18. század végére tehető. A település ezidőtájt, Magyarország és az Erdélyi Fejedelemség határ települése is volt, így hol, Erdély része, hol Magyarország része volt.

1839-ben már közel 1100 lelket számláltak. Szentmiklóssy Sándornak kis úri lakja volt, melyet 1895-ben építtetett, jelenleg eredeti állapotában óvodaként működik. Damjanich seregei a debreceni csatába Szakoly községen keresztül az akkori Debreceni utcán (mai nevén Rákóczi utcán) vonultak keresztül.

Jelentős volt a gróf Tisza-féle kúria, amelyben Móricz Zsigmond író is járt, és az itt eltöltött vigadalom alapján írta meg a Kivilágos kivirradtig című regényét.

1919. szeptember 23-án a magyar-román háborúban Szakolyt, Szabolcs vármegyétől elszakították, és Szatmár vármegyéhez csatolták, ezzel a Nagy-Románia részévé vált. Ez az állapot nem tartott sokáig, 1920 áprilisában a románok kivonultak Kelet-Magyarországról, és 1920. június 4-én a trianoni békeszerződés meghúzta az új országhatárt, ezzel Szakoly ismét Magyarország része lett.

1900-as évek elején Móricz Zsigmond író, legációba itt tartózkodik, majd negyed századdal később szakolyi emlékeit felhasználva megírja a Kivilágos kivirradtig című regényét, a regény 1926-ban készült el. Móricz Zsigmond később is többször visszalátogatott barátjához Szakolyba.

A Horthy-korszak idején sok magyar és zsidó család kivándorolt Amerikába (USA., Kanada, Dél-Amerikába), valamint Nyugat-Európába. Akik később hazatértek ők földbirtokosok lettek.

1945-ben a legelső között került sor a földosztásra, amely során 600 család részére mintegy 5000 hold földet osztottak ki. A település eltartó és megtartó képessége ebben az időben szintén robbanásszerűen megerősödött.

1948-ban megépült az új orvosi rendelő, az 50-es években új postával és iskolával gazdagodott a település.

1949-ben megalakult az Aranykalász, 1960-ban az Árpád, 1961-ben a Virágzó Szakszövetkezetek, melyek 1980-ban egyesültek a Egyetértés MGTSZ néven. Ennek következménye a dinamikus fejlődés megindulása, és új munkahelyek létesülése.

1950-es évekig Szakolykert, Szakoly település része volt, de a szakolykerti lakosok a megyerendezések során, szavazással Nyíradonyhoz csatlakoztak.

A napjainkban ismert Szakoly területe a 19-20. század során a korábbi családi birtokok összevonásából jött létre.

1970-es években a település gazdaságilag is fellendül, a településen létrejön a varroda, ahol textilipari termékek készültek a 90-es évek végéig és a fűrésztelep. A 90-es évek végén ezek is tönkre mentek a gazdasági válság idején.

1990-es években a teljes településen kiépítik a közmű hálózatot és leaszfaltozzák az utakat.

1992-ben megalakul a tűzoltóság.

1998-ban létrejön a település határában a Dél-Nyírségi szilárd hulladéklerakó. Valamint, létrejön a gyümölcsaszalóüzem, melyet Bíró Boldizsár, a Népjóléti és Családügyi Minisztérium államtitkárhelyettese (1998.) helyezett ünnepélyes keretek között üzembe.

A 2000-es években évek a település szépen fejlődik.

2001-ben Szakolyt tornádó sújtja, soha korábban nem jegyezték fel még hasonlót sem. Még Dr. Vonza András földművelésügyi és vidékfejlesztési miniszter is ellátogatott Szakolyba megtekinteni a vihar utáni károkat.[3]

2006-ban Leteszik Magyarország első zöldmezős beruházásának alapkövét Szakolyban. Elkezdik felépíteni az első zöldmezős bioerőművet, melyet 2009.-ben adtak át.

2008-ban rengeteg vállalkozás ment tönkre a gazdasági válság idején (bezárt a településen működő gyümölcsaszalóüzem, üzemanyagtöltő állomás stb.)

2009-ben megkezdte működését a biomasszaerőmű

2010-ben a települést másodjára, ismét súlyos szélvihar sújtotta, több napos elektromos áram- és vízhiányt okozva.[4]

2016-ban a csőd szélére sodródott a település jelenlegi vezetők hibájából kifolyólag. Felmerült Szakoly település, Hajdú-Bihar megyéhez való átcsatolása, de ez a mai napig nem rendeződött, ám a lakosoknak egyes szolgáltatásokért már át kell járniuk Hajdú-Bihar megyébe pl.: orvosi ügyelet. A település új vezetése első intézkedései között gondoskodott arról, hogy az orvosi ügyelet visszakerüljön a lakosok által könnyen megközelíthető Balkányba, ez 2020. április 1-jétől valósult meg.

4.1.4. A történeti településszerkezet alakulása

Szakoly község Nyíregyházától délkeleti irányban megközelítőleg 35 km távolságra található település. Közlekedési szempontból nehezen megközelíthető település, mivel csak a 4913-as számú összekötő útról közelíthető meg Balkányról és Nyírmihálydiból.

Szakoly jellegzetesen többutcs település. A korabeli katonai térképen jól láthatóak a mai Balkányi- és az azt keresztül szelő mai Létai utcák, amint keresztülhaladnak a településen. Ezek az utak tekinthetők a település „főútjainak”. Szélességük nem túl nagy és vonalvezetésük szabálytalan. Ezekből az utcákból ágaznak le a későbbiekben kialakult mellékutcák. A korabeli katonai térképeken beazonosíthatóak még a Kölcssey és Rákóczi utcák is, melyek egy szabálytalan, a település akkori egyetlen zárt tömbjét alkották.

A település tömbszerkezete összességében elég szabálytalan képet mutat. A régebben kialakult lakótömbök, az őket határoló utcák miatt szabálytalanabb alakúak és általában 2-3, esetenként 4 oldalról vannak beépítve. A későbbiekben kialakított lakótömböket határoló utcák szabályosabb, vonalvezetésűek és egymásra nagyjából merőlegesen határolnak, ezért könnyen megkülönböztethetjük őket a régebben kialakult utcáktól és tömböktől. A tömbök mérete a kicsitől a nagyig változó. A település utcái előkertes beépítésűek, és a deszkapalánkkal vagy drótkerítéssel határolt utcai telekoldalon állnak (a lakóházzal szemközi udvarrészen) a nagyobb gazdasági épületek. (Az utcára véggel néző lakóházak „kiskert” általában a bejárat felőli oldalra is befordul.) Szalagtelkei ennek megfelelően kétsoros elrendezésűek. A falu beltelkei kerítésekkel funkciójuknak megfelelően részekre osztottak, és rajtuk a különböző rendeltetésű épületek különállóak. A falura a tagolt épületelrendezés a jellemző.

A település központja a Balkányi és Létai utcák találkozásánál alakult ki. Itt és a közvetlen közelben lévő tömbökben található a település legtöbb intézménye (Egészségügyi-, művelődési-, oktatási-, igazgatási-, kereskedelmi-, szolgáltató intézmények stb.). A fenti két utca találkozásánál épültek a település templomai.

4.1.5. A történeti településszerkezet bemutatása térképeken

A település tájhasználatának alakulása, változása az I. Katonai felmérés (1782-1785) (1. ábra), a II. Katonai felmérés (1819-1869) (2. ábra), a III. Katonai felmérés (1869-1887) (3. ábra), illetve Magyarország Katonai Felmérése (1941)¹ (4. ábra) történeti térképek vonatkozó szelvényein, illetve a Google Earth közelmúltban készült műholdfelvételein keresztül kerül bemutatásra.

¹ Forrás: mapire.eu

Az elmúlt cca 250 évet felölő térképi ábrázolások vizsgálatát követően megállapítható, hogy a település jelentős fejlődésen ment keresztül az évek során. A térképeken jól kivehető, hogy a település lakott területeit mezők, legelők vették körül. Alapvető változás a tájhasználatban annyiban várható, hogy az ún. „non food” mezőgazdasági szisztéma alapján előtérbe kerülnek az ipari növények termesztése, ez esetenként színesíti a tájat, mivel nagy felületű virágzó táblák is megjelenhetnek. Ezen mezőgazdasági területekre a nagyipari művelés a jellemző, mely iparág számottevő munkaerőt nem foglalkoztat.

A konyhakerti növények háztáji (őstermelői) gazdálkodása a lakosság kiegészítő kereseti forrása és a községi piac mindennapi termékeivé válhatnak. A község tulajdonában levő művelés alá nem tartozó beépítetlen földterület és termőföldek hasznosítása a helyi mezőgazdaság szereplőivel átgondolandók (a kertészet és díszfaiskolai lehetőségek).

4.1.6. A telekstruktúra vizsgálata

A belterületen lévő, lefolyástalanságuk miatt használaton kívüli, de település-szerkezeti pozíciójuk miatt értékes területek rendezésével biztosítani kell az értékükön való használatukat. A területek településtestbeli pozíciójukhoz képest túl alacsony intenzitásúak, terjedős használatuk fenntartása komoly gazdasági következményekkel jár. A lakásépítési igénynek a belső intenzitástartalékok kihasználásával, a kialakult, de be nem fejezett lakóterületek befejezésével kell megoldani, és lehetőleg nem új területeken való biztosítással, mely a Község további terjeszkedését jelentené, s ezáltal a településüzemeltetés is költségesebbé válna.

A túl alacsony intenzitás a gazdaságos infrastruktúra-kiépítés ellen hat, s így környezetvédelmi szempontból sem támogatható, mindazonáltal a komfortosság ellen hatnak, a korszerű életkörülmények javításának, végső soron a település népességmegtartó képességének is.

A település-felújítás, a rehabilitáció a belső területi tartalékokkal való gazdálkodást is feltételezi, de a minőségi településfejlesztésnek is fontos eszköze, melynek elsődleges területe célszerűen a településközpont. Céljai között szerepel a közúti, tömegközlekedési forgalomterhelés, ezzel a zaj- és levegő- szennyezés csökkentése.

A főtér és díszterek rendezésével a vegyes, korlátozott gépkocsi-, és gyalogos zóna növelése, a gyalogos felületek díszburkolattal való ellátása, a főtér kialakítása, rendezvénytér létrehozása, a közösségi közterületi találkozóhelyek megvalósítása, ezzel az identitástudat és a települési kötődés növelése indokolt.

4.1.7. Telekmorfológia és telekméret vizsgálata

A település értéke, erőforrása az a természeti-topográfiai adottságok folytán kialakult érdekes együttélés, amelyet a síkvidéki falusias település és központja, a mélyebb fekvésű, dombosabb külterülete, a csatorna és környéke, a nagymértékű erdőszültsége jelent.

A település értéke, erőforrása az a természeti-topográfiai adottságok folytán kialakult érdekes együttélés, amelyet a síkvidéki falusias település és központja, a mélyebb fekvésű, dombosabb külterülete, a csatorna és környéke, a nagymértékű erdőszűtsége jelent.

A települést elsősorban szántóföldi mezőgazdasági területek és erdőterületek határolják. Külterületi mezőgazdasági területeinek mintegy 41,14 %-át szántók alkotják. A szántóterületek mellett jelentős aránnyal bírnak az erdőterületek, melyek fő alkotóeleme az akác. Az erdőterületek aránya jelentős mintegy 28,83 %, kiterjedése 1195 ha.

A település belterületének környezetében több gyümölcsös található, mintegy 7,69 %-ban. A gye-, rét-, nádas-, legelőterületek közel 4,41 %-ot, azaz összesen 183,1671 hektáron terül el. Meghatározó elemei a településnek, mely az állattenyésztés feltételeit alapozza meg.

A külterületet az összterület 89,59 %-a, ami 3713,2994 hektárt tesz ki. A belterület, a közigazgatási terület közepén nyúlik el 7,60 %-ban, 116,4703 hektáron. A zártkertek foglalnak el legkevesebb részt a közigazgatási határon belül, mintegy 2,81 %-ban, 116,4703 hektáron.

SZAKOLY KÖZSÉG KÖZIGAZGATÁSI TERÜLETÉN művelési ágak az alábbiak szerint tagozódnak²:

Földrészlet statisztika fekvésenként

Fekvés	Földrészletek száma	Egyéb önálló ÉPÜLETEK száma	Egyéb önálló LAKÁSOK száma	Összes terület (m ²)	Legkisebb földrészlet terület (m ²)	Legnagyobb földrészlet terület (m ²)	Átlagos földrészlet terület (m ²)
belterület	1412	4	2	3147795	24	31858	2229
külterület	1676	0	0	37132994	128	661989	22156
zártkert	722	0	0	1164703	93	18896	1613
Összesen	3810	4	2	41445492			

Földrészlet statisztika művelési áganként

Művelési ág	Földrészletek száma	Alrészletek száma	Összes alrészlet terület (m ²)	Legkisebb alrészlet terület (m ²)	Legnagyobb alrészlet terület (m ²)	Átlagos alrészlet terület (m ²)	Művelési ágak százalékos aránya az összterületből
erdő	341	381	11948315	452	507289	31360	28,83
fásított terület	47	52	300766	404	26921	5784	0,73
gyümölcsös	195	221	3185940	277	121636	14416	7,69
kert	247	247	239837	93	1495	971	0,58
kivett	1849	1881	6000631	24	216146	3190	14,48
legelő	25	28	522548	490	9+8752	18662	1,26
nádas	12	12	64058	455	23992	5338	0,15
rét	186	220	1767613	418	69917	8035	4,26
szántó	1048	1900	17050183	128	190720	8974	41,14
szőlő	299	300	365601	465	8308	1219	0,88

A mezőgazdasági művelési ágak megoszlása³

² Forrás: www.takarnet.hu (településkereső)

³ Forrás: www.takarnet.hu

A település területének döntő részét a falusias karakter jellemzi. A korábbi településszerkezet a Balkányi út, Mátyás király u. és a Mihálydi utca mentén alakult ki, a falusias és a kertvárosias lakóterület a jellemző. A leágazó utcák beépítése a falusias lakóterületre utal. A régi településrész mentén nem követi a törtvonalú telekformákat, az egyenes szalagtelkek az „ősközség” főutcájának mentén aránylag széles 16-18 m széles ingatlanokat eredményeztek. Az utólagos telekosztásoknál, és beépítéseknél már az utóbbi évtizedekben megszokottá vált 16-18 m-es szélesség, és a (80)-100-120 m hosszú telkek. A „főutca” mentén elvéve található régi lakóházak kivételével, az új utcák ingatlanjai előkertes beépítésűek. Hátranyúló szalagtelkei általában sorosak.

A parasztudvarokra a tagolt épületelrendezés a jellemző. A beltelkek három udvarrészre osztódnak és ezeken egymáshoz építve helyezkednek el a melléképületek. A lakóházzal kezdődő épülettömb mögött helyezkednek el az egyre kisebb traktusmélységű (így egyre alacsonyabb gerinc magasságú) gazdasági épületek. A település belterületét a főutca mentén a településközpontban a közintézmények környezetében már a településközponti karakter jellemzi.

A község utcái előkertes beépítésűek. Szalagtelkei közül a szegényebb porták udvarának elrendezése tiszta soros. A település központjában kétsoros beépítés is megfigyelhető elvéve. A részekre osztott udvarra a tagolt épületelrendezés jellemző. A XX. század elején Szakoly régi típusú épületei közül a lakóházainak a legnagyobb része három- ritkán két- vagy négyosztatú volt, melyeknek az udvari hosszoldaltól nyílt a bejárata a pitvarba. Ebből lehetett megközelíteni a nagyház (utcai szoba) és szemben a fűtház, valamint a belső kamra vagy kisház. A negyedik helyiség az úgynevezett külső kamra, mely az udvarról nyílt.

Az épületek falaira, azokon belül a régebbiekre a karóvázas szerkezet, míg az újabbakra a vert vagy vályogfal volt a jellemző. A tetők szalmával fedettek és szarufás kialakításúak. A barokkos vakolatlizenákkal és keretekkel - párkányokkal díszített utcai homlokzat általában deszkaoromfalas volt, de a csapott nyeregtető sem ritka. Az udvari hosszúoldalon gyakori volt a tornác és a rangosabb házakon, a két végén téglából falazott tornácsolópok között egyszerű faoszlopok sorakoztak. A fűtházakból a szabadkémények már hiányoztak, úgyszintén a szobák kívülről fűthető boglyakemencéi is.

Az ingatlanok telekméreteit figyelembe véve az 1500-3000 m² nagyságú telkek dominálnak. A telkek méretei a központtól távolodva nagyobbak. Tömbönként vizsgálva a telkek méreteit megállapítható, hogy a 600 és 2000 m² közötti telkek vannak elsősorban többségben. Az ennél nagyobb területű telkek általában üresek.

4.1.8. Településkarakter, helyi sajátosságok: utcakép, térarány, jellegzetes épülettípusok

Szakoly a szabálytalan alaprajzú települések közé sorolható, ahol a szabálytalanság az összes fontos morfológiai elemet (utcahálózat, telekfelosztás, a házak telkeken belüli elrendezése) felöleli. A halmazfalu olyan település, amelynek belső magja szabálytalan alaprajzú, és e települési szabálytalanság minden lényeges alaprajzi vonásra kiterjed, ugyanakkor külső határai hozzávetőlegesen körformát rajzolnak ki. Házaik rendszertelen összevisszaságban állnak, utcái rövidek, zezugosak. A jelenlegi utcái a település központjában, már a XVII. században is hasonlóan kanyarodtak. Szakoly község legfontosabb és megőrzendő morfológiai, településképi értéke, a tájban való igen előnyös elhelyezkedése, Nyíregyháza közelsége.

Az utcaképek, a beépítés, az épületek közvetlen látványai örökségi szempontból értékeket képviselnek. A Község épületállománya, a házak karaktere Szakolyban meglehetősen vegyes, ami egyaránt összefügg a telekrendszer vegyességével, az építés korával, az eltérő időszakokban történt építés keveredésével.

A település belterületén a hagyományos – védett – falusi porták, egyéb jellegzetes típusok találhatók a Községben (hatvanas években épült sátor tetős "kockaépületek"; utcavonalra merőleges tetőgerincű újabb házak - szélesebb traktussal épültek a 80-as években; a legutolsó évek "divatos" épületei - szerencsére alig lehetők fel túlfarmált, túldíszített házak).

A község hagyományos falusias beépítésű, hosszú-keskeny telkekkel rendelkezik. Az épületek gerince az utcákra merőleges. A funkcióvesztés következtében a foghíjakon új épületek épültek, amelyek több helyen már-már kertvárosi utcaképet kölcsönöznek a területnek, ugyanakkor illeszkednek a hagyományos, utcára merőleges gerincű beépítéshez. A település központja felé érve, az eredeti telekszerkezet megtartásával, laza családi házas beépítés alakult ki, a kertvárosias-laza karakter építészeti jegyeit hordozza.

4.1.9. A tájszerkezet alakulása

Tájé földrajzi szempontból Szakoly település közigazgatási területe az Alföld tájegységen belül, a Nyírség kistáj közép részén található.

A Nyírség hatalmas, mészszegény homok és lösz-homok keverékből álló szigetként ékelődik a környező tájak túlnyomórészt lösz- és agyagfelszínei közé. Ez hazánk második legnagyobb futóhomok-területe. Annak az óriási jégkori hordalékkúpnak a maradványa, amelyet az Erdély és az Északkeleti-Kárpátok felől érkező vizek építettek. Mikor a földtörténeti jelenkor hajnalán a Bereg-Szatmári-sík és a Bodrogló köz megsüllyedt, a folyók egymás után elhagyták a Nyírséget, és megkezdődött a szél munkájának időszaka, amely szétterítette az üledéket. A Nyírség klímájának egyik meghatározó jellemzője az Alföld délebbi részeinél kevésbé forró nyár és a több csapadék. A Nyírség éghajlata a zárt erdők kialakulását biztosítja, de a növényzet megvalósuló formáját a lokális talajviszonyok erősen befolyásolják.

Ennek megfelelően az ősi vegetáció képét a túl száraz és túl nedves térszíneken felnyíló zárt erdők határozhatták meg. Az erdőket a kocsányos tölgy uralta, ezüsthárrsal vegyes gyöngyvirágos tölgyesek, keményfás ligeterdők, gyertyános tölgyesek váltakoztak a térszínnek megfelelően. Az erdős tájat a magasabb buckaoldalokon és buckatetőkön homokpusztákkal mozaikos nyílt tölgyesek szakították meg, a mélyebb buckaközi térszíneken a folyamatos vízhatás miatti láposodás, sőt, tavak ('nyírvízlaposok') kialakulása volt jellemző.

Meglepő módon a nyugati, délnyugati Nyírségben a fenti élőhelyek maradványfoltjai mellett szikes területek sótűrő, sókedvelő növényközösségek váltogatják egymást. A nyírségi élővilág egyik fő jellegzetessége, hogy kis területen belül egymástól nagymértékben eltérő igényű fajok, életközösségek alkotnak változatos mozaikot. Ennek oka a speciális domborzati formák okozta mikro- és mezoklimatikus változatosság. A Nyírség jelenkori növénytakarója már csak egymástól elszigetelt, apró, többségében rossz állapotú foltokban őrzi az ősi vegetáció maradványait.

Az éghajlati adottságok napjainkban is lehetővé teszik, tennék az erdő kialakulását. A mai erdőtlenség (értve ezalatt az őshonos fafajok alkotta, valódi erdők hiányát) oka nem a klíma, hanem az emberi tevékenység. Az elmúlt évszázadok minden addigig meghaladó mértékű erdőirtásai miatt hatalmas területeket érintett az eróziós és deflációs kár. A mozgásba lendülő homokbuckákat mind nagyobb területeken kezdték el tájidegen fafajokkal betelepíteni.

A természetes tölgyerdők helyett a Nyírség képét ma leginkább a sivár akácok határozzák meg, emellett jellemzőek a telepített fenyvesek, nemesnyarasok és a vörös tölgy ültetvényei is. A pusztai tölgyesek fajkészletét őrzi a korábban nyílt tölgyligetekkel mozaikoló száraz homoki gyepek. Felhagyott szántók helyén regenerálódó, egyéves, nyílt homokpuszta-gyepek ma is megtalálhatók, míg az évelő, magyar csenkeszes, ezüstperjés gyepek szórányosak. A zárt homokpuszta rétegeknek (sztyepeknek) hírmondóik is alig akadnak. Többségük kialakulásában eredetileg az erdőirtás és a legeltetés hatása játszott a főszerepet. A privatizáció után ezeknek a homoki legelőknél jó részét feltörték vagy tájidegen fajokkal fásították. A természetes élőhelyekre a másik nagy csapást az intenzív lecsapolási munkálatok jelentették. A jelentősebb vízfolyásokat eredetileg is nélkülöző, lefolyástalan Nyírség talajvízszintje a vízrendezések nyomán drasztikusan lesüllyedt, amit súlyosbít az utóbbi évtizedek krónikus csapadékhiánya. Korábban a települések mellett nem számítottak ritkának a halban gazdag tavak, mocsarak, lápok, ma viszont nyár elejére csak a legmélyebb buckaközökben marad egy kis víz.

A tartós vízhiány ellehetetleníti a táj jellegét eredetileg leginkább meghatározó, ma töredékére fogyatkozott és degradált vízigényes élőhelytípusok regenerálódását. A vízhiánnyal küzdő területeket egyre inkább eluralják az idegenhonos özönnövények, mint az akác, kései meggy, bálványfa, amerikai kőris, aranyvessző, parlagfű, selyemkóró. Az elmúlt évtizedek tapasztalata alapján a szárazodás és a jelenlegi agrár-támogatási rendszer a gazdálkodókat arra ösztökéli, hogy mind több, korábban gyepeként hasznosított üde területet szántsanak fel.⁴

4.2. A település régészeti örökségeinek felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepjárással

A régészeti elemek vizsgálatát a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényben meghatározott fogalmak alapján végeztük el.

⁴ Forrás: A Nyírség természetföldrajza

Régészeti feltárás (2001. évi LXIV. tv. 7. § 30.)

Tudományos módszerrel végzett tevékenység (régészeti megfigyelés, terepbejárás, próbafeltárás, megelőző feltárás, mentő feltárás, tervásatás, műszeres lelet- és lelőhely-felderítés, beleértve a fémkereső műszer használatát), amelynek célja a régészeti örökség elemeinek felkutatása.

Régészeti lelőhely (2001. évi LXIV. tv. 7. § 35.)

Földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben található.

Terepbejárás (2001. évi LXIV. tv. 7. § 41.)

Minden olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely a régészeti örökség nem ismert elemének felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével vagy sem.

A régészeti terepbejárás olyan kevésbé roncsoló hatású kutatási módszer, mely a talajfelszín szemrevételezése, tanulmányozása útján állapítja meg a régészeti jelenségek helyét és elterjedését, és ezt összevetve a múzeumi és szakirodalmi adatokkal, továbbá a környezet geomorfológiai vizsgálatával, meghatározza a régészeti lelőhely határait, a felszín alatt rejtőző régészeti jelenségeket és azok korát. A régészeti terepbejárás tudományos módszertana nyomtatott formában is hozzáférhető.⁵

A vizsgálatnál figyelembe vett a kulturális örökség régészeti vonatkozásait érintő speciális törvények és rendeletek a bevezető részben ismertetettek szerint.

- 1997. évi LXXVIII. törvény: az épített környezet alakításáról és védelméről
- 1997. évi CXL. törvény: A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásáról és a közművelődésről
- 2001. évi LXIV. törvény: A kulturális örökség védelméről

A régészeti elemek vizsgálatát a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényben meghatározott fogalmak alapján végeztük el.

Régészeti emlék (2001. évi LXIV. tv. 7. § 28.)

A régészeti örökség ingatlan eleme.

Régészeti érdekű terület (2001. évi LXIV. tv. 7. § 29.)

Valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.

Régészeti feltárás (2001. évi LXIV. tv. 7. § 30.)

Tudományos módszerrel végzett tevékenység (régészeti megfigyelés, terepbejárás, próbafeltárás, megelőző feltárás, mentő feltárás, tervásatás, műszeres lelet- és lelőhely-felderítés), melynek célja a régészeti örökség elemeinek felkutatása.

Régészeti lelet (2001. évi LXIV. tv. 7. § 33.)

A régészeti örökség érzékelt, felfedezett, feltárt - jellegénél fogva - ingó eleme, függetlenül attól, hogy eredeti helyéről, összefüggéseiből, állapotából elmozdult, elmozdították-e, vagy sem.

Nem minősülnek régészeti leletnek azon kulturális javak, amelyek 1711 előtt keletkeztek, és bizonyítottan műgyűjteményben maradtak fenn.

Régészeti lelőhely (2001. évi LXIV. tv. 7. § 35.)

Az a földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben található, és amelyet a hatóság nyilvántartásba vett.

⁵ Jankovich-Bésán Dénes: A felszíni leletgyűjtés módszerei és szerepe a régészeti kutatásban. Régészeti Továbbképző Füzetek 4. Szerk. T. Dobosi Viola, Budapest 1993.61.

Régészeti megfigyelés (2001. évi LXIV. tv. 7. § 36.)

A földmunkával járó fejlesztések, beruházások régész által a helyszínen történő folyamatos figyelemmel kísérése és annak dokumentálása.

Régészeti örökség (2001. évi LXIV. tv. 7. § 37.)

Az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével.

Régészeti védőövezet (2001. évi LXIV. tv. 7. § 38.)

A védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét.

Általános leírás

A tájhasználat szerinti tagolást segítik az XVII-XIX. századi katonai térképek, az ún. I-II.-III. Katonai Felmérés. Az I. Katonai Felmérés (1763 – 1787) az első olyan térképészeti alkotás, amely több területre kiterjedően részletes és rendszeres információt tartalmaz a feltérképezett területről. A térképeken feltüntették a felszínborítást is, ami lehetővé teszi a korabeli táj rekonstruálását. Az I. Katonai Felmérés eredeti színes, kéziratos szelvényei a bécsi Kriegsarchiv-ban található. A térképezés felvételi méretaránya 1:28 800, (1 hüvelyk = 400 bécsi ölből levezetve). A térkép vetület nélküli, egységes geodéziai hálózat és koordináta rendszer nélkül készült. A vetület hiánya miatt nagyobb területen már nem lehetett pontosan illeszteni a szelvényeket, de a vizsgált település esetében a térképen számos olyan illesztési pont található, mely lehetővé teszi georeferálását, és a mai térképi rendszerekkel való összevetését.

A térképeken feltüntetett földrajzi nevek gyakran lehetőséget adnak régészeti lelőhelyek meghatározására. Vagy azért, mert maga a név egyértelműen régészeti jelenségre utal, pl. várdomb, templomhely, vagy olyan földrajzi név, ami egy adott régészeti lelőhelyhez kötve valamely régészeti adatbázisban, adattárban szerepel, és segítségével az adott régészeti lelőhely elhelyezkedése pontosítható. Az I.-II.-III. katonai felmérés térképlapjain ilyen földrajzi nevet Szakoly esetében is találtunk.

Ugyanígy találunk régészeti lelőhelyre való utalást Fényes Elek 1851-ben kiadott Magyarország geographiai szótára c. munkájában.

Az ismert régészeti lelőhelyek megléte a település területén tervezett változtatások számra nem jelent kizáró okot. E régészeti lelőhelyek kutatottságának jelenlegi állapota még nem teszi lehetővé, hogy egy későbbi fejlesztés során bemutatóhely, vagy tanósvény kialakításával a település életének intenzívebb részeseivé váljanak.

A kulturális örökségvédelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 23/C. § (1) bekezdése alapján nagyberuházás esetén kötelező előzetes régészeti dokumentáció készítése. Fenti jogszabály 7. § 20. pontja alapján nagyberuházásnak a földmunkával járó a) bruttó 500 millió forintos értékhatárt meghaladó teljes bekerülési költségű beruházás, c) a Nemzeti Infrastruktúra Fejlesztő Zrt. által kezelt beruházás, e) azon közérdekű célú beruházás, amelynek megvalósítása érdekében a kisajátításról szóló törvény szerinti kisajátítást végeztek, minősül. Valamint a Kötv. 22 § (2a) bekezdése alapján: a földmunkával járó, nagyberuházásnak nem minősülő, új nyomvonalú, külterületi közútépítések előkészítése során – a kerékpárút kivételével – a beruházó köteles a régészeti érintettség felderítése érdekében előzetes dokumentációt készíttetni.

Az illetékes Örökségvédelmi Hatóság előírásai szerint el kell készíteni a beruházásokkal érintett terület előzetes régészeti dokumentációját (ERD), melynek része az érintett terület régészeti terepbejárása is.

4.3. A védett műemléki értékek települési értékléltára

4.3.1. Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket

4.3.2. Országos építészeti örökség elemi

4.3.3. Védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és nyilvántartott régészeti lelőhelyek

4.3.1. Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínek és területeket

A település közigazgatási területén világörökségi és világörökségi várományos terület nem található.

4.3.2. Országos építészeti örökség elemei

Református templom

azonosító: 8440

törzsszám: 6133

szélesség (lat): N 47° 45,671'

hosszúság (lon): E 21° 54,096'

védettség: Műemléki védelem

jelleg: Építmény

név jellemző: Mai

eredeti kategória: Szakrális építmény

eredeti főtípus: templom

eredeti típus: ref. templom

megye: Szabolcs-Szatmár-Bereg

helység: Szakoly

cím: Létai út

helyrajzi szám: 1

település KSH kódja: 4774

rövid leírás:

Ref. templom, hajója gótikus, 15. sz.-i eredetű. Átépitve 1776-ban és 1867-ben.

Ref. templom, tornya középkori eredetű. Részben átalakítva 1898-ban. Berendezés: szószék, padok, 19. sz. első fele.

Ma a település központjában, utcák körülvette kisebb dombon áll. Egyhajós, hosszházas, trapéz alakú szentélyvel, egy homlokzati toronnyal ellátott, nyeregtetős épület. Bejárata a hosszház nyugati oldala elé épített torony alatt nyílik. A torony enyhe rizalittal ugrik ki a hajóból, sarkain támpillérek. Egyenes záródású bejárata felett szegmensíves fülkében építési felirat. Fölötte lizénák keretezte kör alakú zsalus ablak. Harangszinten lizénák között félköríves ablak, fölötte félórapárkány fut körbe. A torony két oldalán félköríves záródású ajtó nyílik. Bádoggúlasívak fedik. A hajóhoz háromszögű oromzattal csatlakozik. A hajó déli oldalán három félköríves ablak nyílik, a szentélyben kettő. A hajó északi falát négy támpillér tagolja. Nyeregtetős épület, melyet kontyolt bádogtető fed.

Református templom ex-lege műemléki környezet

azonosító: 23448

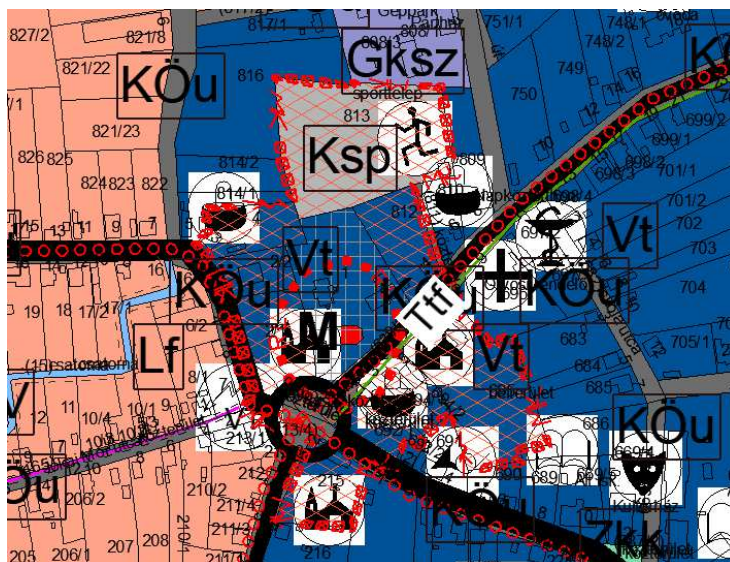
törzsszám: 6133

védettség: Műemléki környezet

Műemléki környezet érintett ingatlanjai: 639, 692/1, 693, 694/1, 694/2, 2/1, 2/2, 813, 812, 215, 4, 329, 695

megye: Szabolcs-Szatmár-Bereg

helység: Szakoly

4.3.3. Védetté nyilvánított régészeti lelőhelyek és nyilvántartott régészeti lelőhelyek

4.3.3.1 Szakoly község TRT módosítással érintett területén található nyilvántartott, vagy nyilvántartásba vétel alatt álló régészeti lelőhelyei a következők:

Azonosító	Lelőhely szám	Település	Név	Helyrajzi szám
36297	1	Szakoly	Református templom	1, 2/1, 2/2, 639/3, 693, 694/1, 694/2.
52687	2	Szakoly	Vörösmarty u. 6.	148, 150, 151, 152, 153, 154/1, 154/2, 155, 156, 157, 158, 159/1, 159/2, 160, 161, 37, 38, 45, 46, 47, 48/2, 48/3, 48/4, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59.
52688	3	Szakoly	Kígyós-rét	0272/2, 0272/3, 0272/4, 0272/5, 0272/6, 0272/7, 0272/8, 0272/9, 0281, 0296/1, 0296/10, 0296/3,

SZAKOLY KÖZSÉG TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERV
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

				0296/8, 0296/9, 0298/51, 0298/52, 0298/53, 0298/54.
53019	4	Szakoly	Vadász-kert ÉNy-i rész 1-2.	0361/4, 0361/13, 0361/15, 0362, 0363/4, 0363/19, 0363/20, 0363/21, 0363/22, 0363/23.
57085	5	Szakoly	Balkányi ÁG-tól délre	0344/5, 0344/6, 0344/13, 0344/14, 0349, 0350/10, 0350/11.
57086	6	Szakoly	Pap-rét DNY-i része	021/2, 021/3, 021/4, 021/5, 021/6.
57091	7	Szakoly	Pap-rét DK-i része	050/10, 050/11, 050/12, 050/13, 050/14, 050/15, 050/16, 050/17, 050/9, 055/1, 067.
57092	8	Szakoly	Folyás-dűlő ÉK-i rész	0114/10, 0114/8, 0114/9, 0115, 0116/10, 0116/11, 0116/2, 0116/3, 0116/4, 0116/5, 0116/6, 0116/7, 0116/8. 0116/9.
58985	9	Szakoly	Nagykecskési útfél I.	0297/5, 0297/10, 0297/11, 0297/12.
58986	10	Szakoly	Nagykecskési útfél II.	0297/5, 0297/6, 0297/7.
58987	11	Szakoly	Nagykecskési útfél III.	0317/4, 0317/5, 0317/6, 0317/7, 0317/8, 0317/9, 0317/10.
94653	12	Szakoly	Vadászkert É-i rész	0354/8, 0354/9, 0354/20, 0354/21, 0354/22, 0354/23, 0354/24, 0354/25, 0354/26.
98397	13	Szakoly	Nagykecskési útfél IV., Kecskési-szivárgótól K-re	0320/8, 0320/9, 0320/10.
57120	12	Kállósemjén	Csalintos (MOL 16. lh)	Szakoly: 0127, 0130/2, 0130/9, 0130/10, 0130/11, Kállósemjén: 062, 063.

SAKOLY KÖZSÉG TELEPÜLÉSTEREVEZÉSI TERV
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Régészeti területek (saját szerkesztés)

4.3.3.2. Szakoly község TRT módosítással érintett területén található nyilvántartott régészeti lelőhelyek részletes mutatói

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
1	36297	1	-	Szakoly – Református templom	Általános	1, 2/1, 2/2, 639/3, 693, 694/1, 694/2.
Leírás:						
<p>A Létai út 4. szám alatt található felújított szakolyi református templom 6133 törzsszám és 84440 azonosító szám alatt műemléki védeltséget is élvez. A templom körül műemléki környezet is kijelölésre került 23448 azonosító szám alatt, Református templom tornya ex-lege műemléki környezete néven. Bár a terület ex-lege műemléki védelmet élve, régészeti lelőhelyként a védeltsége csak általános státuszban van. A lelőhely a település központjában, utcákkal és beépített ingatlanokkal körülvett kisebb dombon áll.</p> <p>A templom tornya középkori, gótikus eredetű, amelyet 1898-ban részben átalakítanak. A templom egyhajós, hosszházas, trapéz szentéllyel, egy homlokzati toronnyal ellátott, nyeregtetős épület. Bejárata a hosszház Ny-i oldala elé épített torony alatt nyílik. A torony enyhe rizalittal ugrik ki a hajóból, sarkain támpillérek. Egyenes záródású bejárata felett szegmensíves fülkében építési felirat. Fölötte lizénák keretezte kör alakú zsalus ablak. Harangszinten lizénák között félköríves ablak, fölötte félóraparkány fut körbe. A torony két oldalán félköríves záródású ajtó nyílik. Bádog gúlasívak fedi. A hajóhoz háromszögű oromzattal csatlakozik. A hajó D-i oldalán három félköríves ablak nyílik, a szentélyben kettő. A hajó É-i falát négy támpillér tagolja.</p> <p>A középkori települési templomok körül mindig ott találhatóak a korabeli temetők is. A világháborús emlékmű alapjának ásása során, 1995-ben, 80 cm mélyen K-Ny-i tájolású csontvázat találtak. A helyszíni szemlét végző Almássy Katalin régész a gödör falában égett réteget figyelt meg. Ez valószínűleg a török dúlással összefüggő pusztítási réteg lenyomata. A templom körül ott található az Árpád-kori és középkori település is, melynek területe még nem került lehatárolásra. Ez annál inkább is fontos lenne, mivel az Árpád-korban Szakoly a jelentősebb települések közé tartozott. III. Béla király uralkodása alatt az ország öt ispótálya közül egy itt működött. Továbbá 1320-ban Dózsa nádor elnöklettel alatt megyegyűlést is tartottak a településen. Vannak ráutaló nyomok egy Földvár létezésére is a település körül. Ennek megfelelően szükséges lenne a település központjának régészeti felmérése.</p>						
Veszélyeztetettsége:						
<p>A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket. A beépítés, közművezetékek fektetése azonban bolygathatják a még érintetlenül a föld alatt megtalálható régészeti jelenségeket.</p>						

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
2	52687	2	-	Szakoly – Vörösmarty u. 6.	Általános	148, 150, 151, 152, 153, 154/1, 154/2, 155, 156, 157, 158, 159/1, 159/2, 160, 161, 37, 38, 45, 46, 47, 48/2, 48/3, 48/4, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59.

Leírás:
Hegyes Ferenc, Szakoly Vörösmarty utca 6. szám alatti lakos 1978. március 31-n, szennyvízelvezető árszakor nagy mennyiségű éremre bukkant. Az összesen 1930 db érmét 1509 és 1574 között verték, elrejtésük utóbbi dátum után történt meg. A körülményekről nem lehet sokat tudni, de összefüggésben van a terület török hódoltsággá válásával, az állandó portyákkal, háborúsággal. Az éremlelet egyben kirajzolja a középkori település szélét is, mivel a jelenlegi Szakolyi (VII/7.)-folyás nyugati partján található. A folyás egy korábbi mélyfekvésű területen halad át.
Veszélyeztetettség:
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
3	52688	3	-	Szakoly – Kígyós-rét	Általános	0272/2, 0272/3, 0272/4, 0272/5, 0272/6, 0272/7, 0272/8, 0272/9, 0281, 0296/1, 0296/10, 0296/3, 0296/8, 0296/9, 0298/51, 0298/52, 0298/53, 0298/54.

Leírás:
A lelőhely Szakolytól délre 1 km-re, a Nyírmihálydi kövesútból délnek elágazó Szakolykerti földút két oldalán, a Biomassza erőmű alatt, illetve attól északi, északkeleti és keleti irányban húzódik, egy alacsony fekvésű, egykoron vízborított terület ÉK-i partján. A mélyfekvésű területből egy tavat alakítottak ki, melynek neve: Bábaréti-tó. A lelőhelyen a Biomassza erőmű kialakítása miatt 2007. szeptember 24 - november 12 között megelőző feltárást végzett L. Nagy Márta és Pintye Gábor (A és B terület). 2007-ben összesen 125 objektumot tártak fel, melyek nagy része egy kelta településhez tartozik, kisebb hányada pedig egy 4-5. századi település objektumait foglalja magába. 2008-ban folytatódott az ásatás, de ekkor már csak négy gödröt tártak fel. A dombot, melyen a lelőhely van, egy mocsaras - ma természetvédelmi - terület övezi. Mindkét korszakbeli település objektumai már megtalálhatók ezen a mocsárral határos, mély fekvésű részen is. A vaskori és a késő császárkori-kora népvándorláskori települést egy megközelítően északi-déli irányú, keskeny, északi végén két ágra szakadó árok választotta el egymástól. Ennek nyugati oldalán került elő a kelta falu részlete. A megkutatott terület délnyugati részén szintén egy árok húzódott, ami itt a vaskori települést határolhatta. A kelta faluban három típusú házat találtak, tűzhely, füstölő csupán egyetlen helyen volt, továbbá találtak kisszámú tárolóvermet, padkás kiképzésű kutakat, téglalap alakú őrlőkövet és egy összetört hombár darabjait. Szép számban kerültek elő bronzfibulák, vaseszközök. Az ásatás vezérlete az egyik leégett házban előkerült ezüst tetradrachma érem. A késő császárkori-kora népvándorláskori település leletanyaga szegényes volt. A leletek alapján, már Krisztus előtt a II-I. században lakott volt ez a terület.
Veszélyeztetettség:
A 0272/2, 0282/4, 0282/5, 0282/6, 0282/7, 0283/1, 0283/2, 0294/7 helyrajzi számú ingatlanok Falusias lakóterületből (Lf) Általános mezőgazdasági területté sorolják át. Az összes érintett terület nagysága 44,3158 ha. A 0272/2 helyrajzi számú ingatlan nyugati, 24.986 m ² nagyságú ingatlanrészét érinti a 52688 azonosító számú Szakoly – Kígyós-rét nevű lelőhely. Az övezeti átsorolás a lelőhely meglévő állapotát nem

veszélyezteteti. Az átsorolással érintett többi ingatlan területén nincs ismert, nyilvántartott régészeti lelőhely.

A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteteti a felszín alatti régészeti jelenségeket. Ugyanakkor a Biomassza erőműtől keletre eső részen tervezett naperőmű érinti a lelőhelyet. A földkábelek árkainak megnyitása, az inverterek alapozása során várható újabb régészeti objektumok előkerülése. Az előkerült régészeti jelenségeket fel kell tární. A földmunkák tekintetében régészeti megfigyelési szerződést kell kötni az illetékes Múzeummal.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
4	53019	4	-	Szakoly – Vadász- kert ÉNy-i rész 1-2.	Általános	0361/4, 0361/13, 0361/15, 0362, 0363/4, 0363/19, 0363/20, 0363/21, 0363/22, 0363/23.

Leírás:

A lelőhelyet még Szathmáry László találat 1976-os helyszíni szemléje során. A szemle oka, hogy a községbe Balkány felől érkező út jobb oldalán húzódó dombosban földmunkával szkíta sírokat bolygattak meg. A helyszíni szemle során néhány sírt sikerült megmenteni, azonban a terület feltárására nem került sor.

Az országos közhiteles adatbázis létrehozásakor – az eléggé szegényes leírás miatt – a lelőhelyet Bálint Marianna hitelesítette 2005-ben.

Egy MOL gázvezeték tervezett nyomvonalának terepbejárás során 2007-ben Istvánovits Eszter is járt kint a területen. A felszíni leletszóródás során két lelőhelyet is felvett: Vadászker ÉNy-i rész 1. (MOL 9. lelőhely) és Vadászker ÉNy-i rész 2. (MOL 10. lelőhely) néven. Előbbi lelőhelyen Árpád-kori kerámia került elő, illetve fémdetektoros keresés során 9 korabeli éremleletet is gyűjtöttek. Utóbbi lelőhelyen őskori, bronzkori és Árpád-kori kerámiát gyűjtöttek.

A vezeték 2008-as kivitelezés munkái előtt elvégzett megelőző feltárás 6 m széles sávjába csak két árok és néhány gödör került elő. A feltárás tapasztalatai alapján a két lelőhely összevonásra került.

A lelőhelyen két további terepbejárásról van nyom: 2017-ben Lukács József bővítette kissé a lelőhelyet, illetve 2018-ban Jakab Attila volt kint a területen.

Veszélyeztetettsége:

A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteteti a felszín alatti régészeti jelenségeket. A lelőhely területe jelenleg erdő, az út mellett a Balkányi Vízműteleppel. A telep korszerűsítése, földmunkái során várható újabb régészeti jelenségek előkerülése. Továbbá a favágás, tuskózás során a még érintetlen régészeti jelenségek bolygatása várható.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
5	57085	5	-	Szakoly – Balkányi ÁG-tól délre	Általános	0344/5, 0344/6, 0344/13, 0344/14, 0349, 0350/10, 0350/11.

Leírás:

A Balkányt Nyíradonnyal összekötő út kelet oldalán, Balkány város vége táblától délre 800 m-re, a szakolyi Vadászker dűlő délnyugati sarkában, a valamikori Balkányi ÁG-tól délre, egy MOL gázvezeték tervezett nyomvonalának terepbejárás során 2007-ben Istvánovits Eszter regisztrálta a lelőhelyet. Árpád-kori kerámiát és őskori (feltételelesen neolitik) leletanyagot gyűjtött. A vezeték 2008-as kivitelezés

munkái előtt elvégzett megelőző feltárás 6 m széles sávjába Pintye Gábor nem talált ugyan régészeti jelenséget, de a lelőhely létét ez nem zárja ki. Csupán arra utal, hogy a lelőhely szórványos.

Veszélyeztetettsége:

A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
6	57086	6	-	Szakoly – Pap-rét DNY-i része	Általános	021/2, 021/3, 021/4, 021/5, 021/6.

Leírás:

A Szakoly Kállói út folytatásaként Perkedpuszta irányába tartó dűlőút kelet oldalán, a településtől északra 1 km-re egy MOL gázvezeték tervezett nyomvonalának terepbejárás során 2007-ben Istvánovits Eszter regisztrálta a lelőhelyet. Őskori kerámiát és ismeretlen korú (feltételelesen népvándorlás kor, vagy Árpád-kor) leletanyagot gyűjtött. A vezeték 2008-as kivitelezés munkái előtt elvégzett megelőző feltárás 6 m széles sávjába ugyanő csak szórvány kerámiát talált.

Veszélyeztetettsége:

A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
7	57091	7	-	Szakoly – Pap-rét DK-i része	Általános	050/10, 050/11, 050/12, 050/13, 050/14, 050/15, 050/16, 050/17, 050/9, 055/1, 067.

Leírás:

Szakoly, Zrínyi utca folytatásaként északra tartó dűlőút nyugati oldalán, a település szélétől 1 km-re, a Pap-rét-dűlőben, egy MOL gázvezeték tervezett nyomvonalának terepbejárás során 2007-ben Istvánovits Eszter regisztrálta a lelőhelyet. A felszínen őskori, római császárkori szarmata és Árpád-kori telepkerámiát talált. Megjegyezte, hogy a nagy kiterjedésű lelőhelyen nyugati irányba haladva egyre intenzívebb a leletszóródás. A vezeték 2008-as kivitelezés munkái előtt elvégzett megelőző feltárás 6 m széles sávjába – 399 m² – késő bronzkori gödrök és egy avar település objektumai kerültek elő.

Veszélyeztetettsége:

A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
8	57092	8	-	Szakoly – Folyás-dűlő ÉK-i része	Általános	0114/10, 0114/8, 0114/9, 0115, 0116/10, 0116/11, 0116/2, 0116/3, 0116/4, 0116/5, 0116/6, 0116/7, 0116/8, 0116/9.

Leírás:
Szakolytól északnak 2,2 km-re, a Kállai (VII.)-főfolyás és a Gelsei (VII/8.)-folyás összefolyásától délkeletre eső észak-déli irányú dombháton egy MOL gázvezeték tervezett nyomvonalának terepbejárás során 2007-ben Istvánovits Eszter regisztrálta a lelőhelyet. A terepbejárás során csak bronzkori kerámiát talált a felszínen. A vezeték 2008-as kivitelezés munkái előtt Nagy Márta végzett megelőző feltárás 6 m széles sávjába. Császárkori és rézkori (Baden) objektumokat tárt fel. Ezek a települések főként gödrökből álltak, mindössze három császárkori ház került elő, ebből kettő kemencés. Az összes rézkori objektumot vágja valamilyen császárkori objektum, több esetben szarmata sír. A megfigyelések alapján a házat két korszakban lakta be az ember, mindkét korszakban sűrű, intenzív megtelepedés tapasztalható.
Veszélyeztetettség:
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
9	58985	9	-	Szakoly – Nagykecskési útfél I.	Általános	0297/5, 0297/10, 0297/11, 0297/12.
Leírás:						
Szakoly Rákóczi utca folytatásaként délnek tartó, Balkány – Nagykecskés irányába tartó kövesút keleti oldalán, a település belterületétől 800 m-re, a Szakolyi (VII/7.)-folyás déli partján található régészeti lelőhelyet Bálint Marianna 2008-as helyszíni szemléje során regisztrálta. A bejárás során változó látási körülmények között kevés bronzkori településre utaló leletanyagot gyűjtött. A lelőhely összefüggésben van az 58986 és 58987. lelőhelyekkel, ugyanazon magas dombhát lábánál találhatóak.						
Veszélyeztetettség:						
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.						

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
10	58986	10	-	Szakoly – Nagykecskési útfél II.	Általános	0297/5, 0297/6, 0297/7.
Leírás:						
Szakoly Rákóczi utca folytatásaként délnek tartó, Balkány – Nagykecskés irányába tartó kövesút keleti oldalán, a település belterületétől 600 m-re, a Szakolyi (VII/7.)-folyás déli partján található régészeti lelőhelyet Bálint Marianna 2008-as helyszíni szemléje során regisztrálta. A bejárás során változó látási körülmények között kevés bronzkori településre utaló leletanyagot gyűjtött. A lelőhely összefüggésben van az 58985 és 58987. lelőhelyekkel, ugyanazon magas dombhát lábánál találhatóak.						
Veszélyeztetettség:						
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.						

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
11	58987	11	-	Szakoly – Nagykecskési útfél III.	Általános	0317/4, 0317/5, 0317/6, 0317/7, 0317/8, 0317/9, 0317/10.

Leírás:
Szakoly Rákóczi utca folytatásaként délnek tartó, Balkány – Nagykecskés irányába tartó kövesút nyugati oldalán, a település belterületétől 580 m-re, a Szakolyi (VII/7.)-folyás déli partján található régészeti lelőhelyet Bálint Marianna 2008-as helyszíni szemléje során regisztrálta. A bejárás során változó látási körülmények között kevés bronzkori településre utaló leletanyagot gyűjtött. A lelőhely összefüggésben van az 58985 és 58986. lelőhelyekkel, ugyanazon magas dombhát lábánál találhatóak.
Veszélyeztetettsége:
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
12	94653	12	-	Szakoly – Vadászkert É-i rész	Általános	0354/8, 0354/9, 0354/20, 0354/21, 0354/22, 0354/23, 0354/24, 0354/25, 0354/26.

Leírás:
Szakoly területéről az 1970-es évek közepén egy vaskard került elő szántás során. A szakolyi vaskard előkerülési helyének meghatározása céljából 2018-ban Jakab Attila végzett helyszíni szemlét, helyi adatközlők társaságában. Az adatközlők a Vadászkert-dűlő északi részét határozták meg, közelebbről Balkány, Klapka utca végétől induló földút déli végénél található É-D irányú dombhát északi végét. A terület bejárása során római császárkori szarmata leletanyag került elő. Temetőre utaló leletanyag nem került elő, így kérdéses, hogy vannak-e sírok a lelőhelyen. Így települési nyomként került meghatározásra a lelőhely.
Veszélyeztetettsége:
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alsószám	Név	Érték	Helyrajzi szám
13	98397	13	-	Szakoly – Nagykecskési útfél IV., Kecskési- szivárgótól K-re.	Általános	0320/8, 0320/9, 0320/10.

Leírás:
Szakoly Rákóczi utca folytatásaként délnek tartó, Balkány – Nagykecskés irányába tartó kövesút nyugati oldalán, a település belterületétől 1,8 km-re, a Hulladékteleptől ÉNy-ra 400 m-re, a Kecskési-szivárgó keleti partján található régészeti lelőhelyet Lukács József 2021-es terepbejárása során regisztrálta. Egy korábbi mélyfekvésű, vizes terület partján került elő a római császárkori szarmata településre utaló leletanyag. Mivel a terület keleti felét felhagyott dinnyetartó, nyugati felét kukoricatarló fedte, a megfigyelés körülmények rosszak voltak. A lelőhely valószínűleg északi és nyugati irányban nagyobb a megfigyeltnél.
Veszélyeztetettsége:
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket. Ugyanakkor a lelőhely jelenleg ismert területének északi részére terveznek egy naperőművet. A földkábelek árkainak megnyitása, az inverterek alapozása során várható régészeti objektumok előkerülése.

Sorszám	Azonosító	Lelőhely szám	Alszám	Név	Érték	Helyrajzi szám
14	57120	12	-	Kállósemjén – Csalintos (MOL 16. lh)	Általános	Szakoly: 0127, 0130/2, 0130/9, 0130/10, 0130/11, Kállósemjén: 062, 063.
Leírás:						
Az Újfalurét külterületi településrésze Perkedpusztára vezető földút a Jegyző-tanya mellett fut el. A tanyától kissé nyugatra az út egy enyhe É-D-i magaslattal vág át. A szürke homokos talajú területen, az úttól északra gyűjtöttek cserepeket a 2007-es terepbejárás során. Igen rossz megfigyelési körülmények között kevés őskori cserepet a Jegyző-tanyától északra, a fasor mellett is gyűjtöttek. A topográfia alapján valószínűleg déli irányban, a korabeli vízjárás magaspartjának irányában a lelőhely nagyobb. A lelőhelyen egy MOL gázvezeték fektetése során 2008-ban egy 6 m széles sávban megelőző ásatásra került sor. A megnyitott szelvénybe régészeti korú jelenség nem került elő.						
Veszélyeztetettsége:						
A jelenlegi területhasználat kevésbé veszélyezteti a felszín alatti régészeti jelenségeket.						

4.4. A helyi építészeti örökség települési értékleltára

- 4.4.1. Településszerkezet
- 4.4.2. Telekstruktúra és utcavonal-vezetés
- 4.4.3. Utcakép, utcakép részletek
- 4.4.4. Egyéb településkarakter elemek
- 4.4.5. Építményrészlet, alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás
- 4.4.6. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzet
- 4.4.7. Szobor, képzőművészeti alkotás, utcabútor

4.4.1. Településszerkezet

A XVIII. század végén a Szabolcs megye településeit kettősség jellemezte. A középső és keleti részen közepes nagyságú vagy aprófalvas kishatárú, míg a nyugati részen nagy kiterjedésű határral rendelkező halmazos települések voltak döntően. A megye nagy részén a korábban elpusztult majd újra vissza települt vagy újonnan telepített falvak általában megőrizték a korábbi jellemző településszerkezetüket. A települések jellemzően utifaluk, vagy halmazos településszerkezetűek voltak. Az utifaluk jellemzője az orsószerűen kiszélesedő főutca, mely orsóban a templom állt. A kiszélesedett utca két oldalán szalagtelkek álltak. A halmazos települések közös alapvető jellemzője, hogy a halmazosodás idején még hiányzott az utca. Tehát ez a telkek olyan csoportosulása volt, ahol nem volt előre tervezett utca. A térbeli, elrendeződést a terepviszonyok, a belvízrendszer, a klíma, az építőanyagok továbbá a központi funkciók telepítése határozta meg.

Szakoly község Nyíregyházától délkeleti irányban megközelítőleg 37 km távolságra található település. Közlekedési szempontból csak a 4913-as összekötő útról közelíthető meg Balkány és Nyírmihálydi felől.

Az évek során a település többutcsás jellege nem változott, a kelet-nyugat tengely mellett, egy észak-déli irányú tengely is jellemzi a községet, mely egyúttal gazdasági tengelynek tekinthető. A község legelső és leghosszabb utcája a Létai utca

A település szalagtelkei egysoros beépítésűek, az épületek előtti kiskerttel, mögötte – mindig különállóan-melléképületekkel, ólakkal, csúrral és egyéb építményekkel, általában kerítéssel részekre osztott udvarszakaszok kialakításával.

Szakolynak hat külterületi településrésze van: Dugótanya, Jegyzőtanya, Kistag, Létai utca vége, Tizzaszőlő, Vadászker, ahol összesen 18 fő él. A belterülete még mindig kialakulóban van, tartalék területekkel bír, a belterületi mezőgazdasági területek is beépíthető területek közé sorolandók. A tömbfeltárás és telekosztások is építési lehetőséget nyújtanak.

A XIX. század végén nemcsak a faluban álltak még földházak, a település határában is. A régebbi típusú, talpgerendás, favázás, paticsfalu, szalmával fedett lakóépületeket a XVII. század végétől fokozatosan a rakott-, vagy vertfalas, későbbiekben pedig vályogból épült házak váltották fel. Az előkertesen kialakult épületek már háromszatúak, melyek jellemzője a két szoba, közöttük pitvaros konyha. A konyha kéménye ekkor még tapasztott sövényből készült.

A XIX. század végén oldalkamrás alaprajzú, tapasztott, fehérre meszelt, földpadlós épületek elő-és oldaltornácot kaptak. A hátsó végükön lekontyolt épületek a közterület felől fűrészelt deszkával díszített oromfallal lettek ellátva. A szabadkéményeket már téglából kezdték falazni. A századfordulón épített vagy átépített épületek már kőből vagy téglából épültek.

A legjelentősebb gazdasági épületek a ló-és tehénistállók voltak. Az épületek vert, ritkábban vályogfalúak, oromfalasak, nyeregtetők és zsuppal fedettek. A kisebb méretű épületek, csűrök fa-, helyenként „kölábasak” és deszkával borítottak. Az összes többi melléképület pedig fonott sövényből, fából vagy deszkából, lécből, valamint napraforgószárból kerültek kialakításra.

A Község közepén településközponti vegyes terület található, ahol a legtöbb közintézmény egymástól közel helyezkedik el. Ebben a területben található meg a görögkatolikus templom, a Polgármesteri Hivatal, az általános iskola, az óvoda, művelődési ház és könyvtár, posta, kereskedelmi egységek, terek és szobrok.

A lakóépületet legtöbbször oldalhatárra építették, amely a szomszéd teleken élők nyugalmanak elengedhetetlen feltétele volt. Az udvarok és lakóépületek közötti állandó váltás eredményeként alakultak ki a település faluképei. Az oldalhatár mellett épült háromszatú lakóházak lehetőséget nyújtottak arra, hogy a kert hátsó irányába bővülést alakítsunk ki, amelyek állattartó és gazdasági épületegységekből álltak. A XIX. században az épületek tornáccal is bővültek, melyek az átmenti tárolással szolgált, valamint energiaháztartás javító szerepű.

A településszerkezet történeti kialakulását megismerve nagy pontossággal rendszerezhetők Szakoly Község településszerkezetének örökségvédelmi szempontú értékei:

- a település beépült területeinek a táji környezettel szerves kapcsolatot tartó elrendeződése, viszonylagos kompakt egysége;
- az utcahálózatnak a szerves történeti fejlődés során kialakult rendszere, vonalvezetése, amit csak az elmúlt évtizedek új utcanyitásai egészítettek ki nem megfelelő módon;
- a településközpont környezetében kialakult a térrendszer – annak közterületi kialakítása, mely tovább erősíthető.

A Község telekrendszere a leírt településfejlődési folyamat eredményeként igen különböző elemekből áll. Emiatt örökségvédelmi szempontból a telekrendszer elsősorban a településközpontban tekinthető helyi védelem szempontjából értékesnek.

4.4.2. Telekstruktúra és utcavonal-vezetés

A belterületen lévő, lefolyástalanságuk miatt használaton kívüli, de település-szerkezeti pozíciójuk miatt értékes területek rendezésével biztosítani kell az értékükön való használatukat. A területek településtestbeli pozíciójukhoz képest túl alacsony intenzitásúak, terjedős használatuk fenntartása komoly gazdasági következményekkel jár. A lakásépítési igénynek a belső intenzitástartalékok kihasználásával, a kialakult, de be nem fejezett lakóterületek befejezésével kell megoldani, és lehetőleg nem új területeken való biztosítással, mely a Község további terjeszkedését jelentené, s ezáltal a településüzemeltetés is költségesebbé válna.

A túl alacsony intenzitás a gazdaságos infrastruktúra-kiépítés ellen hat, s így környezetvédelmi szempontból sem támogatható, mindazonáltal a komfortosság ellen hatnak, a korszerű életkörülmények javításának, végső soron a település népességmegtartó képességének is.

A település-felújítás, a rehabilitáció a belső területi tartalékokkal való gazdálkodást is feltételezi, de a minőségi településfejlesztésnek is fontos eszköze, melynek elsődleges területe célszerűen a településközpont.

Céljai között szerepel a közúti, tömegközlekedési forgalomterhelés, ezzel a zaj- és levegő- szennyezés csökkentése. A főtér és díszterek rendezésével a vegyes, korlátozott gépkocsi-, és gyalogos zóna növelése, a gyalogos felületek díszburkolattal való ellátása, a főtér kialakítása, rendezvénytér létrehozása, a közösségi közterületi találkozóhelyek megvalósítása, ezzel az identitástudat és a települési kötődés növelése indokolt.

4.4.3. Utcakép, utcaépítészeti részletek

Szakoly a szabálytalan alaprajzú települések közé sorolható, ahol a szabálytalanság az összes fontos morfológiai elemet (utcahálózat, telekfelosztás, a házak telkeken belüli elrendezése) felöleli. A halmazfalu olyan település, amelynek belső magja szabálytalan alaprajzú, és e települési szabálytalanság minden lényeges alaprajzi vonásra kiterjed, ugyanakkor külső határai hozzávetőlegesen körformát rajzolnak ki. Házai rendszertelen összevisszaságban állnak, utcái rövidek, zezgugosak. A jelenlegi utcái a település központjában, már a XVII. században is hasonlóan kanyarodtak.

Az utcaépítészeti, a beépítés, az épületek közvetlen látványai örökségi szempontból értékeket képviselnek. A Község épületállománya, a házak karaktere Szakolyon meglehetősen vegyes, ami egyaránt összefügg a telekrendszer vegyességével, az építés korával, az eltérő időszakokban történt építés keveredésével.

A település belterületen a hagyományos – védett – falusi porták, egyéb jellegzetes típusok találhatók a Községben (hatvanas években épült sátozott "kockaépületek"; utcavonalra merőleges tetőgerincű újabb házak - szélesebb traktussal épültek a 80-as években; a legutolsó évek "divatos" épületei - szerencsére alig lelhetőek fel túlfarmált, túldíszített házak).

A község hagyományos falusias beépítésű, hosszú-keskeny telkekkel rendelkezik. Az épületek gerince az utcákra merőleges. A funkcióvesztés következtében a foghíjakon új épületek épültek, amelyek több helyen már-már kertvárosi utcaépítészeti kölcsonöznek a területnek, ugyanakkor illeszkednek a hagyományos, utcára merőleges gerincű beépítéshez. A település központja felé érve, az eredeti telekszerkezet megtartásával, laza családi házas beépítés alakult ki, a kertvárosias-laza karakter építészeti jegyeit hordozza.

A település belterületén a hagyományos – védett – falusi porták mellett az alábbi egyéb jellegzetes típusok találhatóak:

- hatvanas években épült sátozott "kockaépületek" - a település belsőbb területein mindenütt fellelhetőek, sajnos a településképp szerves részeivé váltak;
- utcavonalra merőleges tetőgerincű újabb házak - szélesebb traktussal épültek a 80-as években, esetenként a településképpben méreteikkel zavaróak, különösen, ha tetőtér-beépítéssel épültek.

Az építészeti heterogenitás ellenére a település épületállománya jól illeszkedik a tájba, ami elsősorban a magastetős hagyománynak, a település sajátos morfológiáját tisztelően tartó korábbi településrendezésnek és a helyi értékvédelemnek tudható be.

Falukép, utcaépítészeti részletek

A település belső rendjének formálásában és a falukép alakításában jelentős szerep hárult a különleges feladatkörrel rendelkező épületeknek és a földterületeknek. A magyar falurendszer nagyjából egyidősnek tekinthető a magyar kereszténységgel. Következésképp a *templom* faluképre gyakorolt hatása is ilyen múltra tekint vissza. Itt találkoztak és beszélgettek egymással mise, illetve istentisztelet előtt és után a falubeliek, itt tarthatták a piacot, a búcsút, a hirdetést, a népgyűlést. A templom körüli térformálást eleve szükségessé tették az egyházi rendezvények, körmenetek. A házak sorában épült a templom, az utca kiszélesedett körülötte és létrejött a falu közepének kijáró térség. A templom körüli tér vonzotta a jelentősebb középületeket: az iskolát, a Községházát. A templom közelébe igyekeztek építeni házaikat a település módosabb lakosai is, mivel a templom környéke számított a helység legrangosabb részének.

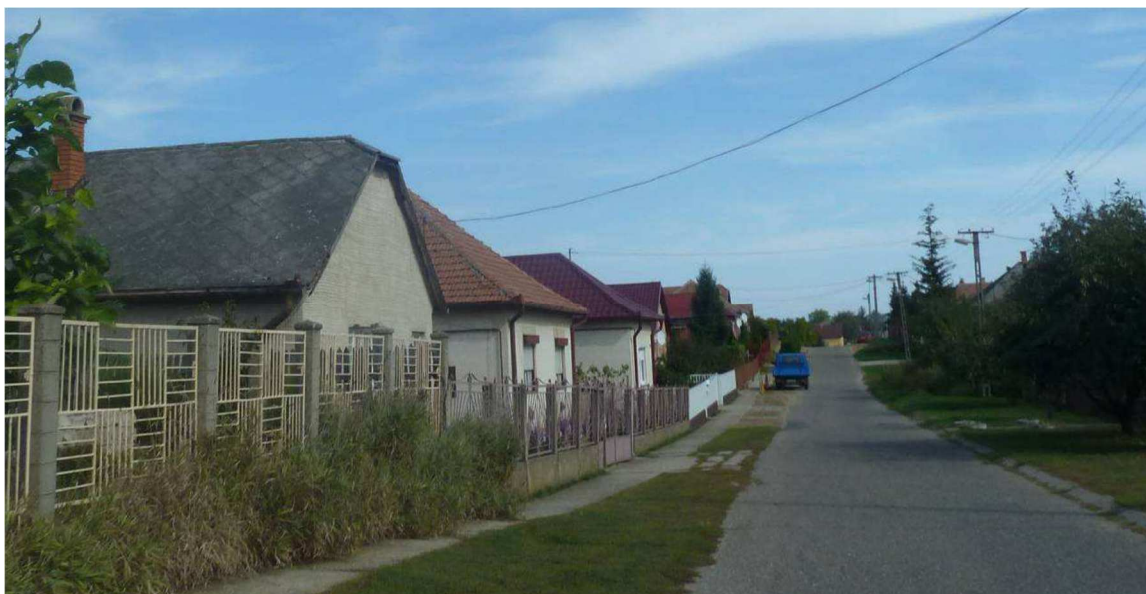
A temető településen belüli elhelyezkedésének rendje a történelem során többször változott. A honfoglalás, államalapítás korabeli magyarság valószínűleg az állandó vagy ideiglenes települések lakóterületén kívül temetkezett kisméretű temetőbe. A kereszténység felvétele után viszont királyi rendelkezés írta elő a temetkezés új rendjét. A középkorban valószínűleg a település temploma mellé temették a halottakat. Magyarországon a 16–17. században megkezdődött a temetők kitelepítése a templom mellől. A változás sürgetői legtöbbször helyszűkére, a templom állagának romlására, illetve egészségi okokra hivatkoztak.

Jelentős állomásának számított ebben a kérdésben Mária Terézia 1771. évi rendelete és a kötelező erejű 1876. évi XIV. törvénycikk. Mezővárosokban és nagyobb falvakban, így Szakolyban is belterületszéli temetőt már három oldalról körbevett a fejlődő zárt település. A temető a település egyik aránylag magasan fekvő helyét foglalja el.

A középkori faluásatások tanúsága szerint a 15–16. századi alföldi falvak házai ritka és laza sort alkottak ugyan, de a köztük haladó úthoz, illetve egymáshoz viszonyítva meglehetősen rendszertelenül álltak (Papp L. 1931: 139; Kovalovszki J. 1980.; Pálóczi Horváth A. 1986.).⁶

A beépítés rendjét tekintve alapvető kérdés, hogy a lakóházak elérik-e az utcavonalat, vagy valamiért beljebb állnak. Olyan vidékeken, mint pl. a Székelyföldön vagy a Fekete-Körös-völgyi Tárkányon (Kós K. 1976: 36), ahol méreteinél, díszítettségénél fogva a kapu túlhangsúlyozott, utcavonalon álló házak esetében is meghatározó szerepe van a kapuknak az utcakép formálásában. Az utcavonaltól beljebb álló lakóházak nem rendszertelenül, hanem utcaképi rendszert alkotva épültek. Az ún. *előkertes beépítés* az utcakép formálásának az a módja, amelynél a lakóházak homlokzati végfalai nem közvetlenül az utca vonalára épülnek, hanem attól néhány méterrel beljebb. Szakolyban is a végfalaktól a járdáig terjedő területen kis kertek képződtek. Az utca vonalát a telkek kerítései, valamint az azokat megszakító kis- és nagykapuk jelölik ki. Az előkertes beépítés az egész magyar nyelvterületen elterjedt.

A Kárpát-medence rendezettnek mondható falvaiban általában az utca közepén halad a kocsút, amely lehet átmenő forgalmú vagy helyi jelentőségű közlekedőt, és az utca két szélén gyalogjáró húzódik. Az árok és a gyalogjáró, illetve a kocsút és a gyalogjáró közé legtöbbször fasort ültetnek. Az épületek, kerítések, kapuk és fák együttese által kialakított utcaképek magában hordozza a település múltját, táji és népi hovatartozását, a falulakók hagyományörző akaratát, vagyoni helyzetét, újjító készségét, a településre jellemző telekrendet. Mindezekkel együtt az utcakép tájformáló és építészeti elem is. A szépnek, esztétikusnak mondható utcakép sokféle tényező együttes hatásának eredményeként jöhet létre. Elengedhetetlen az épülettömegek, a tetőformák, a nyílások harmonikus kialakítása, de nélkülözhetetlen az apró részletek, a kis építészeti elemek műves megformálása is. A falusi utcakép kompozíciójának egyik legfontosabb tényezője a hasonló és ismétlődő építészeti elemek – a lakóházak, kerítések, kapuk – ritmikus sorolása legyen. A hagyományos településképpen kedvezőtlen változást hoztak az 1970-es éveket követő építkezések: a kialakult hagyományos telekstruktúrában jellemzően kéttraktusos házak épültek, amelyek mérete, tömege, magassága jelentősen meghaladta a kialakult beépítést. A régi épületeket bővítették, korszerűsítették, megjelentek a tájidegen anyagok, szerkezetek, pl. nagyméretű nyílászárók, hullámlemez tetőfedések.

⁶ Balassa Iván: Életmód

Forrás: TAK

A település közlekedése a község működésének egyik alapvető feltétele. Az utcák külső képét annak szélessége, burkolata, világítása, talaj alatti és feletti műszaki berendezések (közműhálózatok), járókelők számára elegendő szélességű járda, valamint a meglévő növényzet állománya határozza meg.

Az utcák nyugodt ritmust sugároznak a rajtuk közlekedőknek, ezért az ott található épületek megközelítése kényelmes, biztonságos. A gépjárműforgalom számára megfelelő szélességű közút áll rendelkezésre. Autóbuszöböl és buszváró az igények szerint, optimálisan kialakított. A nagyrészt elválasztott rendszerű kerékpárút és a járda megteremtette a biztonságos közlekedés feltételeit. A meglévő közműhálózati infrastruktúra ellátja a település központi területét. A használatra alkalmas kialakítással tervezett parkoló területek lehetővé teszik az intézmények, üzletek kényelmes megközelítését. Az út mentén létesített vízelvezető árokrendszer kialakítása funkciójának megfelelő, karbantartása biztosított. Az utak többnyire kétoldali fassorral ellátottak, amelyek továbbra is megővendők.

A közintézmények akadálymentes, valamint kerékpárúton történő megközelítése is biztosított. A szükséges kerékpártárolók, közterületi pihenőpadok településképebe illő kialakítása megfelelő. A központi településrész utcái jelenlegi kialakításukkal kielégítik a közlekedési rendszerrel szembeni elvárásokat, így azok a meglévő szerkezetükkel őrzendők meg. Emellett továbbra is javasolt a közúti felfestésekről folyamatosan gondoskodni.

4.4.4. Egyéb településkarakter elemek

A falu

A falvak megszabott rend szerint épültek. Ezt részben a természeti viszonyok, részben a gazdasági igények határozták meg. Egy településen mindig nyoma kell lenni a rendezettségnek: fel tudunk fedezni egy ún. központot. A központban álltak a középületek, vagyis amit mindenki és gyakran használt. Elsősorban a templom volt régen a szervező erő, mert erős, időálló anyagból építették, és védelmi célokat is szolgált az évszázadok során (pl. törökök ellen). Körülötte helyezkedett el a plébánia, a pap lakhelye. Itt található a Községháza is, amely a hivatalos ügyek rendezésének helyszíne volt. A központban kapott helyet az iskola épülete és a tanítók lakása is: a kisebb településeken általában egyetlen iskola volt.

A szalagtelkes falu lehet egyutcás vagy többutcás. Az egyutcás forma az ősi. Német lakta területeken már a X. századtól előfordult Magyarországon a XIII. – XIV. században említik először az oklevelek. Jellemző sajátossága, hogy a falu két ellentétes irányba dőlő teleksorból áll. Nincsenek egymáshoz végig dülő telkek. A többutcás szalagtelkes falu újabb. Legtöbb helyen az egyutcásból fejlődött a lakosság szaporodása következtében. A terjeszkedés a külterület rovására történt. Az egykori dűlőutak váltak utcákká. Így az új utcák gyakran kanyargósak, és a régihez viszonyítva ferdek. A többutcás szalagtelkes faluk különösen elterjedtek Magyarországon, mivel nálunk igen gyakoriak a népes, többzetes lélekszámú falvak. – A XVIII. – XIX. században, Magyarországon több halmazfalut mérműki beavatkozással többutcás szalagtelkes faluvá alakítottak. A szalagtelkes falu megjelenési formái: az orsós utcájú falu, az útifalu és a sorfalu.

Az utcakepek, a beépítés, az épületek közvetlen látványai örökségi szempontból értékeket képviselnek. A Község épületállománya, a házak karaktere Apagyon meglehetősen vegyes, ami egyaránt összefügg a telekrendszer vegyességével, az építés korával, az eltérő időszakokban történt építés keveredésével.

A Község úthálózata viszonylag szabályos. Az utak hierarchikusan három szintre oszthatók: a Községi főutak, a gyűjtőutak és a lakóutak szintje is még viszonylag jól elkülöníthető egymástól.

A telek

A középkorban a falvak belső telkei általában igen nagy kiterjedésűek voltak és egy-egy településen belül méretük is közel azonos volt. Az ásatások szerint is sokszor kerített, vagy csak árokkal körülvett mansushoz (belső telekhez) már a középkorban veteményes-, szőlős-, gyümölcsös- és szérűskertek is járultak. Ezek a kertek (mint telektartozékok) helyenként ugyan elváltak a belső telektől, de leggyakrabban a falut mintegy körülölelve, térbelileg is kapcsolódtak és kapcsolódnak ma is a házas udvarokhoz, a fundusokhoz: a veteményeskertek szorosabban, a gyümölcsöskertek lazábban tartoznak a belső telkekhez; önállóbbaknak csak a szőlőskertek tekinthetők mindmáig.

A falubeli telek a jobbágnak nemcsak lakóhelyet biztosított, hanem többé-kevésbé munkahelye is volt. Ennek megfelelően a telek elrendeződése, külső képe annak gazdáját, s egyben a gazdálkodás általános fejlődési változatait is tükrözte. Így kezdetben a telken a „... lakóház és istálló jóformán még el sem különült egymástól: ember, állat, élelem, takarmány, mind megfér szépen egy föld alatt”. A fejlődés során az épület lakó- és gazdasági szerepe mindinkább elkülönült és a korábban csak belsőben jelentkező funkciók szerinti megosztást most már különálló építmények biztosítják. Ezek az épületek a belterületeken szabálytalanul helyezkedtek el és közülük a legfontosabb — mint mindenhol — itt is a lakóház volt. A melléképületek ekkor még lábakon álló fedelek, színek vagy részben (esetleg teljesen) földbe süllyesztett építmények voltak, amelyekben válogatás nélkül egyaránt helyet kapott a betakarított takarmány, a learatott gabona, a sokféle háziállat, a házból kiszoruló szerszám stb. Ezek a „komplex” rendeltetésű melléképületek általában fából készültek és ajtó nélküliek voltak.

A körülkerített udvarok rendezett beépítése kezdetben még együtt járt a már mértanilag zárt formájú (négyzetes, vagy téglalap alaprajzú) épületek egy udvaron történő csoportos elhelyezkedésével (csoportos udvarház), amiből a XIV. században még általánosnak tekinthető nagycsaládos életformára következtethetünk.

A belső telekhez szorosan kapcsolódó veteményeskerteket, a fundus hátsó részéhez gyakorta tartozó gyümölcsöskerteket, de az udvar egyes telekrészeit is most már kerítés, általában fából készült fedeles, vesszőből font sövény, másol boronákból rakott palánk, gyakrabban földhányással (vagy pl. trágyával, szőlőskerteknél földdel hintett venyigével) magasított árok vette körül.

A belső telken álló és a tároló építményekre vonatkozó szokincs a XIV. századtól kezdődően annyira megszorodott, hogy ennek már feltétlenül általánosan elterjedt tárgyi alapja lehetett. 1350 körüli oklevél szerint is, a hatalmaskodók az ökröket az istállókból vitték el és már a középkori belső telekhez is hozzá tartozott a térben is hangsúlyos szerephez jutott lakóház mellett a szín, a csűr, a gabonás istálló, az abora a pince. Majd a XVI. századtól kezdődően a különböző gabonás és zöldséges vermek, élés- és sütőházak, udvari kemencék, karámos disznóólak, tyúkházak, méhesek, a XVIII. századtól kezdve pedig a sövényes juhakol.

A ház vagy házak helyét a gazdálkodás helyi rendje, a jó tájolás és a területünkön oly sokszor pusztító árvíz elleni védelem határozta meg. Hossztengelye az utcára merőleges volt (a paraszti portáknál ritkán tértek el ettől). Ablaktalan hátsó hosszfa az 50—100 cm széles kerítetlen oldalkertre, ereszcurgóra nézett. Az egy-vagy kétablakos utcai homlokzat előtt az elrekesztett kiskertben a virágokat és a fűszernövényeket (tárkony, majoránna stb.) a ház asszonya gondozza; a szőlőlugas körüli munkát a férfiak végzik. A ház bejáratával szemben álló, gondosan épített rédelyes deszkakamora (kamara, gabonás kamra) és a régen vízszintes deszkapallókból (boronagerendákból) rakott udvarkerítés között is gyakori ez a gyümölcsfákkal gazdagított kiskert és helyenként a lugas sem hiányzik innen. A kamora fiókokban hombározzák a gabonát, ezért helyének kiválasztásánál döntő szempont volt, hogy száraz és napos telekoldalra kerüljön; egyben, hogy szembetűnő helyen is álljon és ezért a tolvajok messze elkerüljék.

Mellette talál helyet a XIX. századtól területünkön igen elterjedt sütőház, amihez gyakorta két-három faoszloppal (culáppal) alátámasztott féleresz, szín, fás-szén is csatlakozik.

A házas udvaron (zöldudvaron) áll helyenként a szájas földverem is és a ház szélárnyékos, tornácos vagy ereszes udvari homlokzata elé kerül a deszkából összerótt virágtartó pad (az ászok), a fából összerótt kutyaól. Ha az itatóvályúval is felszerelt gémeskút a zöldudvaron áll, akkor általában egy korábbi baromudvaros (kettős udvaros) telekrend maradványával találkozunk. Máshol a kút a telek első és hátsó udvarát elválasztó kerítést szakítja meg és csak a korhadt ágast alul erősítő, földdel vagy kavicssal tömített sövényfalú (vesszőössvényű) rekesz, gyám kerül a gazdasági udvarba. A korábban fával, bődönnel, a nagyobb folyók mellett tombáccal, újabban téglával vagy kővel (betongyűrűvel) bélelt mély kút pedig a kerítésbe épül be. A kútnak a házhoz is, az ólhoz is közel kell állnia, hogy ha tűz támad, kézhez legyen az oltáshoz, mindennapos munkában pedig az itatáshoz és a házi munkához. Útjában ezért semmi sem állhatott; megközelítése és a víz tisztasága pedig megkövetelte, hogy a környezete mindig rendezett és gondozott legyen.

A ház és a nagyol között, vagy ha erre nincs mód, a zöldudvar házzal szembeni oldalát a sokszor csak féleresszel fedett nyári konyha foglalja el. A nyereg- vagy sátor tetős ól rövid eresztű hátsó oldalához gyakorta lábakon álló, oldalain nyitott fás-, takarmányos- vagy szekérszén is támaszkodik. A kisebb gazdasági épületekkel kétoldalt lazán keretezett gazdasági udvaron kap helyet a vesszőből fonott lábas tyúkgóré (tyúkól, tyúkház, tyúkkas), mellette a napraforgókóróból (forgóból), vagy lécekből összerótt négyzetes alaprajzú, hasáb alakú csirkeborító. Fonott oldalfalú, vesszőössvényű a tengerikás is, de újabban már fából épült, oldalain lécráccsal borított kukoricagóré épült a településen is. A keményfa pallókból, boronákból összerótt lábas disznóól (lábasól) is (előtte akollal, karómmal) a gazdasági udvaron áll. Itt bújik meg, rendszerint az istálló mögött és a disznóól közelében (de mindenképpen az udvar mélyebben fekvő részén) a négyszögletesre, vagy körformára rakott trágyadomb és a deszkafalú, féleresztű árnyékszék is. Az ólas udvaron hasámba rakva áll a kobozott tűzifa, mellette a jó előre felhasogatott tüzelő boglyája és egy-egy nagyobb élőfa törzséhez támasztottan, az újabb felhasználásra váró épületfa (építőfa). A fiatalabb gyümölcsfákat a gazdasági udvaron (amit takarmányoskertnek, vagy udvarnak is neveznek) a korlát-fa védi az állatoktól. Az istállósóllal szemben levő telekoldalra került a csomózóház és a dohánypajta, másol az olyan nagyméretű féleresz, amelynek egyik sarkában a répapince, másik sarkában a zöldséges- vagy krumplisverem, helyettük esetleg a karámos, aklos disznóól helyezkedik el.

A település területének döntő részét a falusias karakter jellemzi. A korábbi településszerkezet a Kossuth L. utca mentén alakult ki, a falusias és a kertvárosias lakóterület a jellemző. A leágazó utcák beépítése a falusias lakóterületre utal. A régi településrész mentén nem követi a törtvonalú telekformákat, az egyenes szalagtelkek az „ösközség” főutcájának mentén aránylag széles 16-18 m széles ingatlanokat eredményeztek. Az utólagos telekosztásoknál, és beépítéseknél már az utóbbi évtizedekben megszokottá vált 16-18 m-es szélesség, és a (80)-100-120 m hosszú telek. A „főutca” mentén elvéve található régi lakóházak kivételével, az új utcák ingatlanjai előkertes beépítésűek. Hátranyúló szalagtelkei általában sorosak.

Terület-felhasználási, és terület-használati feszültségek sorában kiemelendő, hogy a belterület beépített területei sok esetben rövidek, kis területűek, mint a településközpont területe. A kül- és belterület kihasználatlan gazdasági területei is teljes infrastruktúrával ellátott területek, a szennyvízhálózat csak részben megvalósított, ezek kihasználtsága kedvezőtlen. A belterületen lévő használaton kívüli, de településszerkezeti pozíciójuk miatt értékes területek rendezésével biztosítani kell az értékükön való használatukat.

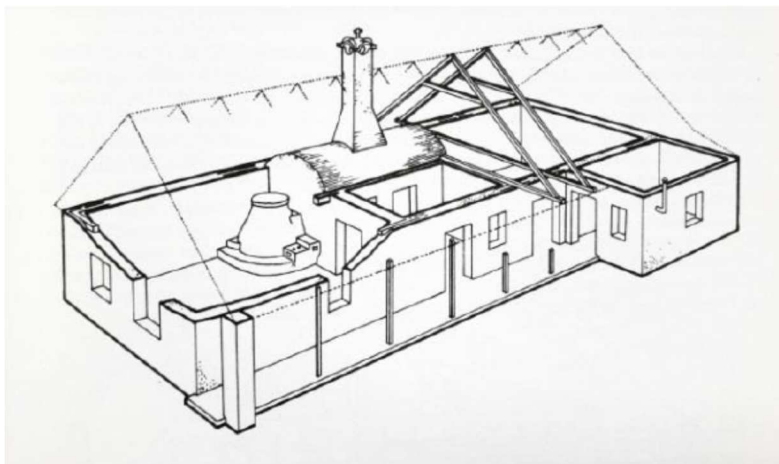
A hajdani porta:

A régi portának három funkcionális övezetét lehetett megkülönböztetni:

- lakóház övezet (lakóház, magtár, istálló, ólak),
- szérűskert vagy szénáskert,
- konyhakert.

Az **épületek rendje** a XVIII. szd. végére úgy alakult, hogy az utcafrontra került a lakóház, melyet 2-3 m-es kiskert választott el az utcai kerítéstől. A többi épület a társadalmi helyzettől függően illeszkedett a lakóházhoz. Szegényebbeknél egy sorban (ház – verem – tyúkól – disznóól - istálló), módosabbaknál az épületek két sorban helyezkedtek el (ház – kút - istálló, velük szemben magtár – sütőház – szekérszín - disznóól, kukoricagóré).

A kukoricagórék sok helyen az utcafrontra kerültek.

Jellegzetes alföldi ház

Előfordult olyan is, hogy a lakóházzal merőlegesen, háttal az utcára egy kisebb méretű házat építettek, mely két részből állt, az egyik fele állatok befogadására volt alkalmas.

A XVIII. szd.-ban kikristályosodott telekrendszer falunként nagyjából egységes települési képet eredményezett, attól függetlenül, hogy mindig akadtak típustól eltérő porták.

Amikor megszűntek a szérűskertek jelentős változás következett be az udvar szerkezetében. Nagyobb gazdák a szérűskertet meghagyták szénás kertnek, mások a baromfiudvart növelték vele.

A szabad kémények lebetonozásával megszűnt a konyhában való főzés, ezért – főként a XX. szd.-ban – rohamosan terjedtek a **nyári konyhák**.

A falu képét végül a települések kiszélesedése változtatta meg. A XIX. szd. első fele óta mind több helyen osztottak új telkeket, szabályos és egyenlő nagyságú portákkal, kimért utcákkal.

A XX. szd. második felében döntő átalakuláson ment át elsősorban maga a porta. A portákon már jobban elkülönül egymástól a lakó-és a gazdasági övezet. A lakóházakat kerítésekkel lezárt virágos, díszkert csoport veszi körül. Szembetűnően leszűkül a gazdasági övezet, ezzel szemben növekszik a gazdaságilag hasznosítható kert. Megnő az emberek esztétikai igénye. A módosság kifejezője már sokkal inkább a ház és környéke. (Régebben inkább a gazdasági épületeken lehetett lemérni egy porta rangját.)

A hagyományos népi lakóház szerkezete:

A lakóházak alaprajzi elrendezésében azonos elvek érvényesültek az egész Alföldön. A típusokat inkább társadalmi, mint táji hatások határozták meg: A nyomort jelző putriház és az egyosztatú ház a vidékre nem volt jellemző. A kétosztatú, tornác nélküli ház ritkábban, a **háromosztatú ház** viszont sűrűbben fordult elő. A vidék általános háztípusa tehát a háromosztatú ház volt, melynek középső részét konyhának, két végét pedig szobának („kis ház”, „nagy ház”) használták. Gyakori volt a házzal egybeépített, de külön bejáratú kamra.

Nagygazda portákon a kamra két részre tagolódtott, a nagyobb részben gabona tárolására alkalmas magtárat, a kisebb részben szalonnás kamrát alakítottak ki.

A házak természetes bővítése volt a **tornác**, mely lényegében az alaprajzot is befolyásolta. A két- és háromosztatú házakat a XIX. szd. eleje óta csak ritkán építették tornác nélkül, bár a szegényebb falurészekben még ma is elég sok tornác nélküli házat láthatunk.

A tornác kialakítása igen változatos volt, így a tornác a lakóházak elsőrendű stílus meghatározója. Tájunkon csak az első tornácot ismerték, a végtornác nem volt jellemző. A tornácok legfőbb típusai a következők:

- a ház elején végighúzó ámbitus nélküli nyílt tornác,
- egyik, másik, vagy mindkét végén lezárt ámbitus nélküli tornác,
- ámbitusos vagy könyöklős, lényegében zárt tornác (az ámbitus, ami készülhetett deszkából, földből, vályogból, újabban téglából, kb. 100cm magas volt és deszkaönköklő védte)
- fél tornác (mikor a tornác csak a az egyik szoba és a konyha hosszúságáig tart, a másik szoba fala egészen az ámbitus vonaláig kijön)
- szűkített tornác (amikor csak a konyha előtti teret hagyják meg tornácnak)
- lopott tornác (mikor nem hagynak külön tornácot, de a konyha első falát valamivel beljebb építik, így 120-150 cm-es kis belépőt nyernek)

A tornácok változatosságát az **oszloprendszer** is kifejezi. Szegényebb, egyszerű házakra az egyszerű, szögletesre faragott sima fenyőfa oszlopok voltak a jellemzők, melynek alsó vége egy erős, rendszerint keményfa talpgerendába, felső vége pedig a ház eresze alatt végigfutó folyó gerendába csatlakozott. Gyakorik voltak a hengeresre faragott oszlopok is. A faoszlopok felső végéhez gyakran különböző merevítőket csapoltak, mely az oszlopnak T-alakot adott. Gyakori volt az oszlopok felső oldalába csatlakoztatott két ferde merevítő, melyet szarkaláb oszlopnak is neveztek. A díszesre faragott fa oszlopok a vidékre nem voltak jellemzőek.

A módosabb házak jelképei a „külábak” voltak. A külábakat a múlt században rendszerint kerekre faragták, alsó részüket néha szögletesre hagyták. Mindinkább a szögletes oszlopok terjedtek el, különösen az 1930-as években feltűnően szép, olykor bolthajtásos összekötőkkel ellátott téglaszloprend is megtalálható volt.

A házak másik igen fontos stílus meghatározója a **tűzfal** volt. A legrégebbi típusú nádfedeles házak többnyire elől-hátul csapott tetővel, tűzfal nélkül készültek, majd őket követte az elől félcsapott, hátul teljesen csapott tetejű ház, melynek elején már megjelent a tűzfal. Ezek a tűzfalak legtöbbször fehérre meszelt vesszőpaticsból, vagy deszkából készültek. A tűzfalat két szellőzőlyukkal alakították ki a padlástér szellőztetése végett, melynek szegélyét különböző sárból formált díszítés alkotta. A díszítések a módosabb házakon gazdagabbak voltak, de sohasem töltötték be az egész tűzfalat, legfeljebb csak tagolták azt. A tűzfal körül a nádtető szélét több helyen cifrázott deszka-szegély vette körül. Később feltűntek a teljes (háromszög alakú) tűzfalak, melyek eleinte deszkából készültek. A nádtető szegélyét egész tűzfal esetén deszkaborítás tartotta.

Az ajtókat, ablakokat már a XVIII. szd.-ban is asztalosok készítették. Meglévő példányai olykor magas művészi színvonalú asztalos munkáról árulkodnak. A XIX. szd. második felében általános volt a kifele-befele nyitható két-két szárnyból álló üvegezett ablak, melyet kívülről deszka zsalu biztosított (zsalugáteres ablak). Ez azonban csak a módosabb portákra volt jellemző. Gyakori volt az egyrészes ablak, melyen sokszor sajnos átfújt a szél. Emiatt igyekeztek minél kisebb ablakokat készíteni.

A nyári konyha tipikus legújabb kori építmény, mely a szabad tűzhelyek megszűnésével hozható kapcsolatba. Zömmel a két világháború között terjedtek el. Az első nyári konyhák a sütőházakból alakulhattak ki. Ez volt az a hely ahol a disznótoros nyersanyagokat sütötték ki, ahol lekvárt főztek, vagy ahol télen a sertések eledeleit készítették elő. A nyári konyhák kisméretű épületei az utcafrontra kerültek a lakóépületekkel szembe.

A kapuk kerítések kiképzéseinél a régi XVIII-XIX. szd.-i hagyományok itt is a faépítkezésre utalnak, mivel ezek régen kizárólagosan deszkából készültek. Az utcai frontra ebben az időben hatalmas kapubálványokat faragtak, külön nagykapunak, külön kiskapunak. A deszkakerítések lényeges részei – ma is sok szép látható belőlük – a fedeles kiskapuk. A két kapufélfát szép, egyszerű faragások díszítik. Mára a kőanyagú kerítések maradtak fenn a településen.

Gazdaportákon már a XIX. szd. első felében is főként az utcai frontra készítettek un. kőkerítéseket. A XX. szd.-ban az igazi rangot már a vaskerítés és a vaskapu jelentette. Ilyen esetben maguk a tartó oszlopok téglából készültek, melyet fehérre meszelték. Ebben az időben magukból a kerítésekből kiolvasható volt a falvak társadalmi differenciálódása. Az 1950-es években tűnt fel a betonkerítés, melyet vasráccsal kombinálva építettek.

A hagyományos népi lakóházak átalakulása

A vályogházak átalakításának van egy bizonyos rendje, egymásutánisága. Elsőnek a hagyományos tüzelőberendezést távolították el, helyette falbarakós sparhetet, vagy korszerűbb tüzelőhelyet használtak. A következő lépés volt általában a konyha (pitvar) lekövezése. Ezt követte az ajtók és még inkább az ablakok kicserélése korszerűbbre, nagyobbakra. Majd a tetőzet átépítése következett, a nádtetőt cserépre, ritkábban palára, bádogra váltották. A tornákokat sok helyen beüvegezték, beépítették, sőt néhány esetben bővítményeket is építettek hozzá.

A tiszta tégláépítkezés nem terjedt el, csak napjainkban. A téglát régebben alapozáshoz, lábazatépítéshez, tűzfalépítéshez, tornácoszlop építéshez, kapukészítéshez, illetve néhány középület építéséhez használták.

A téglaházak későbbi építése együtt járt a korábbi formák egyértelmű elvetésével. A hagyományos hosszú vagy egyenes ház helyett, amit minden esetben nyeregtető fedett, az 50-es évek végén, a hatvanas évek elején a négyzet alaprajzú, tornác nélküli, sátortetős háztípus terjedt el, megdöbbentő egyöntetűségben.

Ebben az egyöntetűségben már nem mutatkoztak meg a különböző tájak sajátosságai, a különböző termelési tényezők hatásai, annál inkább az egészségügyi, kényelmi igények. Ez a sátortetős kockaház típusa futótűzként terjedt el az egész országban, építése össznépi mozgalommá vált. Tíz-tizenöt éves divatja, építésének lendülete a magas lábazattal kiemelkedő, majd alapincézett, vagy az emeletes formával kifulladt.

Sátortetős ház – minta

Ezek az épületek léptékükben, formájukban, részleteikben is másak, mint elődeik. Az alaprajzuk teljesen eltér a hagyományos magyar lakóház alaprajzától. Rendszerint az udvari bejáraton és az előszobán keresztül lehet eljutni az utca felé néző két szobába. Az előszoba másik oldalán, az udvari fronton van a konyha, a fürdőszoba és a kamra.

A sátor tetős, egyforma kockaházak megbontották az akkori tipikus magyar faluképet. Sok helyen új utcákat hoztak létre, gyakran komplett településrészeket, amelyek néhány év alatt be is épültek, természetesen egytől egyig sátor tetős kockaházzal. Jellemző volt a hagyományos hosszúház lebontásával a régi telken új kockaházat építeni, mely az utcakép megbomlását eredményezte. A sátor tetős kockaházak létrejöttét több tényező együttesen idézte elő. Építését az urbanizáció, a tömeges építési láz „családi ház eszme”, és a megváltozott életmód mind elősegítette. A kockaház mai megítélése igen negatív, mostoha tömegjelenségnek számít. Többen azt tartják, hogy a sátor tetős kockaház a „vidéki panel”, vagyis a tömeglakás-építés kisvárosi, falusi változata.

Sokan azt tartják a legnagyobb gondnak, hogy a családi ház eszméje a városhoz, nem pedig a faluhoz köthető: a családi ház nem azonos a vidéki (kertes) parasztházzal, kialakulásuk és eredeti rendeltetésük is különböző. A vidéki ház története az ismertebb: visszavezethető népi építészettünk egészen ősi formáihoz, és a gyakorlatilag keveset változó falusi életmódot egészen a huszadik század közepéig ki tudta szolgálni. A családi ház ellenben a városi társadalomban jött létre, gyökerei az angol kertváros-mozgalomban, illetve a villaépítészetben keresendők: ezek nem kötődnek a falusi életmódhoz, a kert nem munka-, hanem pihenőterület, ahol némi konyhakerti zöldséget és gyümölcsfát leszámítva nincs termelés, nyírt gyeppel meg fával készült kerti kiülő annál inkább.

Persze a változásokat az is előrevetítette, hogy faluhelyen megváltozott az életmód. A változási folyamatok azt mutatják, hogy sok városi költözött ki a környező falvakba, illetve már az eredendően falusi népesség sem úgy él, mint régen: a városba jár dolgozni, otthon pihenni szeretne. Már nem a mezőgazdasági termelés az első számú megélhetési forrás, legalábbis nem úgy, mint régen. Kevésbé van szükség a nagy telkekre, és a sokféle gazdasági épületre. Néhány önellátó háztáji gazdálkodásra kevesebb számú, kisebb méretű gazdasági épület is elegendő.

A további fejlődési hullámnak a kockaház is áldozatul esett. A hetvenes évektől fokozatosan a túlméretezett tömegű, hatalmas méretű családi házak vették át a kockaházak szerepét, s váltak a jólét szimbólumává. Mikor a nagyméretű házak építésének korszaka lejárt, helyettük jöttek az újabb divatú, nagy tömegtagoltságú, más országok hagyományait követő családi házak. Ezek az épületek már inkább földszintesek és alaprajzukat tekintve szétterülő kialakításúak.

A régi, hagyományos népi épületek eltűnésével egy hosszú építési korszak hagyományai, formái, arányai, nemzedékek hosszú sora által kialakított, formált esztétikuma mehet feledésbe. Sok közülük népünk életének jobb megismerése, valamint mába nyúló múltjának lehető legteljesebb megmutatása végett megőrzésre méltó. Már csak azért is, hogy a bennük megnyilvánuló formák, arányok, gyakorlati megoldások megihlessék építészainket és munkájukat befolyásolják. Szükséges, hogy építészettünk a népi építkezésből újuljon meg, hogy fejlődésében a saját környezetéből, az itteni adottságokból merítsen, a már meglévő esztétikumból induljon ki.

4.4.5. Építményrészlet, alkalmazott anyaghasználat, tömegformálás, homlokzati kialakítás

A természetföldrajzi környezet

Az éghajlati tényezők az építkezésben csak nagyobb körzetben éreztetik differenciáló hatásukat, kontinenseket befolyásoló hatása miatt is. A Kárpát-medence téli hőmérséklete mindenütt szükségessé teszi a fűthető lakóházak építését. Itt indokolt a vastagabb, jó hőszigetelésű falak, födémek, tetők készítése, a közepes csapadékmennyiség levezetésére a 40-45 fok körüli tetőlejtés megfelelő. A belterjesebb állattartás igényei pedig fedett és zárt építményeket tettek szükségessé. A takarmány, a szalmas gabona biztonságos tárolása szintén fedelet igényelt.

A különböző korok építkezési gyakorlatai mindmáig fennmaradtak, egymás mellett élnek. Hűen tükrözik a gazdasági, társadalmi, kulturális változásokat. Egyes elemeiket magában a lakóházakban is, de különösen az úgynevezett melléképületekben, azok építési anyagaiban, technológiájában, beosztásában, berendezésében, annak elhelyezésében stb. nyomon követhetjük. A vagyoni különbözőségek és a kis társadalmi csoportok időnkénti lemaradása az építkezésekben is nyomon követhető, melynek hatása egyenlőtlen településfejlődést eredményezett.

A települési viszonyok és az építkezés között rendkívül szoros kapcsolat áll fenn. Nemcsak az építőanyag tekintetében, hanem a telkek szabályos, vagy szabálytalan volta, az építmények elhelyezése, az utca vonalvezetése tekintetében is. Az utcaképek kialakulását a terepviszonyok határozták meg. A település utcái a homokbuckák, vizek, mocsarak hajlásaihoz igazodtak. A főbb utcák egymásba torkoltak, s a legelő felé haladva gyakran szélesedtek. A házakat mindig igyekeztek kiemelkedő magaslatokra építeni, ahol ez nem sikerült, a házak alatti talaj feltöltésre kerültek.

Anyaghasználat

Az építést meghatározó tényezők közül a rendelkezésre álló építőanyag fontos tényező. A szállítási lehetőségek következtében leginkább csak a helyi adottságok felhasználását tette lehetővé. A fa és a föld felhasználásában megfigyelhető tapasztalat, mivel az építők számára majdnem mindenütt rendelkezésre álltak, ha nem is egyenlő mennyiségben és minőségben, továbbá felhasználásuk, megmunkálásuk jóval könnyebben elsajátítható ismereteket kívánt, amivel nagyon sokan rendelkeztek. Így érthető, hogy a Apagy népi építészetében is évszázadokon keresztül a föld és fa szerepe annyira kiemelkedő volt a Kárpát-medencében.

Fa

Bőven volt fellelhető a vessző, gally, karónak való fa, amelyekből nemcsak a ház fala, hanem ajtó, födém, kémény, oromfal stb. is készülhetett. A középkorban az erdőirtást semmi nem akadályozta, sőt a jobbágy és a földesúr egyformán érdekelt a szántóföldek területének növelésében. Az erdőirtás folyamata gyakorlatilag a XIX. sz.-ig tartott, habár a XVIII. sz.-tól kezdve azonban egyre inkább korlátozták a felhasználható famennyiséget. A mezőgazdasági célú erdőirtás mellett egyre erőteljesebben jelent meg az ipari felhasználás is.

Föld

A másik nélkülözhetetlen természetes építőanyag a föld, amely eltérő minőségben, de itt is rendelkezésre állott. Tartósabban fennálló települések létrejöttéhez nagymértékben hozzájárult az a tény, ha sárkésztéshez alkalmas földhöz hozzájuthattak. A XIX. századi vízszabályozások, lecsapolások előtt a folyók menti áradásos területek és a tavak, lápok és mocsarak nagy területeket foglaltak el. A települést víz nem járta partszakaszra, illetve valamennyire kiemelkedő halmokra építették

Épületszerkezetek

Alapozás

Az építmények alapozása statikai szempontból fontos tényező, a népi építészetben csak századunkban vált általánossá. A boronafalak, a favázás falszerkezetek esetében már kezdetleges alapozásnak tekinthetjük a talpfák alá, a sarkokra helyezett köveket, tuskókat, cölöpöket is. A vázszerkezetes falak esetében az oszlopokat egyszerűen csak a földbe mélyítették, s ez volt maga az alapozás. A szilárd házalapok készítéséhez hozzájárult a 19. század végétől, az 1880-as évektől megjelenő építészeti rendeletek előírásainak hatására. Kő- és téglapépületek esetében minden esetben készítettek szilárd alapot, amelynél a fal rakását 30–50 cm mély árokban kezdték el. A XVIII. század végétől már a nagybirtokosok arra törekedtek, hogy a falusi lakosság a lakóházakat az utca vonalára helyezze, később már központi rendelkezés a lakóház elhelyezését a telken. Lehetőleg mindig a telek legmagasabb pontjára került az épület, a cél a száraz kiemelkedés biztosítása volt, ami a gyakori árvizek ellen nyújthatott védelmet. A XIX. század második felétől tűzrendészeti szabályok is előírták a lakóház és a melléképületek elhelyezését. A lakóház padlószintjének minden esetben magasabbnak kellett lennie az utca szintjénél, amit úgy érték el, hogy szerves anyagtól mentes földdel feltöltötték a ház helyét, amelyet ledöngölve az épület padlózatát is alkotta.

Falazatok

A X-XII. században a magyarság megtelepedése idején, a sátor mellett leginkább a földház volt a jellemző, bár elődeink ismerték a föld feletti házat is. A földház egyetlen egy helyiségből állt, fejlődése során kéthelyiségűvé bővült, majd fokozatosan mindjobban ki is emelkedett a földből. A kiemelkedő falrészek paticsból készültek. A következő technika a paticsepítkezés volt. A paticsepítkezés virágkora egy hosszú időszak, a XII-XVII. század volt, mely magában foglalt hosszú háborús időszakokat is.

A paticsepítkezés lényege az, hogy a földbe ásott, álligatott, fölül vagy derékban is összekötött vesszőket, husángokat, karókat, később fonott sövényt, kívül-belül betapasztották. Hogy az építmény szilárd legyen, négy sarkára oszlopot állítottak. A patics építmények tetőszerkezete szelemenes volt, az építmény két végénél ágasfa tartotta a szelemet.

A paticsfalú háznak már készítettek padlást. Ezekben a házakban szinte minden esetben zárt tűzhelyet alkalmaztak. A paticsház legnagyobb ellensége viszont a tűz volt, mert a meggyulladt paticsház tövig égett. A paticsházak kétosztatúak voltak.

A XVI. századtól kezdődően, a fecskerakásos építkezés volt használatos. A fecskerakásos falépítés abból állt, hogy pelyvával, törekkkel, de még inkább szalmával jól összedolgozott sarat villával egymásra raktak, a föld felszínén szélesebben, fölfelé keskenyebben. Érdekessége volt az, hogy a fal kívülről azt a látszatot keltette, hogy befelé dől, belülről pedig, hogy kifelé dől. A fal erősítése szempontjából a sarokba egy-egy ágast (faoszlopot) állítottak be, a fal koronáján pedig sárgerendát fektettek végig. A padlás súlya ezeken az ágasokon, ill. a rájuk támaszkodó sárgerendákon támaszkodott. A tetőszerkezet még itt is ágasfás-szelemenes volt. Fontos része volt a mestergerenda. Az elkészült fecskerakásos fal szőrös volt, csak tapasztással vált simává, falszerűvé. A falak alá fundamentum (alap) nem épült. A falak rendkívül vastagok voltak, az építkezés pedig nehézkes. A füst elvezetésére kéményeket építettek, eleinte fából, a XVII. szd. végétől téglából.

A fecskerakásos építkezést a fejlettebb vertfal készítés követte, mely abból állt, hogy két, oszlopok közé szorított és a szükségletnek megfelelően feljebb és feljebb emelhető deszka közé kissé nedvedzett, de esetenként száraz földet is lapátoltak, majd ledöngölték. Sokszor az így készült falba szalmát, venyigét fektettek, hogy jobban összetartsa a falat. A vertfal teljes magasságában azonos szélességű volt, és nem volt szőrös. A századforduló végéig a vertfal alá sem készítettek alapozást, hanem csak a földre állították. Később azonban elterjedt a tégl- és beton alapozás, a tégl- és kőlabazat készítés. A vertfal építkezés nehéznek ható masszív szerkezeteket eredményezett. A tetőszerkezete már nem feltétlenül ágasfás-szelemenes, hanem szarufás, az újabbnál fedélszékes volt. A vertfalas építmények padlásosak voltak, tűzfalaik többnyire paticsból készültek. Jellegzetessége volt, hogy az építmény teljes hosszában végigfutó nyeregtetőt a két végén lecsapták, azaz megkontyolták. A kontyolás a tűzfalat védte a nedvességtől. A vert falú házak fedése náddal, ritkábban zsuppal történt, újabban már cseréppel, palával. A vertfal technika a XVIII. szd. végétől kezdődően terjedt el erőteljesen a vidéken. A vertfal technikával párhuzamosan hódított a háromosztatúság, és a tornác alkalmazása (ezekről később), melynek fontos gazdasági okai voltak.

A magyar népi építkezés legelterjedtebb és ma is használatos technikája a vályogépítkezés. A vályogépítkezés a vidéken a XVIII. szd. második felétől kezdett erőteljesen terjedni és a századfordulóra a korábbi technikákat teljesen kiszorította. A vályogépítkezés általánossá válásának időszakából (1880-90-es évek) származnak azok a házak, amelyeket ma hagyományos építményeknek, házaknak mondunk. Található még belőlük egy-két érintetlen, a maga egykori valóságában álló. Számuk azonban egyre fogy. Legtöbbjüket, azért mert elavultak és meggyengültek lebontják, vagy átalakítják.

Vakolatok

A földfal-építéssel technológiák esetében a házépítésnek fontos befejező munkálata volt a tapasztás és a vakolás. Célja nemcsak a falon lévő kisebb hiányosságok, hibák, egyenetlenségek eltüntetése, hanem a nedvességre rendkívül érzékeny falak eső, fagy elleni védelme is. A tapasztás az egyik legrégebbi technológia, és általában kézzel végezték. A vakolás az újabb kor eredménye, a vályogfalaknál jelenik meg, szakiparos végezte speciális szerszámokkal.

A tapasztás gyakorlatot kívánó munka volt, gyakran specialisták végezték ezt a feladatot. Az alaposan megdolgozott sárba igen finom töreket kevertek, és először a fal belső felületén kezdték, s csak ezután fogtak a külső falak tapasztásához. Az első réteg durvább sárból készült, a második és harmadik réteg esetében fokozatosan finomodó pelyvás sarat vagy finom híg agyagot hordtak fel a falfelület mind simábbá tétele érdekében. A tapasztó anyagot rendszerint kézzel dolgozták be, sima falécekkel simították el, s az egyes rétegek között száradási időket hagytak. Színezőanyagként általában különböző sötét földfestékeket, égetett szalmapernyét, kormot stb. használtak a szintetikus festékek megjelenéséig. A falfelületek meszelése aránylag új gyakorlatnak tekinthető. A XVIII. század második felében jelentek meg az első adatok róla, de igazi elterjedése a XIX. század végére tehető. Az évente kétszer megújított fehér fal a magyar népi építészet jellegzetessége lett.

Födém

A födém szerkezet a magyar népi építészetben nem tekint hosszú múltra vissza. Hazánkban a megjelenése csak a XVI. századra tehető. A mennyezet jelölésére használt szó finnugor eredetű, a födém nyelvújítás korabeli műszó, mely napjainkig szinte ismeretlen a népnyelvben. A mennyezet szerkezetileg két részből áll: a terhet viselő gerendaszerkezetből és a födemből. A magyar nyelvterületen így Apagyn is szinte kizárólagosnak tekinthető a mestergerendával és keresztgerendákkal kialakított sík födém szerkezet, mely a falakra támaszkodva viselte a tulajdonképpeni födém- és tetőszerkezet terhét. Ebben az összefüggésben a mennyezet legfontosabb eleme a

mestergerenda, mely a ház legnagyobb, legsúlyosabb, legvastagabb gerendája volt, általánosan tölgyfából bárdolták, később fenyőből is fűrészelték. Ez a gerenda a szerkezet legértékesebb eleme volt, így a ház lebontása után is megőrizték vagy újra beépítették. A mestergerendát csaknem minden esetben díszítették, faragták, s rendszerint feltüntették rajta az építő, az építető vagy a tulajdonos nevét, az építés dátumát s gyakran vallásos témájú feliratokat is.

A födém gerendaszerkezetének készítésekor a mestergerendára merőlegesen 80–120 cm-enként vékonyabb, de ugyancsak bárdolt gerendákat fektettek, melynek vége a fal tetején körbefutó koszorúgerendán, sárgerendán, közepe pedig a mestergerendán nyugodott. Ennek a gerendának a neve *keresztgerenda* (*Erdélyi terminus.*)

A mestergerendára merőlegesen felfektetett keresztgerendák szerkezetére épült a födém, melyet különböző építőanyagok és építőtechnikák felhasználásával készítettek el. A Apagyon fellelhető népi lakóépületeknél fából készült födémekkel lehet találkozni. Mivel Apagy is erdős-fás vidéknek tekinthető, ezért a váltódeszkás pórfödém a jellemző, amely úgy készült, hogy hasított, bárdolt keményfa deszkákat fektettek szorosan egymás mellé a keresztgerendákra, s felül vastagon letapasztották. Utóbbi időben elterjedt rossz gyakorlat, a mennyezet alsó részének fehérre meszelése.

Tetőszerkezet

A tetőszerkezet az épület héjazatának hordására szolgáló szerkezet, az épület egyik fontos eleme. A Apagy népi lakóházaknál elsősorban szelemenenes tetőszerkezetet alkalmaztak. A szelemenenes tetőszerkezetnél a tető súlyát nem az építmény falai, hanem attól független függőszerkezet hordozta. Ennek megfelelően a szelemenenes tető függesztett tetőszerkezetnek nevezhető. A leggyakoribb változata a *csüngős szarufás szerkezet* volt, melynél a szarufa alsó vége túlnyúlt a falon. Ilyenkor a szarufa a fal tetején végigfutó falgerendára támaszkodott. A szarufákat csapolással, vagy fészkeléssel rögzítették, és keményfaszögekkel erősítették meg. Előfordult olyan megoldás is, amikor a rögzített szarufát az alsó végéhez kapcsolt vízcsendesítő gerendával toldották meg.

Tetőforma

A tető formája az épület tömeghatásának fontos eleme, ezáltal szoros összefüggést mutat a tetőszerkezettel. Apagy népi építészetére a tűzfalas és kontyolt tetőkialakítás a jellemző.

Az elől kontyolt vagy *kontyostető* három ferde tetősíkkal lezárt tetőforma, mely Északkelet-Magyarország és az Alföld keleti peremén, illetve Erdélyben a domináns forma volt. *Csonkakontyos tető*nél a ház elején a homlokzat felső harmadáig, csonkakontyoszerű, előre lejtő tetősíkot képeztek ki az első szarufapár módosításával. Ez a csonkakonty a függőleges oromzat alsó részét szabadon hagyta. Ennek a díszített oromfalnak elsődlegesen esztétikai szerepe volt, amit jól mutat az is, hogy szinte kizárólag a lakóház utcai frontján található meg.

Tetőfedés

A tető fedése anyaga ökológiailag meghatározott, készítésének módzatai pedig összefüggéseket mutatnak az technikai fejlettségi szintjével a különböző korokban. Hosszú évszázadokig szinte kizárólag növényi eredetű anyagokat alkalmaztak. Ezek közül Apagyon a nád, és a szalma tekinthető a legrégebbi tetőfedő anyagnak. A szalmatető különböző változatai a gabonatermelés fellendülésével terjedtek el, valószínűleg a XII.-XIII. században. A népi lakóházak esetében a tetőfedési eljárásnak – a növényi eredetű anyagok felhasználási körében – korábban a nádfedés volt tekinthető. A cserép- és bádogtetők XIX. századi nagyobb arányú elterjedését a gyúlékony héjazatok fokozatos visszaszorulása, valamint az építőanyag-ipar és építőanyag-kereskedelem fejlődése magyarázza.

Településhálózati és településszerkezeti összefüggések

A település az Országos Területfejlesztési Konceptióban a vidékes térségek közé tartozik. Szakoly biztosítja lakosságának a közszolgáltatásokat, az egészségügyi és szociális ellátásokat, így e funkciók fenntartása és fejlesztése elengedhetetlen. A település nem rendelkezik országos szerepkörrel, de a környék fejlődésére, felzárkóztatására jelentőséggel bírhat. A község szerepe, amit az országos közlekedéshálózatban betölt, az egyes ágazati koncepciókat integráló Országos Területrendezési Terv (OTrT) alapján a következőképpen foglalható össze:

- Az V. Helsinki folyosó részeként az M3-as autópálya keresztülhalad amegyé területén, nyomvonala (Polgár) – Nyíregyháza – Vásárosnamény – (Ukrajna) településeket érinti. Az autópálya 2008-tól

közvetlenül érinti a Nagykállói kistérséget, így jelentős mértékben javultak Szakoly Község országos főúti hálózati kapcsolatai.

- Egyetlen egy- és kétszámjegyű főút sem érinti közvetlenül Szakoly községet, a megyén keresztülhaladó 4. sz., 41. sz. és 471. sz. főutak révén a település és térségének elérhetősége megoldott.
- település közvetlen elérhetőségét biztosító utak:
 - 4913-as összekötő úton (Balkány – Nyírmihálydi),

Jelenleg a település központi belterületének úthálózatán keresztülhaladó átmenő fogalom még elviselhető nagyságú, a jövőbeni fejlesztések hatására azonban várhatóan növekszik a település forgalmi terhelése, így szükségessé válik egy közlekedési gyűrű kiépítése Szakoly települése körül.

- Főút tekintetében a Szakolyt közvetve érintő tervezett fejlesztés a Nyíregyháza térsége (M3) – Nyírbátor – Vállaj – (Románia) útvonal kiépítése, mely magában foglalja a Nagykálló – Kállósemjén elkerülőutat. A tervezett útvonal, illetve a kialakításra kerülő nemzetközi határátkelőhely jelentős mértékben javíthatja Szakoly kapcsolatát a megyeszékhellyel, és felértékelődne perifériális helyzete is.

A településen, a mezőgazdasági területen tevékenykedő helyi mezőgazdasági vállalkozások aránylag nagy száma, a község mezőgazdaságban betöltött térségi jelentőségű szerepét támasztja alá.

Tájtörténet

A Nyírségnek a honfoglaló magyarok által itt talált utolsó természetes képe a síklápokkal, mocsarakkal, pusztagyeppekkel tarkított erdőssztyepp lehetett, melynek uralkodó fafaja a tölgy volt. Ebből alakult ki a középkorban az a mozaikos táj, ahol kis falvak sokasága húzódott meg, melyek lakói az erdős-lapos-buckás területen rét és legelőgazdálkodást, kis parcellákon szántóföldi művelést folytattak, s élvezték azt a terített asztalt, amit a gazdag természet nyújtott: az erdők gyümölcseit, a tocsogós laposok bőséges hal és vadtermését. A törökidőszak következtében a kis falvak többsége elnéptelenedett.

A táj a XVIII., de főleg a XIX. századtól kezdett újra benépesedni, újjáépültek a falvak. A XIX. század második felétől kezdve felgyorsult a természet átalakítása, melynek nyomán kezdett kialakulni a táj ma ismert képe. A legnagyobb beavatkozás a térség vizeinek lecsapolása volt. Az ún. nyírvízmentesítő társulatok 1892-től kezdve csatornákkal hálózták be a területet, s a korábban lefolyástalan nyírvízlaposok vizét összegyűjtötték.

A vízrendezésnél jóval korábban, már a XVI-XVII. század török világa alatt megkezdődött az erdőterületek csökkenése, melyek helyét szántók, gyümölcsösök, rétek, homoki legelők foglalták el. Ezt tetézte a megmaradt erdők faállományának átalakítása, amikor a tölgyet a gyorsan növekvő, a szárazságot jobban tűrő akáccal váltották fel. Ez a folyamat, bár a XIX. században elindult, az I. világháború után gyorsult fel, amikor a 20-as évek fakonjunktúrájának idején az értékes, idős tölgyeseket fakereskedők vásárolták fel.

Az 50-es évektől az akác mellett egyre gyakoribbá vált a szintén tájidegen erdei és fekete fenyő, valamint a nemesnyár használata nemcsak az őshonos erdők felújítására, de a néhai homoki tölgyesek helyén létrejött silány szántók újra fásítására is. Az akác és a többi tájidegen faj a térség élővilágát, tájképét elszegényítette. Ráadásul az erdők tarvágás utáni kituskózása és mélyszántása nyomán eltűnt az erdei aljnövényzet és az erdőssztyepp jellegű növényzet túlnyomó része. Ez a folyamat pusztította ki a térségből a hóvirágot, a tarka nőszirmot, de igen súlyos csapást mért az egykor igen gyakori egyhajúvirág, tarka sáfrány és magyar nőszirm állományaira is.

A természetes táj pusztulásának folyamatára a „koronát” a természettel még viszonylag összhangban élő kisparaszti életformát felváltó nagyüzemi gazdálkodás erőltetett és átgondolatlan meliorációi, gyepterület-átalakításai, kemizálása tették fel. Ennek nyomán sok vízállás, homoki rét és legelő tűnt el örökre.

Bár a táj a változások ellenére sokat megőrzött ősi képéből, az erdők, legelők, rétek és szántók változatos hangulatából, az eredeti természet – a homokpuszták, láprétek, fűzlápok, keményfás ligetek, pusztai és gyöngyvirágos tölgyesek – a fent leírt folyamatok hatására szigetszerű maradványfoltokra húzódott vissza. Ennek következménye a tájvédelmi körzet szétszórta, mozaikos jellege. Az utóbbi évtizedben újabb veszélyek öltöztek aggasztó méretet. A természetes élővilág megmaradt apró szigeteit a többnyire amerikai származású

özönnövények fokozódó inváziója szorongatja. A gyepek rohamos pusztulását okozza, hogy az állattartás feltételei igen rosszak, ezért egyre kevesebb legelőre és kaszálóra van szükség.

A Nyugati- vagy Lőszös-Nyírség növényvilága

Évszázadok óta mezőgazdasági művelés alatt álló, vízben szegény, változatos domborzatú terület. A természetes növényzet túlélt a kisebb laposok vízállásos mélyedéseiben, illetve néhány mezsgyén, kunhalmon maradt meg. A táj erdőterületei kivétel nélkül ültetettek, a gyepek túlnyomó része másodlagos, intenzíven használt. A potenciális vegetáció zömét kitevő erdőpuszta elemei nyomokban is alig maradtak meg. A mélyebb részek szikes vegetációja ősfolytonosnak tekinthető, de jelentősen elszegényedett. A parlagok aránya elenyésző.

A táj gyepeinek többsége másodlagos, jellegtelen száraz vagy enyhén szikes, üde gyp. Legkarakteresebb a szikes tómedrekben megmaradt szoloncsák (Nyírtelek, Nyíregyháza – Felsősim), illetve szolonyec (Tiszaeszlár – Bashalom) sziki vegetáció zonációját őrző növényzet. A zömében eljellegtelenedett (nadasodott) szikes mocsarakat mézpázsitos szikfokok, bajuszpázsitos vakszikfoltok, fehér tippanos sziki rétek és szikes puszták maradványai övezik. Csak a táj nyugati peremén jelenik meg a hernyópázsitos és ecsetpázsitos szolonyec sziki rét és a padkás vegetációs mozaik. Néhány mezsgyén ismertek a száraz sztyepprétek erősen degradált foltjai.

Flórájának összetételét a nyírségi és a hajdúsági elemek erősen elszegényedett kombinációja határozza meg. Az erdőpusztai vegetációt néhány, a tájban igen ritka faj képviseli: kunkorgó árvalányhaj (*Stipa capillata*), törpemandula (*Prunus tenella*), parlagi rózsza (*Rosa gallica*), cingár gombafű (*Androsace elongata*), közönséges borkóró (*Thalictrum minus*). A szikeseken a jellemző specialista fajok meghatározók (sziki őszirózsa – *Aster tripolium* subsp. *pannonicus*, sziki üröm – *Artemisia santonicum*, kiskészű aszat – *Cirsium brachycephalum*, vékony útifű – *Plantago tenuiflora*). Az özöngyomok térfoglalása jelentéktelen.

Gyakori élőhelyek: nincsenek; közepesen gyakori élőhelyek: OB, OC; ritka élőhelyek: B1a, OA, B6, F4, F2, F5, F1a, F1b, B5, B2, B3, D34, RA, RB, RC, P2a, P2b, A1, A23, H5a.

Fajsám: 400-600; védett fajok száma: kevesebb mint 20; özönfajok: akác (*Robinia pseudoacacia*) 2, *Eleagnus angustifolia* 1, selyemkóró (*Asclepias syriaca*) 1, aranyvessző-fajok (*Solidago* spp.) 1, bálványfa (*Ailanthus altissima*) 1.

A kistáj éghajlata mérsékelt meleg, száraz. Az évi napfénytartam 2000-2050 óra körül van, nyáron 810, télen 185 óra az átlag. Az évi középhőmérséklet 10-10,2 C. A legmelegebb hőmérséklet 34,2, a leghidegebb -17,5 C. A csapadék évi összege 530-570mm, DNY-on kevesebb. A csapadék napi maximuma 89 mm. Átlagosan 35 hótakarós nap van, a hótakaró 17 cm vastag. A kistáj ariditási indexe 1,23-1,33. Az uralkodó szélirány ÉK-i és D-i, sebessége 2,5-3 m/s. Kevés és szeszélyes eloszlású a csapadék, főként a szárazságtűrő fajoknak kedves az éghajlat.

Az elmúlt cca 250 évet felölelő térképi ábrázolások vizsgálatát követően megállapítható, hogy a település jelentős fejlődésen ment keresztül az évek során. A térképeken jól kivehető, hogy a település lakott területeit mezők, legelők vették körül.

Alapvető változás a tájhasználatban annyiban várható, hogy az ún. „non food” mezőgazdasági szisztéma alapján előtérbe kerülnek az ipari növények termesztése, ez esetenként színesíti a tájat, mivel nagy felületű virágzó táblák is megjelenhetnek. Ezen mezőgazdasági területekre a nagyipari művelés a jellemző, mely iparág számottevő munkaerőt nem foglalkoztat.

A konyhakerti növények háztáji (őstermelői) gazdálkodása a lakosság kiegészítő kereseti forrása és a nyírségi vásár (Községi piac) mindennapi termékeivé válhatnak. A község tulajdonában levő művelés alá nem tartozó beépítetlen földterület és termőföldek hasznosítása a helyi mezőgazdaság szereplőivel átgondolandók (a kertészet és díszfaiskolai lehetőségek).

A település lakott területeinek terjeszkedés mértéke visszafogottnak nevezhető.

Természeti adottságok

A természeti értékek és természeti területek a nemzeti és települési vagyon sajátos és pótolhatatlan részei. Fenntartásuk, kezelésük, állapotuk javítása, a jelen és a jövő nemzedékek számára való megőrzése, a természeti örökség és a biológiai sokféleség oltalma, valamint az ember és a természet közötti harmonikus kapcsolat biztosítása a környezet-természetvédelmi tevékenység lényeges feladata.

A néprajzi tájként is számontartott Nyírség az Alföld észak-keleti részén található középtáj. Az ember 7-10 ezer évvel ezelőtt telepedett meg itt, a nagyobb települések főként a kilencedik században jöttek létre a honfoglalás idején. A táj nagy része Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében helyezkedik el, de vannak települések Hajdú-Bihar megyében, illetve a romániai Szatmár megyében is. Környezetétől szigetszerűen elkülönülő terület, az Alföld egy kisebb részétája. Felszínének kialakításában a folyók és a szél játszották a legnagyobb szerepet. A folyók hordalékkúpokat és elhagyott medreik mentén vastag üledéket raktak le.

A hordalékkúpok anyagából a szél homokot halmozott fel. Jellemző geológiai képződményei a lösz, a barnaföld, a különböző homokformák, a futóhomok, az agyag és a tőzeg. A Nyírség öt tájegységre osztható fel: Közép-Nyírség, Északkeleti-Nyírség, Délkeleti-Nyírség (Nagykárolyi-homokhát), Dél-Nyírség (Ligetelja) és Nyugati- vagy Lőszös-Nyírség. A Bodrogköz a Bodrog és Tisza folyók közt elterülő természetföldrajzi kistáj, a Felső-Tiszavidék középtáj része. Két fő részre tagolható: az Alsó-Bodrogközre és a Felső-Bodrogközre. A Bodrogközt nyugodtan hívhatjuk, a rejtett szépségek vidékének, de a vidéki, természeti, kulturális és esztétikai szépségek csak annak tárulkoznak fel, akik nem sietnek, nem felületesek és figyelnek az apró részekre, érdekességekre is. Aki a területet végig járja, az láthatja a hagyományos régi népi építészeti remekműveit, igaz kissé megfakult változatban.

A természetvédelmi szempontból valamilyen védettségi szintet élvező területek elsősorban a belterületől É-ra fekvő, vízfolyások menti legelő-kaszáló gyepek területek, de egy jelentős erdőfolt is ide tartozik. Kistáj-kataszteri besorolás szerint Szakoly a Nyírség kistáj területén helyezkedik el, így az épített és természeti környezetét egyaránt a kistáj geológiai sajátosságai határozzák meg. A Natura-2000 besorolás alapján, Szakoly térsége nem esik bele a Natura 2000 madárvédelmi és Natura 2000 természetmegőrzési területek térségébe.

Földtani adottságok

A megye mérsékelt meleg, illetve mérsékelt hűvös zónák határán, nagyobb részt mérsékelt száraz területen fekszik. 70 %-át a homokbuckás Nyírség, kb. 25 %-át a Felső-Tiszavidék magas talajvízű, vízrendezés által erősen átalakított sík területei, egy kis részét pedig a Hajdúhát löszsíksága, illetve a Közép-Tiszavidék kultúrstryeppje tölti ki. Dél felé haladva jellemzően csökken a csapadék mennyisége és nő a napsütéses órák száma. A középső részt a vízfolyásban való szegénység, de gazdag tórendszer jellemzi: a Közép-Nyírség területe igen gazdag természetes tavakban és mesterséges halastó-tározókban. Felszínének kialakításában a folyók és a szél játszották a legnagyobb szerepet. A folyók hordalékkúpokat és elhagyott medreik mentén vastag üledéket raktak le. A hordalékkúpok anyagából a szél homokot halmozott fel. Jellemző geológiai képződményei a lösz, a barnaföld, a különböző homokformák, a futóhomok, az agyag és a tőzeg. A Közép-Nyírség területén futóhomokformák fordulnak elő nagyobb számban. A löszös felszín laposak és kisebb területűek. A homokfelhalmozódások sokszor szabálytalan alakot vesznek fel, parabolabuckából is keveset találhatunk. A szélbarázdák az északi részeken elérhetik a 12-16 méteres magasságot is.

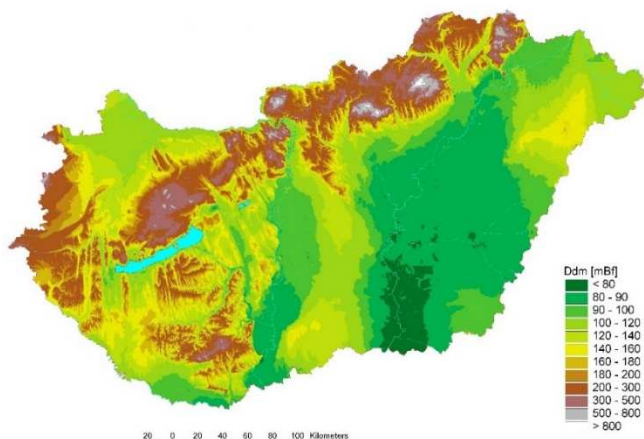
A Kárpát-térség hegy- és vízrajza⁷

⁷ Forrás: <http://www.eng.unideb.hu/userdir/forian/Vizes/1.jpg>

A Nyírségben a homok az uralkodó talajtípus. Talaj minőségi romlását a savasodás és a szélérozó (defláció) folyamata gyorsítja. A nagymértékű defláció oka elsősorban az uralkodó talajtípusokhoz helytelenül kiválasztott művelési ágakban (túlzott arányú a szántóföldi művelés erőltetése és támogatása), valamint a helytelenül kiválasztott agrotechnikai módszerekben keresendők (pl. gyümölcsstermesztés esetén a sorközök tárcsázása füvesítés helyett). Továbbá a defláció folyamatát erősíti a fasorok kivágása, noha a káros folyamat megállításában nagy szerepük lenne.

Domborzati adatok

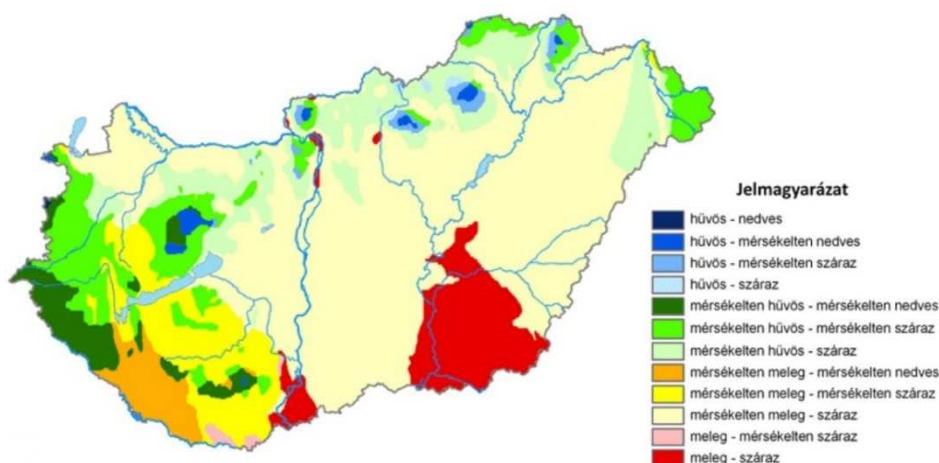
A Nyírségi kistérség szinte teljesen sík terület. Lejtésviszonyait tekintve 97,2% lejtése kisebb, mint 1%, 2,7% lejtése 1-3 %, és csupán 0,1% lejtése 3-5%. Szakoly térsége Földrajzilag homokdombos terület, tengerszint feletti magassága változó néhol 115 m -121 m között. A térségben folyó nem található, csupán két mesterségesen kialakított folyás halad a településen keresztül.

Magyarország domborzati térkép⁸

Éghajlat

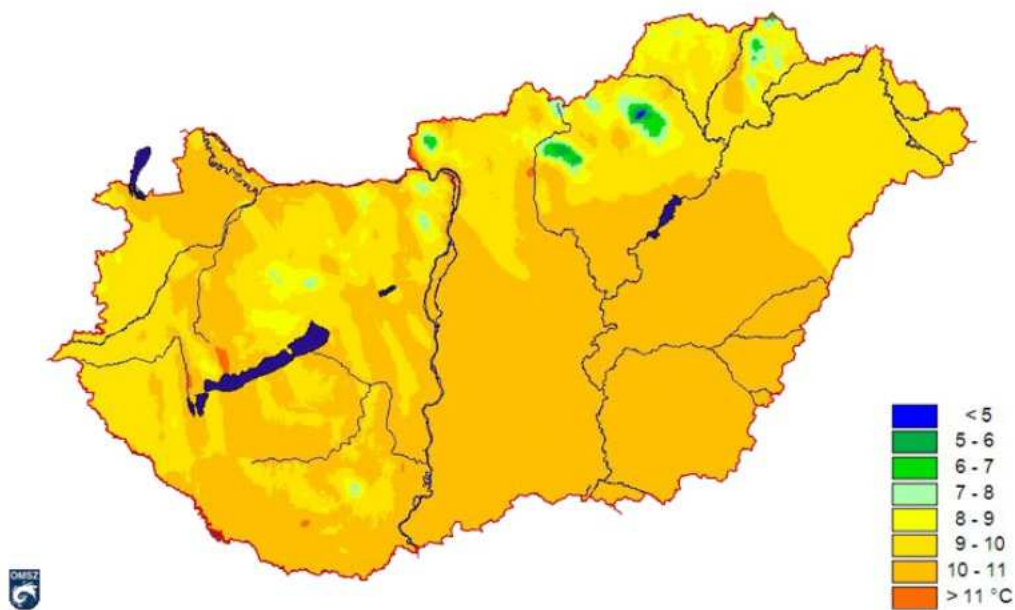
A Nyírség éghajlata kontinentális, területe hűvösebb, mint az Alföld többi része, viszont az éves napfénytartam nagyobb, 1975 óra. Az évi középhőmérséklet 9,6-9,7 C°, az átlagos éves csapadékmennyiség 583 mm. A hótakarós napok száma 40, a hótakaró átlagos vastagsága 17–18 cm. Az uralkodó szélirány: É-i, ÉK-i és DNY-i. Szakoly község mérsékelt meleg, száraz éghajlati övbe tartozik. Az évi középhőmérséklet 10°C, a csapadék átlagos mennyisége év 560-590 mm. Az északkeleti és délnyugati szél a jellemző a térségre. Az évi napsütéses órák száma kedvező esetben a 2000 órát is eléri.

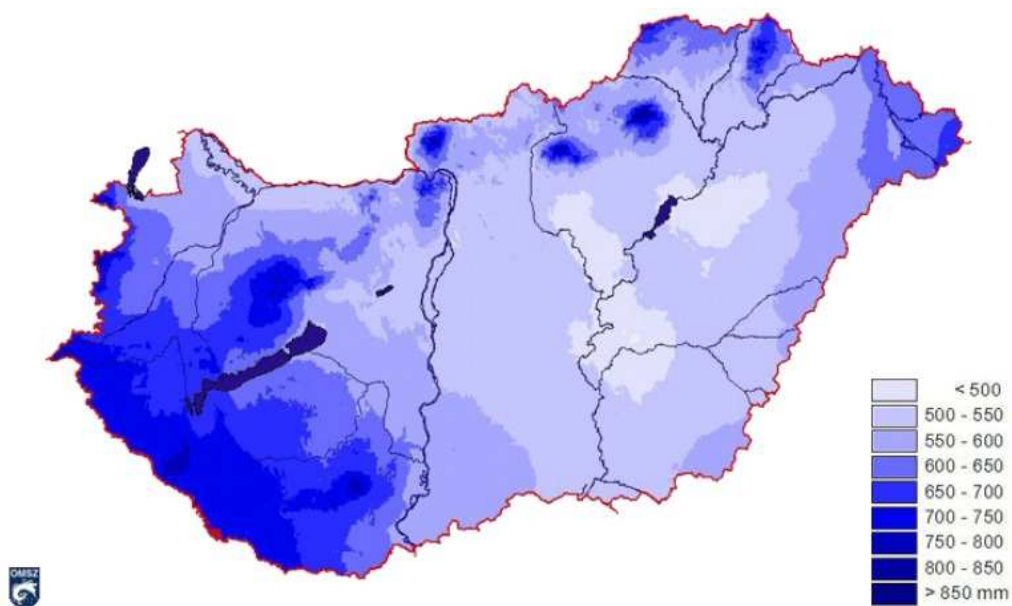
Magyarország éghajlati körzetei térkép⁹

⁸ Forrás: <http://users2.ml.mindenkilapja.hu/users/didergo/uploads/m07-ddm.jpg>

⁹ Forrás: www.met.hu

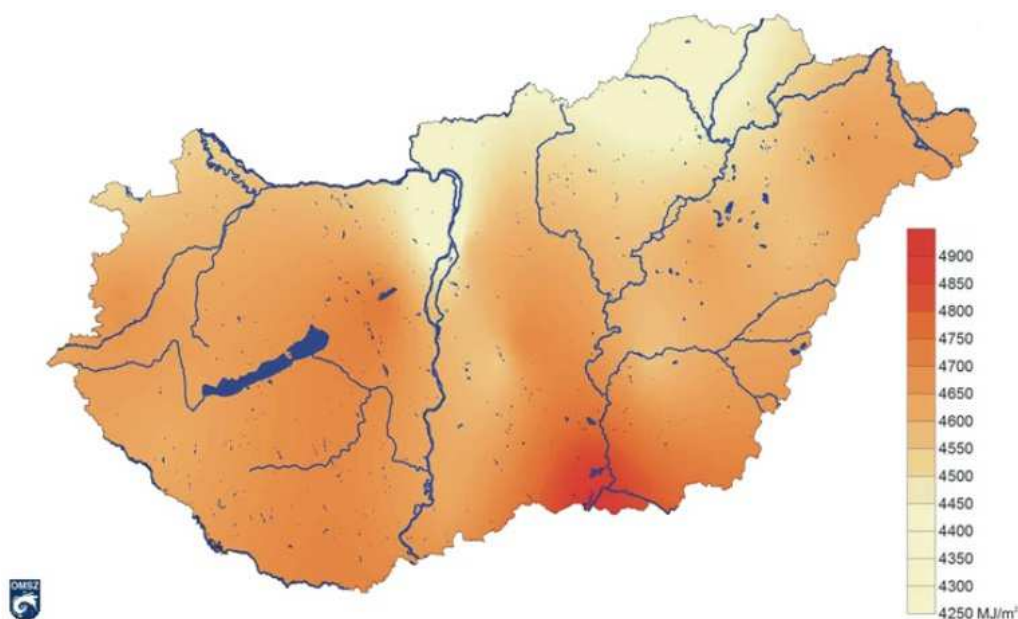

Magyarország évi átlagos középhőmérséklete
1971 – 2000 közötti időszak alapján térkép¹⁰

Magyarország átlagos éves csapadékösszeg
az 1971-2000 közötti időszak alapján térkép

¹⁰ Forrás: www.met.hu

Magyarország évi átlagos napfénytartam (óra)
az 1971-2000 közötti időszak alapján térkép¹¹

Vízrajz

A Nyírség fontosabb folyó közé tartozik a Keleti-főcsatorna, a Lónyai-főcsatorna, a Tisza, a Kraszna és a Szamos. A jelentősebb állóvizeik közé tartozik a Vajai-tó, Bátorligeti ősláp, Kállósemjéni ősmohos és a nyíregyházi Sós-tó.

Az 1800-as évek közepéig a domborzati viszonyok sajátosságai miatt a Nyírség legnagyobb része lefolyástalan volt. A csapadékos időkben a homokdombok közötti mélyedésekben összegyűlt víz a terület nagy részén lehetetlenné tette a földek művelését.

A helyzet rendezésére 1879-ben alakult meg a Nyírvíz Szabályozó Társulat, s készült el a Nyírség vízszabályozásának terve. A folyószabályozások következtében ma már a Nyírségnek egyetlen természetes állapotban lévő vízfolyása sincs.

A területet behálózó csatornák¹²:

- Kállai-főfolyás
- Szakolyi-folyás

Építménykészlet

Helyi építészeti értékek

Helyi építészeti értékek, minden olyan építészeti, történeti, néprajzi szempontból jelentős egyedi vagy együttes alkotás (épület, építmény, épületegyüttes, utcakép), valamint az ezeket körülvevő építészeti környezet, ami nem minősül műemléknek. Az épületek, melyek országos védelemre nem érdemesek, de a település kultúrájának meghatározója azokat helyi egyedi védelem alá részesítendő. A helyi egyedi védelemben részesülő épületekre vonatkozó előírások a TKR-ben kapnak helyet. A rendelet célja Szakoly Község jellegzetes és értékes arculatának megóvása és az épített és a természeti környezet egységes védelme érdekében a helyi építészeti értékvédelemmel, a településképi követelményekkel és a településképi-érvényesítési eszközökkel kapcsolatos szabályok megállapítása.

¹¹ Forrás: <http://www.met.hu>

¹² Forrás: TÉKA: <http://tajertektar.hu/hu/>

Helyi építészeti értékek, minden olyan építészeti, történeti, néprajzi szempontból jelentős egyedi vagy együttes alkotás (épület, építmény, épületegyüttes, utcakép), valamint az ezeket körülvevő építészeti környezet, ami nem minősül műemléknek. A rendelet hatálya a település közigazgatási területén lévő, és a mellékletében felsorolt helyi építészeti értékekre terjedjen ki. Az építészeti értékek helyi védelme egyedi és területi lehet. A helyi egyedi védelem kiterjed

- az építmény (épület és műtárgy) vagy ezek együttese egészére vagy valamely részletére (anyaghasználat, szerkezet, színezés stb).
- az építményhez tartozó földrészletre és annak jellegzetes növényzetére,
- szobor, képzőművészeti alkotás, egyedi tájérték.

A helyi értékek védelmének irányítása a képviselőtestület hatáskörébe tartozik. A helyi értékek védelmével kapcsolatos döntések és vélemények előkészítése, végrehajtásának szervezése a műszaki ügyintéző feladata legyen. Javasoljuk továbbá, hogy a település állandó megbízással települési főépítészt is alkalmazzon.

A helyi védelem célja a település településképe és történelme szempontjából meghatározó építészeti és természeti örökség kiemelkedő értékű elemeinek védelme, a jellegzetes épített és táji karakterének a jövő nemzedékek számára történő megóvása. A helyi védettség alá helyezésről, annak megszüntetéséről a Képviselő-testület dönt. A védetté nyilvánítást, annak megszüntetését települési Főépítész készíti elő.

Helyi érték védetté nyilvánítására vagy a védelem törlésére bármely jogi vagy természetes személy, településrendezési terv keretében vagy önállóan készített örökségvédelmi hatástanulmány és önállóan készített értékvizsgálat is javaslatot tehet, melyet a jegyzőnél kell benyújtani. A javaslatnak az alábbiakat kell tartalmaznia:

- a javasolt vagy érintett érték megnevezése,
- a javasolt vagy érintett érték helyének meghatározása (utca, házszám, helyrajzi szám), egyértelműsítés érdekében szükség esetén helyszínrajzi ábrázolással,
- a javaslattevő természetes vagy jogi személy, ez utóbbi esetén annak képviselőjének megnevezése, elérhetősége,
- a javasolt vagy érintett érték fotódokumentációja, leírása, ismertetése,
- a védelem fajtája,
- a védetté nyilvánításra vagy a védelem megszüntetésére vonatkozó javaslat indoklása.

A helyi értékvédelemmel járó nyilvántartást önkormányzati települési Főépítész készíti. A védetté nyilvánított helyi értékek listáját és térképi ábrázolását TKR rendelet melléklete tartalmazza. A védetté nyilvánított helyi értékek nyilvántartása - e rendelet 4. mellékletének megfelelően – tartalmazza a védetté nyilvánított helyi érték

- megnevezését,
- nyilvántartási számát,
- azonosító adatait (alkotó megnevezése),
- védelem típusát, rövid indokolását,
- pontos helyét (utcanév, házszám, helyrajzi szám),
- fotókat,
- állapotfelmérésének adatait, állapotát befolyásoló átalakításokat, tevékenységeket történeti sorrendben,
- a védett értékhez fűződő korlátozásokat,
- a védett értékhez kapcsolódó támogatásokat.

A védetté nyilvánított helyi értéket, növényt, növény-együttest táblával meg kell jelölni a védett értéken, növény, növény-együttes esetén annak közvetlen környezetében. A tábla elkészítéséről, elhelyezéséről, fenntartásáról, pótlásáról az önkormányzat gondoskodik, azt a tulajdonos és a használó túrni köteles. A védettség megszüntetésére akkor kerülhet sor, ha a védetté nyilvánított helyi érték

- megsemmisül,
- életveszélyessé válik, és az eredeti állapotba történő visszaállítása aránytalanul magas költséggel járna, illetve növényegészségügyi szempontból állapota visszafordíthatatlanul károsodik

A helyi egyedi védelem alatt álló és védelemre javasolt építmények értékelemzés szempontjainak:

ESZMEI JELENTŐSÉG		
A megállapításnál vallási, nemzeti és helyi jelentőségének figyelembevételére került sor, továbbá a hagyományok ápolásában, az oktatásban valamint a közművelődésben szerepe jelentős-e az épület.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	nagyon jelentős	közművelődés szempontjából jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír; megyei ismertsége érdemes
B	jelentős	jellemzi a helyi közösség erős kötődése; az oktatásban, ismeretterjesztésben szerepe van/lehet, a hagyományok ápolásával kapcsolatos, helyi szinten ismert
C	kevésbé jelentős	helyi szinten is kevésbé ismert, de helytörténeti jelentőséggel bír

HASZNÁLATI JELENTŐSÉG		
A minősítésbe soroláskor a figyelembe vett szempont az volt, hogy közcélra alkalmazzák, vagy magáncélokot kielégít, esetleg használaton kívül van-e.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	nagyon jelentős	használata közcélokot szolgál
B	jelentős	használata magáncélokot szolgál
C	kevésbé jelentős	használaton kívül van

ESZTÉTIKAI JELENTŐSÉG		
Az építménynek a külső megjelenésének a vizsgálata a szempont figyelembe véve, hogy értékes stílusjApagyet őrző létesítményről van-e szó.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	nagyon jelentős	színvonalas, művészi kvalitásokkal rendelkezik
B	jelentős	vizuálisan harmonikus, a közízlésnek megfelel, azt fejleszti
C	kevésbé jelentős	nem hordoz jelentős esztétikai értéket

IDEGENFORGALMI JELENTŐSÉG		
A szempont jelentése, hogy az épület mekkora jelentőséggel bír a turisztika figyelembevételével.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	nagyon jelentős	különleges vonzerő, önálló turisztikai termék
B	jelentős	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
C	kevésbé jelentős	nem alkalmas önálló turisztikai terméknek, a vonzó településkép kialakításában van szerepe

ÁLLAPOT		
Az épület szükséges beavatkozásának meghatározására állapot, mely 3 kategóriába lett besorolva.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	jó	hosszú távon karbantartása szükséges
B	közepes	részleges felújítása szükséges
C	rossz	teljes felújítása, rekonstrukciója szükséges

MEGKÖZELÍTHETŐSÉG		
Területi elhelyezkedés vizsgálata.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	jó	a település központjában van illetve főút mellett
B	közepes	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
C	rossz	a település peremterületén van, rossz megközelíthetőség

VESZÉLYEZTETETTSÉG		
A sürgősség megállapításáról ad felvilágosítást.		
Értékelés kódja	Értékelés jelentése	Értékelés magyarázata
A	nem veszélyeztetett	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad
B	közepesen veszélyeztetett	állagmegóvása biztosított, de szükséges felújítása nem, illetve használata nem megfelelő
C	veszélyeztetett	állapota rossz és felújítása nem várható, használaton kívül van, illetve használatával az állapot romlása következik be

Helyi egyedi védelemre alá vont épületek

A helyi védelem alatt álló épületek listájáról önkormányzati rendelete a településnek korábban nem volt fellelhető fel, melyet 2017.-ben az önkormányzat rendelettel állapított meg. A Településszerkezeti és Szabályozási Terv készítése alkalmával, azaz jelen dokumentációban a Község építményei felülvizsgálata megtörténik.

Az épületek, melyek országos védelemre nem érdemesek, de a település kultúrájának meghatározója azokat helyi egyedi védelem alá részesítendő, melyek listáját a hatástanulmánnyal készülő melléklet tartalmazza.

Helyi építészeti értékek, minden olyan építészeti, történeti, néprajzi szempontból jelentős egyedi vagy együttes alkotás (épület, építmény, épületgyűttes, utcakép), valamint az ezeket körülvevő építészeti környezet, ami nem minősül műemléknek.

A hatályos rendeletben nem található védett építészeti érték.

Helyi védelemre javasolt épületek

1.	Görögkatolikus templom	4234 Szakoly, Rákóczi utca 2	Hrsz.: 215	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	------------------------	------------------------------	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Hitéleti szempontból jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Eszztétikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

Leírás

A 18. század közepén telepedtek be nagyobb létszámban katolikusok a gyéren lakott településre. Kezdetben csak saját temetőjük volt az elhagyottan álló, középkori templom körül, amelyet a század végén a reformátusok állítottak ismét helyre. A katolikusok is szerettek volna saját templomot, de csak egy haranglábat tudtak állítani. A görögkatolikus hívek Nyírgelséhez tartoztak. Buzgóságuk jele, hogy 1826-ban már lerakták saját templomuk alapkövét, 1834-ben föl is szentelték. A homlokzati torony csak 1898-ban készült el. 1934–36 között jelentős átépítés zajlott, ekkor a templomot bővítették: a hajót meghosszabbították és megmagasították, valamint új szentélyt építettek. 1945-ben önálló parókiává vált. Néhány év múlva Veress Géza festette ki a templomot. Ikonosztázionját az 1980-as években Janka Ferenc és Gábor festette, de az apostolsor Mihai Pascariu munkája, aki a falfestést is megújította. A templomot kívülről teljesen felújították 2000 után.

A Római katolikus templomot 1996. június 23-án, a templombúcsún Bosák Nándor püspök atya Szent László nevére szentelte fel és adta át.

2.	Római katolikus templom	.	Hrsz.: 695	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	-------------------------	---	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Hitéleti szempontból jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Estétikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

Leírás

A templom 1761-ből való, amikor újjáalakult a napkori anya egyházközség, Apagyot és Sényőt hozzacsatolták leányegyházként. Az 1990-es évek elejére a templom felújításra szorult. Az akkori plébános kezdeményezte az új templom építését, melyet az egyházközség jóváhagyott. A terveket Vaskó Pál mérnök, egri műszaki ellenőr készítette el. A helyi lakosok koruktól függetlenül, munkával, anyagi eszközökkel segítették az építkezést.

A Római katolikus templomot 1996. június 23-án, a templombúcsún Bosák Nándor püspök atya Szent László nevére szentelte fel és adta át.

3.	Tájház	4234, Szakoly Esze T. utca 2.	Hrsz.: 326	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	--------	-------------------------------	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	B (jelentős)	Az oktatásban, ismeretterjesztésben szerepe van/lehet, a hagyományok ápolásával kapcsolatos, helyi szinten ismert
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Esztétikai jelentőség	C (kevésbé jelentős)	nem hordoz jelentős esztétikai értéket
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	B (közepes)	részleges felújítása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

4.	Bay kastély	.	Hrsz.: 395	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	-------------	---	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír; megyei ismertségre érdemes
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Estétikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

5.	Óvoda	.	Hrsz.: 747	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	-------	---	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Hitéleti szempontból jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Estétikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használatl járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

6.	Faluház	.	Hrsz.: 808	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	---------	---	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS

Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Hitéleti szempontból jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Eszztétikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

7.	Emlékpark	.	Hrsz.: 2/1	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	-----------	---	------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Hitéleti szempontból jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Estztétikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

8.	Tisza kúria	.	Hrsz.: 751/2	Helyi egyedi Építészeti örökség és hagyományörzés szempontjából meghatározó emlék
----	-------------	---	--------------	---

ÉRTÉKELEMZÉS		
Értékelési szempont	Értékelés	Megjegyzés
Eszmei jelentőség	A (nagyon jelentős)	Hitéleti szempontból jelentős érték, a vallási nemzeti vagy helyi identitás erősítésében fontos szereppel bír
Használati jelentőség	A (nagyon jelentős)	használata közcélokot szolgál
Estztikai jelentőség	A (nagyon jelentős)	művészi kvalitásokkal rendelkezik
Idegenforgalmi jelentőség	B (jelentős)	turisztikai terméknek alkalmas, a főbb vonzerők mellett kiegészítő szereppel bír(hat)
Állapot	A (jó)	hosszú távon karbantartása szükséges
Megközelíthetőség	A (jó)	a központi rész vonzáskörzetéhez tartozó területen van
Veszélyeztetettség	A (nem veszélyeztetett)	hosszú távú fenntartható használata, karbantartása, szükség esetén felújítása biztosított, a használattal járó terhelés a kritikus terhelhetőség határán alul marad

4.4.6. Táj- és kertépítészeti alkotás, egyedi tájérték, növényzet

4.4.6.1 Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek

4.4.6.2. Nemzeti és nemzetközi természetvédelmi oltalom alatt álló vagy védelemre tervezett terület, érték, emlék

4.4.6.3. Tájhasználati konfliktusok és problémák értékelése

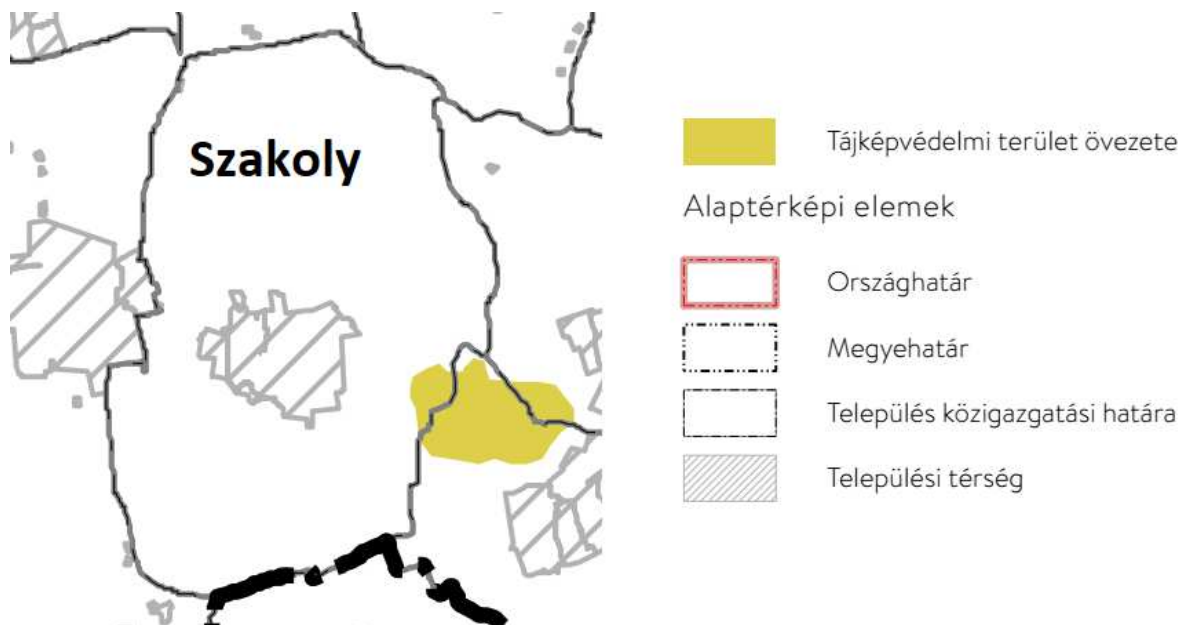
4.4.6.1 Tájképvédelmi szempontból kiemelten kezelendő területek

Jogszábállyal védetté nyilvánított történelmi táj az ország területén nincs, de ha lenne, az országos jelentőségű tájképvédelmi övezet kellene, hogy legyen. Az övezet kijelölésénél alapvető szempont volt az egyes térségek tájképi változatossága, tájképi elemekben való gazdagsága és a tájképi érzékenysége. Ezzel összefüggésben a természeti értékekkel, Natura 2000 területtel való érintettségét is figyelembe vettük. Térségi jelentőségű kultúrtörténelmi, tájszerkezeti értékek tekintjük a Nyíregyháza környéki bokortanyás térséget. Tájképvédelmi szempontból is kiemelt jelentőségű a már kialakított Szatmár-Bereg Natúrpark és a tervezett Bátorligeti Natúrpark térsége. Ezen elvek alapján a megye összefüggő térségi jelentőségű tájképvédelmi területei:

- A Tisza hullámtere a hullámtér és a települési területek közötti térséggel együtt;
- A Szamos hullámtere és a folyó menti területek;
- A Szatmár-Bereg Natúrpark településeinek területe;
- A tervezett Bátorliget és térsége Natúrpark településeinek területe.

A térségi jelentőségű tájképvédelmi terület övezetébe nem tartoznak bele az egyes települési térségek. A javaslattevő fázis szerinti övezet területe a Nyíregyháza térségi bokortanyás területek pontosításával, a vélemények figyelembe vételével változott. Nyíregyháza közigazgatási területének csak a nyugati része maradt meg az övezetben, míg Nagycserkesz és Nyírtelek bokortanyás külterülete az övezet része lett.

A település kis részben, az észak-keleti közigazgatási terület határainál érintett a térségi jelentőségű tájképvédelmi terület övezetében.

Tájvédelmi terület övezete¹³

¹³ Forrás: OTRT – 9/2009. (VI. 14.) MvM rendelet – 3. melléklet

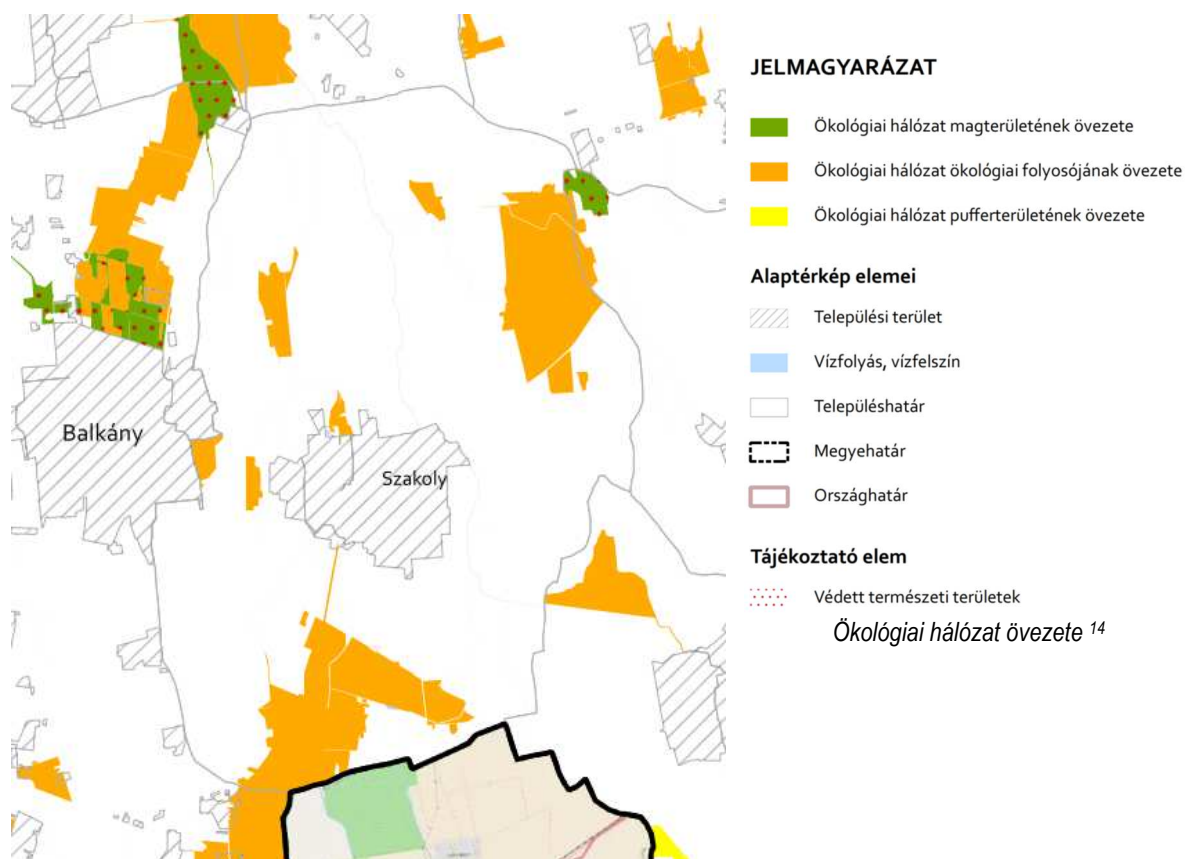
4.4.6.2. Nemzeti és nemzetközi természetvédelmi oltalom alatt álló vagy védelemre tervezett terület, érték, emlék

Az ökológiai folyosó övezetébe „olyan területek (többnyire lineáris kiterjedésű, folytonos vagy megszakított élőhelyek, élőhelysávok, élőhelymozaikok, élőhelytöredékek, élőhelyláncolatok) tartoznak, amelyek döntő részben természetes eredetűek, és amelyek alkalmasak az ökológiai hálózathoz tartozó egyéb élőhelyek (magterületek, pufferterületek) közötti biológiai kapcsolatok biztosítására”.

Az előzőekben szereplő kivételek együttes fennállása esetén, a beépítésre szánt terület területrendezési hatósági eljárás alapján jelölhető ki. Az eljárás során vizsgálni kell, hogy biztosított-e az ökológiai folyosó természetes és természetközeli élőhelyeinek fennmaradása, valamint az ökológiai kapcsolatok zavartalan működése.

Az övezetben a közlekedési és energetikai infrastruktúra-hálózatok elemeinek nyomvonala, az erőművek és kiserőművek az ökológiai folyosó és az érintkező magterület természetes élőhelyeinek fennmaradását biztosító módon, az azok közötti ökológiai kapcsolatok működését nem akadályozó műszaki megoldások alkalmazásával helyezhető el. Az övezetben új külszíni művelésű bányatelek nem létesíthető, meglévő külszíni művelésű bányatelek nem bővíthető. A település közigazgatási területein az ökológiai folyosó élőhelymozaikokból áll, amely a magterületek környezetében, másrészt a két terület közötti telkek területei.

Apagyon magterület és ökológiai folyosó található a közigazgatási területen. A magterület a közigazgatási terület nyugati részein helyezkedik el, míg az ökológiai folyosó a nyugati és a keleti peremeken.

¹⁴ Forrás: SZSZMTRT – 3/1. melléklet

5. A RENDEZÉS SORÁN TERVEZETT VÁLTOZÁSOK HATÁSELEMZÉSE

5.1. A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése

5.1.1. Településhasználat és tájhasználati változás

5.1.2. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás

5.1.3. Infrastrukturális változás

5.1.1. Településhasználat és tájhasználati változás

A jövőben a Község társadalmának, lakóinak új kihívásoknak kell megfelelnie. A globalizáció hatására, annak ellenpontozásaként felértékelődik a helyi társadalom. A falu társadalma csak úgy tud fennmaradni és fejlődni, ha alkalmazkodik a megváltozott körülményekhez, új falusi kötődést, identitást teremt. Ehhez szükség van Apagy megújulására, mind társadalmi-kulturális, mind gazdasági, mind pedig az épített környezet vonatkozásában. Fontos szempont, hogy történetileg kialakult építészeti egység maradt ránk örökségül, fontos szempont az is, hogy megmaradjon a településszerkezet, a telekmérethez igazodó arányos beépítés. Meg kell oldani a rontott építészeti elemek hosszú távú eltávolítását, vagy utcaképbe illesztését. Az elmúlt évtizedekben épült „kockaházak”, vagy ennek az elvnek mentén átalakított régi épületek negatív településképi hatásai néhány egyszerű építészeti beavatkozással (ablakcsere fa nyílászárókkal, tornác, homlokzatstrukturalás, felületképzés stb.) mérsékelhetők. Új épület tervezésekor a helyi sajátosságok és az utca meglévő hagyományörző épületei az irányadók, mind az épület formáját, mind pedig a telken való elhelyezését tekintve.

A hagyományos utcakép megőrzésének felelőssége elsősorban a helyi önkormányzatra és az építésügyi hatóságra hárul:

- a lakosság bevonásával meg kell fogalmazni az erre irányuló szándékot
- be kell építeni a településrendezési tervbe és a helyi építési szabályzatba a hagyományos településképi megmaradását garantáló előírásokat
- a helyi építéshatóságnak és önkormányzatnak gondoskodnia kell az előírások betartásáról
- az önkormányzatnak kezdeményeznie és segítenie kell a településképi megőrzésére, javítására irányuló lakossági törekvéseket, a szemléletváltást
- az önkormányzatnak példát kell mutatnia a régi épületek hagyományörző felújítása, az új létesítmények településképi illesztése terén is.

A Településszerkezeti Terv olyan változást javasol, mely a meglévő erdőterületek összefüggő rendszerét alakítja ki, illetve gazdasági terület növelését irányozza elő. Az erdőterületek, lényegében megmaradnak, mértékük jelentősen megnő. Erdőterületek területfejlesztési célra az Országos Erdészeti Adattár és a Megyei Területrendezési Terv kiváló termőhelyi erdőterületének övezete alapján kerültek kijelölésre.

Nem engedhető meg a hagyományos utcaképbe helyezendő új, az építészeti egységet megbontó épület létesítése. Különösen kirívó a kétszintes, zavaró tetőformájú, erős színekben megjelenő épülettömeg. Nem megengedhető, ha a régi telekosztásra aránytalanul széles és nagy új ház épül, vagy ha ugyanezt a telkek egyesítésével érik el. Viszont nemcsak a lakóépületek ronthatják a településképet, hanem a helyi középületek, sőt utcabútorok is. A tervezői, kivitelezői és beruházói-megbízói felelősséget, a mértéktartást, az építői ízlést a Helyi Építési Szabályzatban is hangsúlyozni kell.

Összefoglalva: A település javasolt, új fejlesztési koncepciójában a település kulturális örökségre jelentős hatást gyakorló településhálózati változások nem érvényesülhetnek.

5.1.2. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettségi változás

A település előzetes adatszolgáltatása alapján javaslat a műszaki infrastruktúra fő elemeinek térbeli rendjére és a terület-felhasználásra irányuló településszerkezeti változásokra.

Terület-felhasználásra irányuló változás

Sorszám	Jelenlegi területhasználat	Tervezett területhasználat	Területnagyság (ha)	Hrsz.
01	Má	Lf	0,2525	0147/2
02	Lf	Má	0,3091	915
03	Lf	Zkk	1,3450	620/2-10,/12
	Tk	Zkk	1,4380	620/13

TERÜLETFELHASZNÁLÁSI VÁLTOZÁSOK/MÓDOSÍTÁSOK BEMUTATÁSA

01-es számú területmódosítás			
Jelenlegi terület-felhasználási egység:	Lf – Falusias lakóterület	Érintett ingatlanok helyrajzi száma:	0272/2, 0282/4./5./6./7, 0283/1./2, 0294/7
Tervezett terület-felhasználási egység:	Má – általános mezőgazdasági terület	Terület nagysága:	44,3158 ha
Meglévő állapot		Tervezett állapot	
Beépítés előírásai:			
Övezet jele:	Településszerkezeti terv szerint: Lf Nincs hatályos szabályozási terv a területről	Övezet jele:	Má
Beépítési mód:	-	Beépítési mód:	Beépítésre nem szánt terület, beépítés a HÉSZ tervezet 40.§ szerint
Megengedett legnagyobb épületmagasság:	-	Megengedett legnagyobb épületmagasság:	
Megengedett legnagyobb beépítettség:	-	Megengedett legnagyobb beépítettség:	
Kialakítható legkisebb telekterület:	-	Kialakítható legkisebb telekterület:	
Legkisebb telekszélesség:	-	Legkisebb telekszélesség:	
Legkisebb telekmélység:	-	Legkisebb telekmélység:	
Legkisebb zöldfelület:	-	Legkisebb zöldfelület:	
Területváltozás indoklása: Lakóterület megtartása nem indokolt.			

02-es számú területmódosítás			
Jelenlegi terület-felhasználási egység:	Má – általános mezőgazdasági terület	Érintett ingatlanok helyrajzi száma:	915
Tervezett terület-felhasználási egység:	Lf – Falusias lakóterület	Terület nagysága:	0,2525 ha
Meglévő állapot		Tervezett állapot	
Beépítés előírásai:			
Övezet jele:	Településszerkezeti terv szerint: Má Nincs hatályos szabályozási terv a területről	Övezet jele:	Lf
Beépítési mód:	-	Beépítési mód:	oldalhatáron álló
Megengedett legnagyobb épületmagasság:	-	Megengedett legnagyobb épületmagasság:	6,0 m
Megengedett legnagyobb beépítettség:	-	Megengedett legnagyobb beépítettség:	30%
Kialakítható legkisebb telekterület:	-	Kialakítható legkisebb telekterület:	1000 m ²
Legkisebb telekszélesség:	-	Legkisebb telekszélesség:	16,0 m
Legkisebb telekmélység:	-	Legkisebb telekmélység:	-
Legkisebb zöldfelület:	-	Legkisebb zöldfelület:	40
Területváltozás indoklása: Közútról nem megközelíthető terület, javasolt megközelítés a 916 hrsz-ú ingatlanon keresztül			

03-es számú területmódosítás			
Jelenlegi terület-felhasználási egység:	Lf – Falusias lakóterület	Érintett ingatlanok helyrajzi száma:	620/2-10, /12
Tervezett terület-felhasználási egység:	Zkk – Zöldterület közkert	Terület nagysága:	1,3450 ha
Meglévő állapot		Tervezett állapot	
Beépítés előírásai:			
Övezet jele:	Településszerkezeti terv szerint: Lf Nincs hatályos szabályozási terv a területről	Övezet jele:	Tk
Beépítési mód:	-	Beépítési mód:	Beépítésre nem szánt terület, beépítés nem lehetséges
Megengedett legnagyobb épületmagasság:	-	Megengedett legnagyobb épületmagasság:	
Megengedett legnagyobb beépítettség:	-	Megengedett legnagyobb beépítettség:	
Kialakítható legkisebb telekterület:	-	Kialakítható legkisebb telekterület:	
Legkisebb telekszélesség:	-	Legkisebb telekszélesség:	
Legkisebb telekmélység:	-	Legkisebb telekmélység:	
Legkisebb zöldfelület:	-	Legkisebb zöldfelület:	
Területváltozás indoklása: Mélyfekvésű terület, beépítése nem javasolt.			

SAKOLY KÖZSÉG TELEPÜLÉSTERVEZÉSI TERV
ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY

Jelenlegi terület-felhasználási egység:	Tk – Természetközeli terület	Érintett ingatlanok helyrajzi száma:	620/12
Tervezett terület-felhasználási egység:	Zkk – Zöldterület közkert	Terület nagysága:	1,438 ha
Meglévő állapot		Tervezett állapot	
Beépítés előírásai:			
Övezet jele:	Tk	Övezet jele:	Zkk
Beépítési mód:	-	Beépítési mód:	Beépítésre nem szánt terület, beépítés nem lehetséges
Megengedett legnagyobb épületmagasság:	-	Megengedett legnagyobb épületmagasság:	
Megengedett legnagyobb beépítettség:	-	Megengedett legnagyobb beépítettség:	
Kialakítható legkisebb telekterület:	-	Kialakítható legkisebb telekterület:	
Legkisebb telekszélesség:	-	Legkisebb telekszélesség:	
Legkisebb telekmélység:	-	Legkisebb telekmélység:	
Legkisebb zöldfelület:	-	Legkisebb zöldfelület:	
Területváltozás indoklása: Mélyfekvésű terület, beépítése nem javasolt.			

Infrastrukturális változás

A tervezett módosítások az infrastruktúrával kapcsolatos változást, nem eredményez.

5.2. Az 5.1. pontban szereplő változások hatásai

- . 2. 1. a régészeti örökségre
- 5. 2. 2. a történeti településre, település- és tájszerkezetre
- 5. 2. 3. a települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre

5. 2. 1. Az 5.1. pontban szereplő változások hatásai a régészeti örökségre

Szakoly község Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, a Nagykállói járásban található, a Nyírség kistáj déli részén Nyíregyházától délre 35 km-re, Debrecentől keletre 37 km-re található. Megközelíthető a 471. főútról, illetve a településen keresztülhaladó 4913 számú, Balkányt Nyírmihálydival összekötő úton keresztül. Vasútvonala, vasútállomása nincs.

A települést nyugatról és északnyugatról Balkány városa, délről Nyíradony, délkeletről Nyírmihálydi, keletről Nyírgelse, északkeletről Kállósemjén határolja.

Földrajzilag homokdombos terület, korábban tölgyek és nyírekben gazdag volt, napjainkban akác és nyárfaerdős, homokos talajú terület. A terület sokáig mocsaras terület volt, de a mocsarakat a 19-20. század között lecsapolták. Tengerszint feletti magassága változó, 115 m -121 m között. A településen található a Bábaréti-tó. (Napjainkban a település határában működő Biomassza erőmű hasznosítja.). A településen két nagyobb folyás található Szakolyi-folyás és Kállói-főfolyás, ezek időszakosan vízzel telítettek.

Szakoly község közigazgatási területén a régészeti lelőhelyek száma jelenleg: tizennégy. Ezek közül 13 teljes terjedelmében a község közigazgatási területére esik, 1 Kállósemjén település külterületét is érinti. Az ismert régészeti lelőhelyek közül a dokumentum megírásának időpontjában 13 volt nyilvántartott, 1 nyilvántartásba vétel alatti státuszban szerepelt.

A régészeti lelőhely régészeti feltárása jelenleg az alábbi esetekben indokolt:

- a beruházásokat – ideértve az ásványvagyon kitermelését, lakóház építkezéseket is – megelőző földmunkákkal érintett lelőhelyrészek, amennyiben a földmunka mélységben eléri és áttöri a régészeti jelenségek jelentkezési szintjét.
- a veszélyeztetett és/vagy pusztuló régészeti lelőhelyrészek mentő feltárása. (Lásd például: 4.3.3.2. fejezet 52688 Kígyós-rét lelőhelyen és a 98397 közhiteles azonosítószámú Nagykecskési-útfél IV., Kecskési-szivárgótól keletre lelőhelyen tervezett naperőművek kivitelezéséhez kapcsolódó földmunkák).
- tudományos projektek, tervátasok miatt feltárára kerülő lelőhelyrészek.

A feltárások keretrendszerét az alábbi jogszabályi összefoglaló határozza meg:

A régészeti lelőhelyek kezelésére vonatkozó általános előírások

A régészeti lelőhelyek kezelését a 2001. LXIV. törvény a Kulturális örökség védelméről (továbbiakban: Kötv.) és a Kormány, a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Kormányrendeletének (továbbiakban: Korm. R.) előírásai határozzák meg. A Kötv. előírásai alapján a régészeti lelőhelyeket - a fenntartható használat elvének figyelembevételével - csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (9. §.)

A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (10. § (1)).

A földmunkával járó beavatkozásokkal, fejlesztésekkel, beruházásokkal, beleértve az ásványi vagyon kitermelését is (a továbbiakban együtt: beruházások), a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni (19. § (1)).

E törvényi előírások alapján, a területen tervezett földmunkákkal járó beruházásokat oly módon kell megtervezni, hogy azok ne veszélyeztessék a vizsgálati területen meghatározott régészeti lelőhelyeket. Amennyiben a vizsgálati területen tervezett beruházás más területen nem valósítható meg, úgy abban az esetben a veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket a beruházás terhére föl kell tární.

Településszerkezeti terv módosításának hatásai a régészeti lelőhelyekre vetítve:

- 1. sorszámú módosítás:** A 0272/2, 0282/4, 0282/5, 0282/6, 0282/7, 0283/1, 0283/2, 0294/7 helyrajzi számú ingatlanok Falusias lakóterületből (Lf) Általános mezőgazdasági területté sorolják át. Az érintett terület nagysága 44,3158 ha
A 0272/2 helyrajzi számú ingatlan nyugati, 24.986 m² nagyságú ingatlanrészét érinti a 52688 azonosító számú Szakoly – Kígyós-rét nevű lelőhely. Az övezeti átsorolás a lelőhely meglévő állapotát nem veszélyezteti. Az átsorolással érintett többi ingatlan területén nincs ismert, nyilvántartott régészeti lelőhely.
- 2. sorszámú módosítás:** A 915 helyrajzi számú ingatlant Általános mezőgazdasági területből (Lf) Falusias lakóterületté sorolják át. Az ingatlan a Balkányi utca és a Petőfi utca csomópontjától északra, a Balkányi utca 57. számú ingatlantól északra, a Szakolyi (VII/7.)-folyás nyugati partján található. Területe: 0,2525 ha. Az ingatlan mély fekvésű, jelenleg, és a korábbi légifotók tanulsága szerint is művelésbe nem vett rét, kaszáló, legelő művelési ág alatt áll. Terepbejárási módszerekkel nem vizsgálható, régészetileg kevésbé kockázatos, időszakosan vízzel borított – Nyírvizes – terület.
- 3. sorszámú módosítás:** A 620/2, 620/3, 620/4, 620/5, 620/6, 620/7, 620/8, 620/9, 620/10, 620/12. helyrajzi számú ingatlanokat Falusias lakóterületből (Lf.) Zöldterület közkertté (Zkk.) sorolják át. A terület mélyfekvésű, vizes, fás terület a Kállai (VII.)-főfolyás nyugati partján, a Kossuth, a Létai és a Szabadság utcák által határolt tömbben. Terepbejárási módszerekkel nem vizsgálható, régészetileg kevésbé kockázatos, időszakosan vízzel borított – Nyírvizes – terület.

A megelőző feltárások várható költségei:

A régészeti feltárások költségeit - a mentő feltárás, valamint a Kötv. 23/F. § (7) bekezdésében foglalt eset kivételével - a 10. § (1) bekezdésére figyelemmel annak kell fedeznie, akinek érdekében az elvégzendő földmunka vagy a nyilvántartott régészeti lelőhely bolygatása szükségessé vált. A régészeti feladatellátás hatósági ár alapján végezhető. A régészeti feladatellátásra vonatkozó hatósági ár képzésének szabályait, az alkalmazható legmagasabb ár mértékét, valamint a régészeti feladatellátással összefüggő költségtételek figyelembevételének részletes szabályait a Korm. R. 8. melléklete határozza meg. (v.ö. Kötv. 19. § (3-4)).

A megelőző feltárás költségei magukba foglalják a régészeti feltárás terepi munkavégzésén túl – beleértve a feltárás munkafeltételei (dúcolás, melegedő és öltözőhelyiség, wc) biztosítását is – a jogszabályban meghatározott tartalmú dokumentálás és az elsődleges leletfeldolgozás költségeit (Kötv. 22. § (9) bekezdés), azonban nem tartalmazzák a régészeti földmunka (vö.: Kötv. 7. § 31. pont) költségeit. A régészeti feltáráshoz kapcsolódó régészeti földmunka megvalósításáról a beruházó köteles gondoskodni. Ha a beruházó nem tudja biztosítani a földmunkát, akkor a feltárást végző intézmény – a közbeszerzésekről szóló törvény szerint – gondoskodik a régészeti feladatellátáshoz kapcsolódó földmunka elvégzéséről a beruházó költségén (Kötv. 23. § (2) bekezdés). A régészeti földmunkát a feltárás vezetőjének irányításával, régészeti megfigyelés mellett kell végezni, melynek költsége a területen elvégzett megelőző feltárás költségének része (Korm. R. 36. § (2) bekezdés), így erre a tevékenységre külön költség nem számolható el.

A megelőző feltárások idő vonzata:

A Kötv. 23/F. § (3) bekezdése szerint: „teljes felületű feltárás esetén a feltárás időtartama a feltárás céljára a beruházótól a földmunkával érintett munkaterületnek vagy régészeti területi szakasznak régészeti munkavégzésre alkalmas állapotban, állapotörögítő jegyzőkönyvvel történő átvételétől számított legfeljebb 30 – régészeti feltárás elvégzésére jogszabályban meghatározottak szerint alkalmas – nap. A beruházó és a feltáráshoz kapcsolódó gépi földmunka időtartama a teljes felületű feltárás időtartamába nem számít bele.

Amennyiben az érintett területeken megelőző régészeti feltárást kellene végezni, úgy a beruházások tervezhetősége érdekében számolni kell azzal, hogy egy hektár régészeti terület feltárása egy régészeti stábnak átlagosan 44 munkanapjába telik. Ugyanakkor a régészeti feltáráshoz munkaterületenként 30 feltáráshoz alkalmas munkanap áll rendelkezésre.

A település közigazgatási területének történeti adtok alapján végzett elemzése:

A település területének szisztematikus régészeti kutatására még nem került sor.

- 1.) Az ismertté vált régészeti lelőhelyek nagy többsége két projekthez kapcsolódik: egy MOL vezeték telepítését megelőző terepbejárás és feltárás – 6 lelőhely –, illetve Bálint Marianna helyszíni szemléje – 3 lelőhely – a Nagykecskési úton. Ez összesen 9 lelőhelyet jelent.
- 2.) További lokális, beruházásokhoz kapcsolódó kutatások alapján vált ismertté a 52688 Kigyós-rét és a 98397 közhiteles azonosítószámú Nagykecskési útfél IV, Kecskési-szivárgótól K-re régészeti lelőhely.
- 3.) Kettő további lelőhely – 36297 Református templom, 52687 Vörösmarty u. 6. – a település Árpád-, és középkori múltjával hozható összefüggésbe.

A település területén már ezekből a nyomokból is jól kiolvashatóan a történeti korokban intenzív és jelentős régészeti megtelepedéssel kell számolni.

A lekorábbi megtelepedési nyomok a település területéről a neolitikumból (Kr.e. 5800-4500) származnak, de ezek kizárólag csak terepbejárásokból származó bizonytalan leletek.

A következő időszak a rézkor vége – Kr.e. 3000-2700 – ahol a megtelepedést már az 57092 Folyás-dűlő ÉK-i része lelőhelyen végzett régészeti feltárások is bizonyítják.

A bronzkor, annak is a késői időszakából - Kr. e. 1600-800 – sok helyről ismert emberi megtelepedés. Ez az időszak a megye területén is népességrobbanással járt. A település területén ekkor alakultak ki az első jól szervezett, nagyobb falvak.

A vaskor időszakát tárgyi területen csak a 52688 Kigyós-rét lelőhelyen feltárt kelta településről ismerjük. Itt viszont több ház, gödrök, árkok kerültek feltáráshoz, illetve – mint ahogy fent is szerepel – jelentős leletanyag került elő.

Korban a következő megtelepedés a területen a római császárkori szarmatákhoz köthető. Az ő településeik is sok helyről ismertek Szakoly területén.

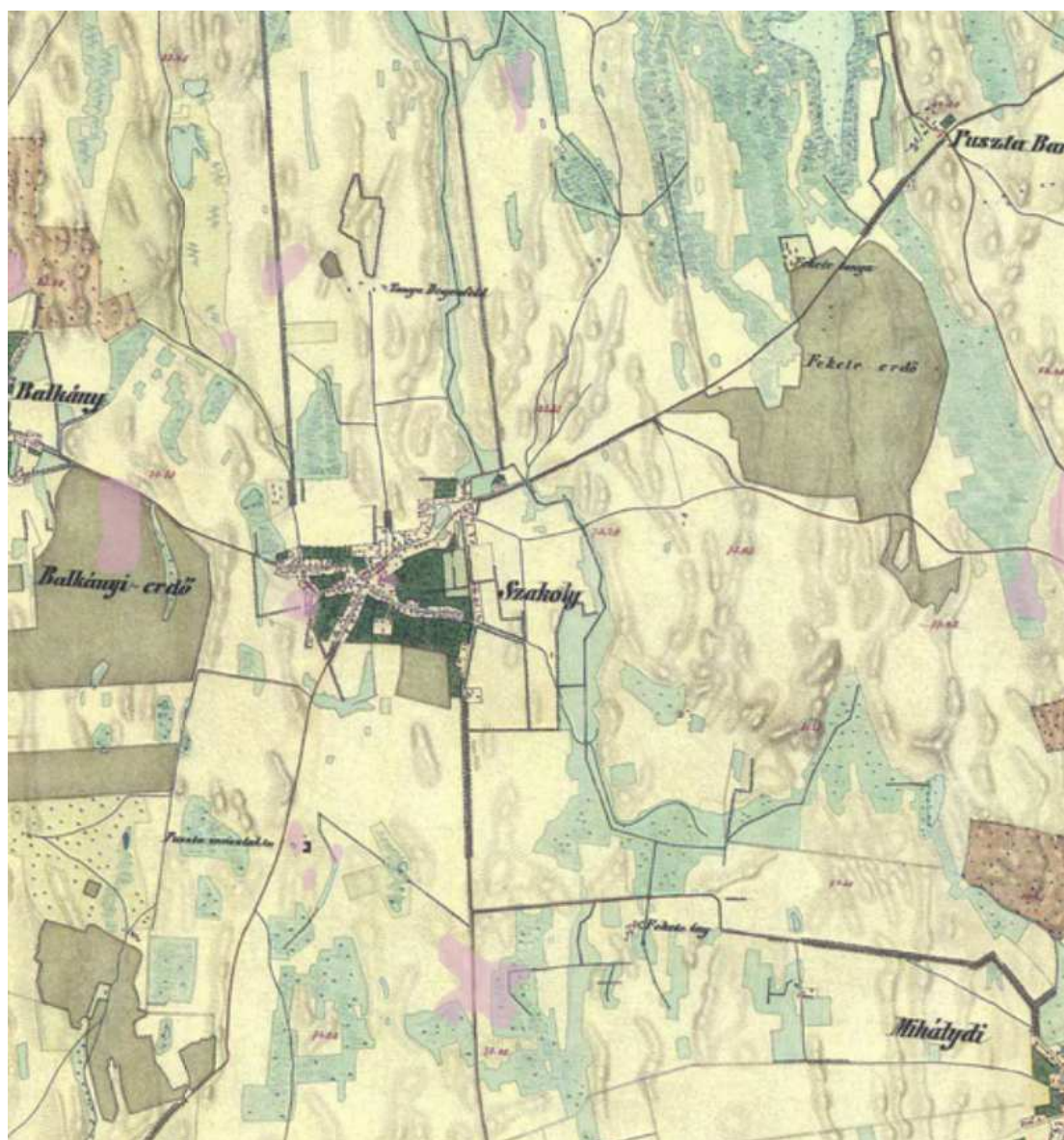
Szakolyt, a 13. században keletkezett falut a legrégebbi fennmaradt írások Ina-Szakola néven említik. Nevét szláv eredetűnek tartják, melynek jelentése: sólyom. Más helyen nevét egy 1326. évi okleveles adat: Zakul nyomán székely személynévi eredetűnek tartják.

A település jelentőségét jól mutatja, hogy III. Béla magyar király (1148-1196) uralkodása alatt az ország öt ispótálya (kórház) közül az egyik itt volt. Dózsa nádor elnöklése alatt 1320-ban megyegyűlést tartottak Szakolyban. Okleveles adatok alapján 1487-ben a falu a Zakoly család birtoka volt, amely így a település személynévi eredetét erősíti. Bár eddig nem került sor szisztematikus vizsgálatokra, de a település keleti szélén található Földvár-dűlő beszélő névként egy korábbi erődítésre utal.

A török pusztítása idején csaknem lakhatatlanná vált a település. A terület Magyarország, a hódoltság és az Erdélyi Fejedelemség határzónájába esett, így hol ide, hol oda tartozott. Szakoly újjáépítése a 18. század végére tehető.

Utóbbi időszakból, azaz az Árpád-, és középkorból több régészeti szempontból is jelentős jelenség helye ismeretlen. További vizsgálatokat igényelne a feltételezett Földvár helye, nincs meg az Árpád-kori ispotály sem, amelyeket a korban jellemzően egyházi épületek, rendházak mellé telepítenek. Feltételezhető a települést birtokló, és arról nevét vevő, vagy annak nevet adó Zakoly család valamiféle kúriájának vagy kastélyának a megléte is. De nem ismerjük a jelenlegi település helyén található középkori település pontos kiterjedését sem.

Szakoly területe a történelmi korokban kiváló feltételeket biztosított az emberi megtelepedésre. A község körül többnyire mély fekvésű, vízjárta, agyagos humusszal fedett területek találhatóak, amelyekből szigetszerűen homokhátak, dombok emelkednek ki. A környék vízzel borítottságát jól mutatja a II. katonai felmérés.

Szakoly község nyilvántartott régészeti lelőhelyei és megtelepedésre alkalmas területeinek ábrázolása II. katonai (1806-1869) felmérésen. (kivágat)

A település területének vizsgálatát nehezíti, hogy nagy az erdővel fedett területek aránya, amely eléri a külterületi területarány 45%-t. Így az ismeretlen lelőhelyek megtalálásának lehetősége minimális.

A vízjárta helyek partjain, a 114 mBF magasságon, vagy az felett nagyszámú, még felfedezés előtt álló régészeti lelőhely lehet. Ezért ezeket a területeket régészeti érdekű zónáknak kell tekintenünk.

Régészeti érdekű területek a településen:

- a már ismert lelőhelyek közvetlen környezete
- külterületen a környezetükből kiemelkedő helyek: dombok és dombvonulatok
- a 114 mBF magasságon, vagy az felett elhelyezkedő térszínek.

A térképek jól mutatják azokat a területeket, ahol még eddig ismeretlen régészeti lelőhelyekkel lehet számolni.

A fentieket összefoglalva ki kell emelni, hogy szisztematikus régészeti kutatás nem volt a település területén. A kevés és pontszerű kutatásból is kiténik, hogy a terület intenzív régészeti megtelepedéssel bír. Az ismert lelőhelyeket és a terület geomorfológiáját összevetve kijelenthetjük, hogy akár kétszer ennyi lelőhely is lehet a település területén. Ezek jó része azonban jelenleg még ismeretlen, felfedezésre vár. A jövőbeli kockázatok mérséklése végett mindenképpen javasolt a település területének szisztematikus régészeti topográfiai vizsgálatait elvégeztetni. Erre a Korm. R. 38. fejezetében meghatározott személyek és intézmények jogosultak.

A kutatások alapján a most is létező folyások, csatornák környezete a történelmi korokban ideális környezetet biztosított az emberi megtelepedésre. A jelzett területeken földmunkák során számolni kell akár több korszakos, intenzív lelőhelyek előkerülésére is.

5.1. fejezet, A települési értéktárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások hatása a régészeti örökségvédelmi elemekre:

A készülő Helyi Építési Szabályzat változtatással érintett területei: a 52688 Kígyós-rét lelőhelyen és a 98397 közhiteles azonosító számú Nagykecskési-útfél IV., Kecskési-szivárgótól keletre lelőhelyen tervezett naperóművek kivitelezéséhez kapcsolódó területek.

A módosítással kézhez kapott dokumentációk alapján az azonosított régészeti lelőhely területét a kivitelezés földmunkái a kábelárok 0,8 méter szélességében történő kiasásával érintik. Továbbá a napelemtáblák tartóoszlopai is eléri és áttörik a régészeti jelenségek várható jelentkezési szintjét.

A régészeti lelőhelyek a Kötv. alapján általános védelem alatt állnak. A Kötv. 19. § (2) szerint a régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el. Az elvégzett régészeti értékvizsgálat eredményei alapján, a Kötv. 22. § (3) bekezdés ab) alapján a **megelőző feltárás javasolt módszere: régészeti megfigyelés.**

Ez utóbbi esetben is régész szakember jelenlétét kell biztosítani a földmunkák során.

A régészeti lelőhelyen a 30 cm-t meghaladó, megnyitott felületet eredményező gépi és kézi földmunkát a régész irányítása mellett kell végezni (Korm. R. 36. § (2) bekezdés), olyan munkagéppel (gumikerekes forgókotró, iszapoló vagy rézsűző kanállal), amely alkalmas a régészeti jelenségek jelentkezési szintjén a régészeti tükörfelület kialakítására. A megfelelő régészeti tükörfelület kialakításának érdekében kézi földmunkavégzésre is szükség lehet (vö.: Kötv. 7. § 31. pont).

Amennyiben a régészeti megfigyelés mellett végzett földmunkák során régészeti lelőhely kerül elő, a jelenségeket a megfigyelés keretében ki kell bontani és megfelelően dokumentálni kell (Korm. R. 35. § (1) bekezdés).

A régészeti költségek összesen:

A régészeti lelőhelyeken végzett földmunkák régészeti megfigyelésének nettó költsége.	Nem kalkulálható
Régészeti megfigyelés keretében végzett bontómunka költsége.	Nem kalkulálható
Régészeti lelőhelyen kívül végzendő régészeti megfigyelés költsége.	Nem kalkulálható
Összesen	A tervezés jelenlegi szakaszában nem kalkulálható

Amennyiben a tervezett beruházás nagyberuházásként, kiemelt beruházásként valósul meg a Kötv. 23/C. § 1. pontja értelmében Előzetes Régészeti Dokumentációt – továbbiakban: ERD – kell készíteni. A Kötv. 23/C. § 1. pontja értelmében az ERD elkészítésére a jogszabályban kijelölt örökségvédelmi szerv jogosult. A Korm. R. 3. § (3) bekezdés értelmében erre a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet került kijelölésre 2022. január 01-től.

A Kötv. 23/C. § 2. pontja értelmében Előzetes régészeti dokumentációnak minősül a hatástanulmány is, ha a tartalmát és az elkészítéséhez alkalmazott módszereket tekintve megfelel az előzetes régészeti dokumentáció fogalmi feltételeinek, és alkalmas az elvégzendő régészeti feladatellátás módjának, valamint idő- és költségvonzatának meghatározására.

Feladat ellátó intézmény:

Általános beruházás esetében:

A Kötv. 22. § (5) bekezdése alapján, a beruházást megelőző feltárás, illetve beruházáshoz kapcsolódó régészeti megfigyelés esetén a feltárás helye szerinti gyűjtőterülettel rendelkező területi múzeum, azaz jelen esetben a Jósza András Múzeum (4401 Nyíregyháza Benczúr tér 21 sz.) végezheti jogszabályban meghatározottak szerint gondoskodik a régészeti feladatellátás elvégzéséről.

Nagyberuházás esetén:

A Kötv. 23/E. § (2) bekezdése alapján, amennyiben nagyberuházássá válik a beruházás, a megelőző feltárás, illetve nagyberuházáshoz kapcsolódó régészeti megfigyelés esetén a Magyar Nemzeti Múzeumot kell értesíteni a beruházó szerződéskötési szándékáról, aki annak kézhezvételét követő 5 napon belül értesíti a nagyberuházás megelőző feltárásának elvégzésére jogosult intézményt és koordinálja a szerződéskötést.

A Kötv. 23/E. § (2a) bekezdése alapján a nagyberuházást megelőző feltárást a gyűjtőterületén érintett megyei hatókörű városi múzeum, jelen esetben a Jósza András Múzeum (H-4400 Nyíregyháza, Benczúr tér 21., info@josamuzeum.hu, +36-42/315-722) végezheti jogszabályban meghatározottak szerint.

A Kötv. 22. § (11) bekezdés alapján a megelőző feltárásra vonatkozó szerződést a feltárásra jogosult intézménynek és a beruházónak a jogszabályban meghatározott adattartalomnak a beruházó által történő rendelkezésre bocsátásától számított 15 napon belül kell megkötni.

A Kötv. 23/E. § (4) bekezdés alapján, ha a gyűjtőterületén érintett megyei hatókörű városi múzeum a megelőző feltárásra vonatkozó szerződést a 22. § (11) bekezdésében meghatározott 15 napos határidőn belül nem köti meg, akkor a Magyar Nemzeti Múzeum gondoskodik a régészeti feladatellátás elvégzéséről.

Amennyiben a beruházás a Kormányrendelet értelmében *nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű beruházásként* valósul meg, a jogszabályban kijelölt örökségvédelmi szerv (*Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézet*) gondoskodik a régészeti megfigyelés ellátásáról.

Lelőhelyen kívül végzett földmunkák esetén:

A település beépített területén az ismert régészeti lelőhelyeken kívül más helyeken is várható régészeti leletek előkerülése. Amennyiben a feltételezés helyes, akkor ezek a régészeti lelőhelyek részben károsodtak az elmúlt évszázadok alatt, és veszélyeztetettségük a jövőben is fennáll.

A tervezett beruházások során a régészeti lelőhely védelmére vonatkozó jogszabályokat be kell tartani.

A 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről (továbbiakban Kötv.). alapján a régészeti lelőhelyek általános védelem alatt állnak, a régészeti örökség elemei csak feltárás keretében mozdíthatók el eredeti helyzetükből:

„10. § (1) A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni.

(2) A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük.

11. §* (1) Az ismertté vált régészeti lelőhelyeket nyilvántartásba kell venni.

(2) A nyilvántartott régészeti lelőhelyek e törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak.

19. §* (1)* A földmunkával járó beavatkozásokkal, fejlesztésekkel, beruházásokkal, beleértve az ásványi vagyton kitermelését is (a továbbiakban együtt: beruházások), a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket jogszabályban meghatározott esetekben és módon el kell kerülni.

(2) A régészeti örökség elemei eredeti helyzetükből csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el.”

Régészeti lelőhelyeken kívül tervezett beruházások esetében, ha földmunkák közben régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a munka felelős műszaki vezetője köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a Hivatalnak azt haladéktalanul bejelenteni, valamint a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről – a felelős őrzés szabályai szerint – a feltárással jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni.

5.2.3. Az 5.1 pontban szereplő változások hatásai a települési értékléltárban szereplő műemléki értékekre

5.2.3.1. Műemléki jelentőségű területek, műemléki környezetek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben

A készülő településrendezési terv tovább javítja a műemlék településszerkezetben betöltött szerepét.

5.2.3.2. Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

A műemlékek védelme és felújítása, valamint a települési zöldterületek (ide is értve a történeti kerteket) védelme és fejlesztése nemcsak esztétikai és ökológiai jelentőségű, hanem a településképp vonzóbbá tételével a versenyképességet és a társadalmi kohéziót (helyi és térségi identitást) is szolgálja.

Európa-szerte egyre növekvő mértékben veszik figyelembe az örökségvédelem fejlesztési potenciálját. Mind az Európai Unió, mind a nemzeti, helyi fejlesztések körében prioritást kell élvezni a műemlékek, műemléki együttesek illetve történeti településrészek rehabilitációját célzó fejlesztések támogatásának. Ez rendszerint újabb turisztikai vonzerőt hoz létre, járulékos beruházásokat generál (pl. új szálláshelyek, szolgáltatások, stb.), a helyi identitást erősíti, újabb forrásokat vonz, ami újabb munkahelyek megteremtését jelenti. A műemlékek méltó funkcióváltással történő hasznosítása ebben az esetben fokozza az érintett területek versenyképességét, ami a közösségi gazdaságélénkítés kitüntetett terepe.

A megújulás gazdasági lehetősége – természetesen – elsősorban a műemléket használó személyektől, illetve társaságtól, gyülekezettől, önkormányzattól stb. függ. A műemlék épületek fenntartása, felújítása külső forrásokat is igényel. A megnyíló állami és esetleges önkormányzati források önmagukban nem garantálják minden esetben a műemlékek megújulását. Ehhez megfelelő szabályok és azt végrehajtó intézkedések szükségesek, valamint megfelelő tájékoztatás a támogatások megpályázásához is.

A vizsgálatok egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a település igen jelentős számú és minőségű örökségi értékkel rendelkezik (műemlékek, helyi védelemre érdemes épület, településszerkezet, tájérték), melynek fenntartása, időszakonkénti felújítása roppant nehéz az ismert gazdasági körülmények között. Ezért, nagyon fontos minden lehetőséget megragadni, amely a különböző szinteken elérhető, így EU és más alapok, országos szinten a törvényekben biztosított anyagi lehetőségek kiaknázása, regionális támogatási források, megyei és helyi szinten az önkormányzatok segítsége, de ilyen lehet társaságok és magáncégek bevonása is. Javasolható a korszerű kooperációs technikák, mint a PPP (Private–Public–Partnership) alkalmazását a finanszírozásban.

5.2.3.3. A műemléki értékek tekintetében SWOT-analízis kockázatelemzés

Nem releváns.

6. Az értékvédelmi terv

6.1. Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények meghatározása

A cél mindenképpen egy minőségi környezet kialakítása, melynek része kell legyen a meglévő épített örökség megfelelő védelme is. Ennek keretében a törvény által védett műemléken és védett és védelemre javasolt helyi építészeti örökségeken túl, fontos megmaradt régi, hagyományos beépítési módú értékeinek megőrzése is. Ennek eszköze egy az épített környezet helyi védelmét szolgáló önkormányzati rendelet megalkotása lehet. A rendelet megalkotása mellett egy a helyi védelemre előirányzott értékek megőrzéséhez szükséges támogatási rendszert is célszerű kidolgozni, illetve ezt a helyi lakossággal minél szélesebb körben megismertetni. A helyi lakosság bevonása és a cél érdekében történő összefogása, egyébként is komoly jelentőséggel bírhat az értékek megőrzése kapcsán.

Követelmények:

- a műemlék védelmét szolgáló jogszabályi előírások betartása, betartatása
- a helyi védelem alatt álló épített örökségek védelmét szolgáló jogszabályi előírások betartása, betartatása
- az épített környezet helyi védelmét szolgáló önkormányzati rendelet megalkotása
- a HÉSZ előirányzott felülvizsgálata során a történeti beépítéssel bíró területeken olyan építési előírások megalkotása, amely az új beépítéseknek a meglévő építészeti értékekhez való illeszkedését biztosítja.

6.2. Az önkormányzati feladatok meghatározása

Az Önkormányzat feladata elkészíteni a jellegzetes települési karakterjapagyat, településképi jellemzőket bemutató településképi arculati kézikönyvét, amely az építészeti értékeket is bemutatja.

A helyi építészeti örökség feltárására, számbavételére, védetté nyilvánítására, fenntartására, a védelem megszüntetésére, a védettséggel összefüggő korlátozásokra, kötelezettségekre, a védett helyi építészeti örökség nyilvántartására vonatkozó helyi védelmi előírásokat – amelyek a településképi-védelmi rendeletben találhatóak – az önkormányzatnak figyelemmel kell kísérnie.

A településfejlesztési koncepció, a településképi arculati kézikönyv, a településképi rendelet, a településrendezési eszközök készítésének idején – és várhatóan azt követően is – az önkormányzat települési főépítészt foglalkoztat, aki szakmai munkájával segíti többek között az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését, fejlesztését.

Az önkormányzatnak minden eszközével törekednie kell a település hagyományainak, épített örökségének megóvására, népszerűsítésére, és a fennmaradásuk elősegítéséhez szükséges anyagi források előteremtésére.

7. Összefoglalás

A táj és település egymáshoz viszonyított kapcsolata harmonikus, a Község kiváló környezetminőséggel rendelkezik, ahol védett természeti értékek, régészeti területek, valamint helyi védelemre javasolt létesítmények találhatóak. Jelenleg környezetkárosító források, hatások, amelyek visszafordíthatatlan változást okozhatnak ezeknek állapotában – nem releváns. A terv megszünteti az építéssel járó pusztulás lehetőségét is. Az értékeket megőrző, fenntartó fejlesztés javasolható abból a célból, hogy a település ezen erőforrásait a saját fejlődésének, lakosságmegtartó képességének, a betelepülési szándék növekedésének és idegenforgalmat vonzó befektetéseinek céljára hasznosíthassa. A tervkészítés alapvető szándéka az volt, hogy a tervi eszközök szabályozzák a beépített területek nagyságának gyors és erőltetett mértékű növekedését, teret adva azonban a település számára a spontán növekedési folyamat által megkívánt természetes fejlődéshez. Mivel a terv alapvetően nem tartalmaz nagymértékű területnövekedésre vagy karakteres területhasználat-módosításra vonatkozó javaslatokat, ennek megfelelően az általa indukált változások sem hordoznak a meglévő települési értékeket jelentősen mértékben érintő hatásokat. A tervezett fejlesztések pozitívan befolyásolják a település karakterét, kiemelve annak értékeit. A vizsgálatok egyértelműen rávilágítottak arra, hogy a település jelentős számú és minőségű örökségi értékkel rendelkezik, melynek fenntartása, időszakonkénti felújítása rendkívül nehéz az ismert gazdasági körülmények között. A tervi elhatározások, szabályozások betartása mellett nagyon fontos minden lehetőséget megragadni, amely a különböző szinteken elérhető, EU és más alapok, országos szinten a törvényekben biztosított anyagi lehetőségek kiaknázása, illetve megyei és helyi szinten az önkormányzatok segítségével. Apagy lakosságának körében az öntudatos, lakókörnyezetükért, a táji és kultúrtörténeti értékek megőrzéséért felelősséget érző polgárok több önszerveződésű társadalmi szervezetet hoztak már korábban létre annak érdekében, hogy a település értékelvű és értékteremtő fejlődését támogatni tudják. A lakosság jelentős részének véleményét közvetítő önkormányzati képviselőkkel történt egyeztetések segítséget nyújtottak már a koncepció megfogalmazásában, s később a településrendezési javaslatok kialakításában, ugyanígy a helyi értékvédelmi javaslatok is tükrözik a lakosság illetve a műemlékvédelmi hatóság szándékait. A Településszerkezeti Terv és ezen keresztül a Szabályozási Terv célja, hogy a lehető legteljesebb mértékben érvényre juttassa, kiteljesítse a település adottságait, elsősorban a helyi értékeket, a táji, természeti előnyökkel együtt.

Ezért lényeges az alábbi szempontok alapján a jövőformáló tervek kialakítása:

- csak a természeti, táji környezet, adottságait tiszteletben tartó, ahhoz illeszkedő, illetve azzal, mint forrással számoló tevékenységek fogadhatók,
- a múlt sikeresnek bizonyult elemeire szervesen épülő, a hagyományokat, tradíciókat folytató társadalmi, kulturális, gazdasági struktúra folytatható.

A fejlődés céljából történő beavatkozások kettős célt szolgálnak, részben segítik a táji, környezeti és épített értékek megőrzését, megújulását, szemléletessé érzékelhetővé tételét, részben a természeti környezetbe történő beavatkozással abba illeszkedő társadalmi, gazdasági, változások teremtette igényeknek adnak csak teret, helyet. Feladata tehát mindenki számára a települési hagyományok tisztelete, kötelezettségvállalás a hagyományok megőrzésére, ápolására, restaurálására, értékmegőrző és érték-növelő felújításra.

Az eredeti állapot fenntartásának elemei:

- az ökológiai hálózat visszaállítása eredeti állapotába a hiányzó elemek kiegészítésével, mikroökonómia, helyi hagyomány, növényi kultúra és botanikai értékek őrzése,
- természeti értékek karakter-, és szerkezeti védelme, helyi egyedi természeti értékek védelme, az esetlegesen kialakult tájsebek rekultiválása,
- a település kialakult szerkezetének, struktúrájának – karakterének védelme, megtartása,
- az illeszkedő fejlesztés céljából a szabályozás eszközeivel kell megoldani a környezetérzékeny beavatkozást.

A térképek jól mutatják azokat a területeket, ahol még eddig ismeretlen régészeti lelőhelyekkel lehet számolni.

A település beépített területén az ismert régészeti lelőhelyeken kívül más helyeken is várható régészeti leletek előkerülése. Amennyiben a feltételezés helyes, akkor ezek a régészeti lelőhelyek részben károsodtak az elmúlt évszázadok alatt, és veszélyeztetettségük a jövőben is fennáll.

A tervezett beruházások során a régészeti lelőhely védelmére vonatkozó jogszabályokat be kell tartani.

A régészeti lelőhelyeken kívül tervezett beruházások esetében, ha földmunkák közben régészeti emlék vagy lelet kerül elő, a munka felelős műszaki vezetője köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, és a jegyző útján a Hivatalnak azt haladéktalanul bejelenteni, valamint a tevékenységet szüneteltetni, továbbá a helyszín és a lelet őrzéséről – a felelős őrzés szabályai szerint – a feltárássra jogosult intézmény intézkedéséig gondoskodni.

Összegezve kijelenthető, hogy a készülő településrendezési terv nem szab gátat az építészeti kulturális örökség megőrzésének, védi az arra kijelölt épületek környékén kialakult építészeti struktúrát a beépítés építménymagassága és a telekterület formájában is.

8. Nyilatkozat

Alulírott vezető településtervező, mint az örökségvédelmi hatástanulmány készítője ezennel nyilatkozom, hogy jelen örökségvédelmi hatástanulmány megfelel az örökségvédelmi hatástanulmány tartalmi követelményeit meghatározó jogszabályoknak és hatósági előírásoknak. Kijelentjük továbbá, hogy az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítésére jogosultak vagyok.

2024. március hó

Településrendezési tervező:

Mészáros Ákos

okl. településmérnök

építészmérnök

TT 14-0258

építészmérnök

Alulírott régész nyilatkozom, hogy jogosult vagyok az Örökségvédelmi hatástanulmány régészeti fejezeteinek elkészítésére, valamint a tanulmányban javasolt megoldások összhangban vannak a vonatkozó szabályozással.

Lukács József

régész

185/2005.

Lukácsné Nagy Márta

régész

Szakértői szám: 17-001

2024. március hó